

ŞURKAV Şanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi

sayı
39
OCAK
2021

30 Yılda
Şanlıurfa İli
Kültür Eğitim Sanat ve
Araştırma Vakfı

“Şanlıurfa Alan Başkanlığı”
Çalışmaları
Bakanlığa Sunuldu

Zaman
Tünelindeki
Urfa

Dîvânü
Lugatit-Türk ve
Urfa Ağzı

Mahmut Karakaş
“Urfa'nın Kültür Tarihine
Adanmış Bir Ömrün Adı”

Urfalı Bestekârlar: 34
Ali Osman Erbaşı

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
İsmail ÇETİNKAYA / Vali Yardımcısı
Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ
Cevahir Asuman YAZMACI
Abdulkadir AÇAR
Selami YILDIZ
İ. Halil KAYA

DERGİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ
Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
Müslüm C. AKALIN
M. Bakır KARADAĞLI

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Yusufpaşa Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel: 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak.
Halilü'r-Rahman Gölü'nde Akşam Üstü
(Fotoğraf: Mustafa AKGÜL)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Elif Matbaası / ŞANLIURFA
TLF: 0414 314 14 68

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
Abdullah ERİN / Şanlıurfa Valisi
- 3 30 Yılda Şanlıurfa İli Kültür Eğitim
Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)
Şükrü ÜZÜMCÜ
- 12 ŞURKAV 30 Yılda Şanlıurfa'ya
Önemli Katkıları Sağladı
T. Ziyaeddin AKBULUT
- 17 "Şanlıurfa Alan Başkanlığı"
Çalışmaları Bakanlığa Sunuldu
ŞURKAV Proje Ofisi
- 20 Dîvânü Lugati't-Türk ve Urfa Ağzı
Dr. Mehmet Avni ÖZBEK
- 22 Rûzgârın Uzun Yürüyüşü-11
İbrahim TEZÖLMEZ
- 24 Zaman Tünelindeki Urfa
A. Naci İPEK
- Mahmut Karakaş
"Urfa'nın Kültür Tarihine
Adanmış Bir Ömrün Adı"
Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
- 27 Nâbî'nin Ayasofyası
Mahmut KARAKAŞ
- Alman Gezgin Eduard Sachau'un
Seyahatnamesinde Urfa ve Harran
Selahattin E. GÜLER
- Şanlıurfa'da Yer Altında Unutulan
İki Mimari Miras:
- 50 Boyahane ve Boyahane Değirmeni
Mehmet Sadık ALİCAN
- 54 Anılar-Anekdotlar -8
Edibe (KÂHYA) AYDIN
- Urfalı Bestekârlar: 34
- 58 Ali Osman Erbaşı
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

Muhabetin Başkenti Şanlıurfa'dan Selâm!

Şanlıurfa'nın kültür, sanat ve eğitim alanında gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 25 Aralık 1990 tarihinde Şanlıurfa Valisi T. Ziyaeddin AKBULUT öncülüğünde kurulan "Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı" mız (ŞURKAV) kurulduğu günden bu yana çok yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Kültürümüzde birer hayır müessesesi olarak yer alan vakıfların, kaynaklarının toplum yararına kullanılması ŞURKAV'ın faaliyetlerinde ana hedef olmuştur. Bu hedef doğrultusunda otuz yıldan bu yana İlimizde kültür-sanat-eğitim ve araştırma ile ilgili önemli çalışmalar yapan ŞURKAV Urfa'ya önemli kazanımlar sağladı. Bu kazanımları dergimizin elinizdeki 39. sayısında siz değerleri okurlarımıza paylaşmak istedik. Kuruluşundan bu yana gerçekleştirilen hizmetlerde emeği geçen ŞURKAV gönüllülerine bu vesile ile teşekkür ediyorum.

Güneydoğu Anadolu'nun huzurlu illerinden biri olan Şanlıurfa, görkemli tarihine ait zengin kültürün izlerini günümüze kadar taşıyabilmiş şehirlerimizden biridir. Kültürel mirasın araştırılması, korunması, canlandırılması, bakımı ve tanıtılması faaliyetlerimiz ilk günkü heyecanımızla aralıksız devam etmektedir.

Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde ŞURKAV tarafından yürütülen; Şanlıurfa kenti özelinde tüm tarihi alanların korunması için özerk alan yönetimi çalışmaları tamamlandı. Kültürel mirasın korunması bağlamında oluşturulacak kamu tüzel kişiliğine, özel bütçeli ve idari yapılanmaya sahip "Şanlıurfa Alan Başkanlığı"nın gerekliliği üzerine hazırlanan raporu Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunduk. TBMM'ne sunulacak teklifin yasalaşmasıyla kurulacak alan yönetimi ile ilimizdeki nitelikli kültür varlıkları ile ilgili planlamaların yapılması, bunların belirlenmesi, korunması, restorasyonları, denetlenmesi ve yeni işlevlerin kazandırılması kurumsal yapıya kavuşacak ve daha etkin bir biçimde yürütülebilecektir.

Tarihi yapıların korunması ve canlandırılması çalışmaları kapsamında Beykapısı surları yanında bulunan Zaza Konağı'nı satın alıp restorasyonunu 2020 yılında tamamlayarak turizme kazandırdık.

Prof. Dr. Necmi KARUL başkanlığında yürütülen Karahantepe kazılarında elde edilen arkeolojik buluntular üzerinde çalışılması amacıyla ŞURKAV ve İstanbul Üniversitesi iş birliği ile ŞURKAV mülkiyetinde bulunan tarihi yapılardan Çetinler Evi'ni "Karahantepe Neolitik Dönem Araştırma Merkezi"ne tahsis ettik.

Dijital hayata uyum sağlamak, daha çok kişiye ulaşarak ilimizin tanıtılmasını artırmak amacıyla "Şanlıurfa ve Kültürü Konulu Bilgi Yarışması" uygulama yazılımı çalışmalarını ŞURKAV olarak başlattık. Ayrıca ŞURKAV'ın 30 yıllık faaliyetlerinin video kasetlerini ve fotoğraf arşivini dijital ortama aktararak araştırmacıların yararlanmasına sunduk.

Anadolu mutfak kültürünün en önemli merkezlerinden olan "Şanlıurfa Mutfak Kültürü" binlerce yıllık kadim medeniyetlerin tecrübelerini ve damak lezzetlerini taşımaktadır. "Emek Olmadan Yemek Olmaz" programının çekimleri için Eylül ayında Şanlıurfa'da bulunan ünlü mutfak araştırmacısı M. Adnan Şahin ile ünlü şef Cüneyt Asan ve beraberlerindeki ekip, ŞURKAV'ın da katkılarıyla gerçekleştirdikleri çekimleri NTV'de yayınlarken ilimizin mutfak kültürünün tanıtımına katkıda bulundular. Ayrıca Anadolu Halk Mutfağı Derneği Başkanı M. Adnan ŞAHİN'in yürüteceği çalışmayla "Bereketli Hilal'in Kalbi Şanlıurfa Mutfak Kültürü" kitabının hazırlıklarına başladık.

Şanlıurfa'nın turizm potansiyelinin yeni ortak çalışmalarla güçleneceğine inanıyoruz. Kültür, inanç ve gastronomi turları doğrultusunda yürütülecek faaliyetler ile kültürel miras ve turizmde eşsiz değerlere sahip olan Şanlıurfa'nın turizmde hak ettiği yerlere gelmesi hedeflerimiz arasındadır.

Sahip olduğumuz zengin kültür ve turizm değerlerini görmeleri ve Şanlıurfa'nın kadim misafir severliğini yaşamaları için tüm dünyayı tarihi şehrimize bekliyor, Şanlıurfa sevdalılarına selam, sevgi ve saygılar sunuyorum.

Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

30 Yılda Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)

Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

Tarih boyunca dünya kültürüne önemli katkıları olan peygamberler Şehri ve Müze Şehir Şanlıurfa, kültür ve medeniyetin Dünya'ya yayıldığı bölge olarak bilinen ve arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan topraklar üzerinde kurulmuştur.

Yüzeysel araştırmalar ve arkeolojik kazılardan elde edilen buluntulardan Şanlıurfa bölgesi tarihinin Alt Yontma Çağı'na kadar uzandığı, çeşitli uygarlıklara sahne olduğu bilinmektedir.

M.Ö. II. bin Hitit vesikalarında geçen Ursu'nun ve Asur vesikalarında geçen Ruhua veya Ru'ua'nun bugünkü Urfa olduğu söylenmektedir. Hz. İbrahim, Hz. Eyyub ve Hz. Şuayb (a.s.)'in Şanlıurfa'da yaşamış olmaları, kente "Peygamberler Şehri" adının verilmesine neden olmuştur.

Tarih boyunca zengin kültürlerin harman olduğu bu tarihi kent günü-

müzde, birer saray güzelliğindeki tarihi evleriyle, sokaklarıyla, hanlarıyla, hamamlarıyla, camileriyle, çeşmeleriyle, köprüleriyle, kapalı çarşıları ve geleneksel el sanatlarıyla adeta bir açık hava müzesi görünümü verdiğinden "Müze Şehir" olarak da tanınmaktadır.

Dinler Tarihi ile İnanç ve Kültür Turizmi yönünden önemli özelliklere sahip Şanlıurfa; il merkezindeki tarihi mimari eserlerinin yanı sıra Göbeklitepe, Karahantepe, Harran, Şuayb Şehri, Soğmatar gibi dünyaca ünlü ören yerleri ile aynı zamanda tarih ve arkeoloji kentidir.

Bu tarihi kentin kültür, sanat ve eğitim alanında gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 25 Aralık 1990 tarihinde Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde kurulan "Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı", kurulduğu zamandan bu yana çok yararlı hizmet-

lerde bulunmuş, genel manada vakıfların topluma faydalı olma amaçlarını ŞURKAV'ın faaliyetlerinde bütün özellikleriyle görmek mümkün olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) can damarlarını taşıyan ilimizdeki ekonomik kalkınmanın yanı sıra, ŞURKAV'ın faaliyet alanına giren kollarında da gelişmelerin meydana gelmesi bir zaruretti. GAP'a paralel olarak ŞURKAV tarafından kültürel çalışmalara zamanında el atılmasıyla kültür, eğitim, sanat ve araştırmayı kucaklayan faaliyetler ihmal edilmemiş oluyordu. ŞURKAV bir ihtiyaçtan doğmuş, 30 yıl içinde gerçekleştirilen faaliyetlerle kültürel mirasın geleceğe taşınması, ihtiyaç duyulan alanlarda halkın eğitim ve etkinliklerle yetiştirilmesinin ve desteklenmesinin güzel örneğini vermiştir. Ayrıca her yerde olması arzulanan Halkla-Devlet kaynaşmasının en ideal modelini ŞURKAV teşkil etmiştir.

Güneydoğu Anadolu'nun en huzurlu ili olan Şanlıurfa, görkemli tarihine ait kültürün izlerini günümüze kadar taşıyabilmiş ender illerimizdendir. GAP Projesi'nin en önemli bölümlerinin yer aldığı ilimiz, bölgenin cazibe merkezi haline gelerek nüfusu hızla artmaktadır.

Bu artışa paralel olarak devam eden düzensiz yapılaşma, sahip olunan birçok tarihi, mimari yapının yıkılması ve kültür değerlerinden uzaklaşılması tehdidini de beraberinde getirmiştir.

ŞURKAV Kültür Merkezi / Fotoğraf: Mustafa Akgül

Alanında en büyük ve en güzel uygulama olan ve 1992 yılında başlanan "Dergâh-Balıklığı Çevre Düzenleme Projesi" lokomotifliğinde yürütülen çevre düzenleme ve restorasyon çalışmaları geniş halk kesiminin ilgi ve desteği ile devam etmiştir. 30 yılda açılan kurslar, kurulan korolar, basılan kitaplar, yapılan restorasyonlar, düzenlenen konferans, panel, sempozyum ve hafta kutlamaları ŞURKAV hizmet zincirinin birer güzel halkalarını oluşturmuşlardır.

ŞURKAV tarafından başlatılan çevre düzenleme ve restorasyon çalışmaları sahip olunan eserlerin değerlerinin anlaşılmasında çok önemli rol oynamıştır. Özellikle restorasyon çalışmaları tamamlanan tarihi çarşılarımızın, ilimize gelen ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmesi, bakımsız kalmış yahut bir köşede unutulmuş normal işlevi dışında bir depo olarak kullanılan tarihi mekânların restore edilerek eski özelliğine kavuşturulması ve yeniden canlanması kültür varlıklarının korunmasına büyük katkı sağlamıştır.

Bu çalışmalar ekip çalışmasının ürünü olup, Mütevelli heyet üyelerinden taş ustalarına, vakıf çalışanlarından, dağdan taş kesip getirenden ŞURKAV gönüllüsü kamu görevlilerine kadar birçok kişinin bu başarıya payları bulunmaktadır. Tamamlanan her çalışma yeni bir faaliyetin başlangıcı olmuştur.

ŞURKAV Şanlıurfa ilinin tarihini, kültür ve Sanat eserlerini ortaya çıkararak yaşatmak; bu maksat doğrultusunda konferans, sempozyum, panel, kongre, seminer, sergi, anma günleri ve benzeri faaliyetler düzenlemek, iştirak etmek, maddi ve manevi katkılarda bulunmak; korunmaya değer kültür tabiat ve sanat varlıklarını korumak ve tanıtımını sağlamak; bunun için gerekli restorasyon ve çevre düzenlemeleri yapmak, projeler hazırlamak; Şanlıurfa ilinin tarihi ve kültürel değerlerinin tanıtılması için gerekli araştırma, derleme ve inceleme çalışmaları yapmak, bu alanda yapılan çalışmaları desteklemek amaçlarını taşımaktadır.

ŞURKAV bu amaç doğrultusunda; Uygarlığın doğduğu, kültür ve medeniyetin tüm Dünya'ya yayıldığı "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan topraklar üzerinde 12 bin yıl önce kurulan inançlar diyarı, müze şehir Şanlıurfa'yı

tarihteki yolculuğuna yakışır biçimde gelecek nesillere aktarabilmek için; şehrin tarihi dokusunu, kaybolmaya yüz tutmuş kültür, sanat ve tabiat varlıklarını korumak, korunmaya değer tarihi yapıları satın alıp, restorasyon çalışmalarını tamamlayarak geleceğe kazandırmak, yüzyıllardan beri usta çırak ve ahilik geleneği ile sürdürülen Şanlıurfa Geleneksel El Sanatlarını yaşatmak, kültürlerin yarıştığı dünya arenasında önce kendi insanımıza, yaşadığı topraklardaki kültürel değerleri fark ettirmek ve bu alanda bilinçlendirmek, kültürel mirasımızı ulusal ve uluslararası alanda tanıtmak ve Halk-Devlet kaynaşmasına ideal model olmayı kendine ilke edinmiştir.

Vakfın Organları ve Üyeleri

Hizmetlerinin kalıcı ve etkilerinin sürekli olması için yapılanmasını 62 üyelik Mütevelli Heyeti ile sağlam temellere dayandıran ŞURKAV'da Yönetim Kurulu 7 kişiden oluşmaktadır. İlin Valisi Vakfın ve Yönetim Kurulunun tabii başkanı; Kültürden sorumlu Vali Yardımcısı vakfın daimî üyesi ve Yönetim Kurulunun II. Başkanıdır. Diğer 5 üye Mütevelli Heyeti Üyeleri içinden 2 yılda bir seçilmekte, seçilen 2 üye de denetim kurulunu oluşturmaktadır.

Vakfın Organları: Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'ndan oluşmaktadır.

Yönetim Kurulu

(Kasım 2018'den itibaren)

1. Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi-BAŞKAN
2. İsmail ÇETİNKAYA
Vali Yardımcısı-II. BAŞKAN
3. Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
4. Abdülkadir AÇAR
5. Selami YILDIZ
6. Cevahir Asuman YAZMACI
7. İbrahim Halil KAYA

Denetleme Kurulu

1. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
2. M. Uğur BEYAZGÜL

Mütevelli Heyeti Üyeleri

1. Abdullah ERİN-Şanlıurfa Valisi
2. Tefvik Ziyaeddin AKBULUT-Şanlıurfa Eski Valisi-Kurucu Başkan
3. İsmail ÇETİNKAYA-Vali Yard.

4. Zeynel Abidin BEYAZGÜL-Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Bşk.

5. İsmail YAPICIER-İl Milli Eğitim Müdürü

6. Aydın ASLAN-İl Kültür ve Turizm Müdürü

7. Hikmet Kenan YOZGATLI

8. İbrahim Halil ÇELİK

9. Mehmet HASTÜRK

10. Ömer ÇETİNER

11. İsmail DEMİRKOL

12. Ahmet Naci İPEK

13. Müslüm Cengizhan AKALIN

14. Mehmet Adil SARAÇ

15. Ahmet NARİNOĞLU

16. Abdüssemet ATABAY

17. Abdurrahman Müfit YETKİN

18. Abdussemih POLAT

19. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU

20. Mehmet OYMAK

21. Abuzer AKBIYIK

22. Osman GÜZELGÖZ

23. Alaaddin ÇATALTAŞ

24. Müslüm SÜZER

25. Mehmet ERDEM

26. M. Nihat KÜRKCÜOĞLU

27. M. Zeki ERDEM

28. Kemal KAPAKLI

29. İ. Bakır CANBAZ

30. Celal ÖZDİKER

31. Üner DİLEK

32. Kadri ÇETİNER

33. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

34. Halil ÇUHADAROĞLU

35. M. Uğur BEYAZGÜL

36. M. Şevket KÜÇÜK

37. Halil BAĞIBAN

38. Fethi ŞİMŞEK

39. Cüneyd ALTIPARMAK

40. Hüseyin DOĞAN

41. Bilal TEKATLI

42. İbrahim Halil KAYA

43. Selami YILDIZ

44. Hüseyin BAYKUŞ

45. Abdülkadir AÇAR

46. Mahmut KIRIKÇI

47. Mercan ÖZKAN

48. Cebrail ELMAS

49. Burhan AKAR

50. Abdullah EKİNCİ

51. Mahmut KARAKAŞ

52. Hasan Fehmi HAYIRLI
53. M. Bakır KARADAĞLI
54. İbrahim TEZÖLMEZ
55. Selahattin Eyyubi GÜLER
56. Osman DEVECİOĞLU
57. Mehmet KURTOĞLU
58. Cevahir Asuman YAZMACI
59. Ebru OKUTAN AKALIN
60. Yakup ÇELİK
61. Ahmet ERGÜVEN
62. M. Lamih ÇELİK

Vefat Eden Mütevelli Üyeleri

- M. Şükrü YEŞİLNACAR
 Bekir KÖMÜRCÜOĞLU
 Halil BİNER
 Ömer EVİN
 Abdullah BALAK
 M. Sait AKGÜN

Amaçlar Doğultusunda Yapılan Faaliyetler

ŞURKAV tarafından başlatılan çevre düzenleme ve restorasyon çalışmaları, sahip olunan eserlerin değerlerinin anlaşılmasında çok önemli rol oynamıştır. Bugün bir gurur abidesi olan "Dergâh-Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi" lokomotifliğinde 1992-1997 yılları arasında yürütülen çalışmalar geniş halk kesiminin ilgi ve desteği ile devam etmiştir.

Özellikle restorasyon çalışmaları tamamlanan tarihi çarşılarımızın, ilimize gelen ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmesi halkımıza yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Böylece bakımsızlıktan harap olmuş yahut işlevi dışında kulla-

nılan tarihi mekânların restore edilerek eski özelliğine kavuşturulması, yeniden canlandırılması halk tarafından giderek benimsenen bir uygulama olmuştur.

Şanlıurfa'nın Dergah-Balıklıgöl bölgesinin kaybolan tarihi kimliğine yeniden kavuşmasını sağlamak, hac zamanında gelen hacılar ile çeşitli zamanlarda buradaki mekânları ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin her türlü ihtiyacını karşılamak, tarihi mekânlar arasında bütünlüğü bozan ve bu mekânları bıçak gibi kesen yolları kaldırıp buraları huzur ve sükûn bölgesi haline getirmek, Urfa halkının kültürel ve sosyal gelişmesine katkı sağlamak amacıyla; 1992 yılında 72 adet avlulu ev, 37 daire, 67 dükkân, 32 arsa, 2 buz fabrikası olmak üzere toplam 214 gayrimenkul (25.607m²) rızai pazarlıkla satın alınmış ve bu işlem kısa bir sürede tamamlanmıştır. Kısa bir süre içerisinde istimlâkler tamamlandıktan sonra 1992 yılı Kasım ayında yapımına başlanan "Dergâh Balıklıgöl Kent Platosu Çevre Düzenleme Projesi" 1997 yılında tamamlanmıştır.

Komplike bir proje olup "Kent Platosu" olarak öngörülen ana yapının içinde Şanlıurfa'da ilk defa 200 araçlık kapalı bir otopark, her birinin uzunluğu 189 m olan 2 adet tünel yol, 75 adet dükkân, 12 adet büro, 52 odalı otel, 3 adet kafeterya, 1 adet lokanta, 2 adet umumi WC, 250 kişilik konferans salonu ve 500 kişilik amfi tiyatroyu içine alan büyük bir külliye olmuştur.

Projenin bitim tarihinden itibaren Dergâh Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi dâhilinde peyzajı yapılan

10.000 m²'lik alanın temizlik, bahçevanlık, güvenlik ve bakım onarım hizmetleri 2007 yılının Nisan ayına kadar ŞURKAV tarafından devam ettirilmiştir.

ŞURKAV benzer büyüklükte bir projeyi 1997 yılında Turizm Bakanlığı ile müştereken Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Köyü'nde hayata geçirmiştir. Proje kapsamında 75 dönümlük bir alan içerisinde Hz. Eyyüp ve Hz. Elyesa (a.s.) peygamberler ile

Eyyüp Nebi Türbesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası

Dergah-Balıklıgöl Kent Platosu Öncesi ve Sonrası

▲ Aziz Petrus - Paulos Kilisesi (Kemalettin Gazezoğlu Kültür Merkezi) Restorasyon Öncesi ve Sonrası

Hız. Eyyub'un eşi Hz. Rahime Hatun'un medfun bulunduğu türbeler restore edilerek 25 dönüm alanı kapsayan çevre düzenleme projesi ŞURKAV tarafından yapılmıştır.

Dergah-Balıköl Kent Platosu ve Çevre düzenleme Proje ile Eyyüp Nebi Türbesi Çevre Düzenleme Projesi lokomotifliğinde; doğal bir müze görünümündeki Şanlıurfa'da korunmaya değer kültür ve tabiat varlıklarını korumak, tanıtımını sağlamak, gerekli restorasyonlar ve çevre düzenlemeleri yapmak amacıyla, restorasyon seferberliği başlatılarak; Rızvaniye Camii, Halilü'r-Rahman Medresesi, Mevlid-i Halil Camii, Toktemur Mescidi, Hasan Padişah Camii, Narıncı Camii, Selahaddin Eyyübi Camii, Eyyüp Nebi Köyü Mescidi, Birecik Kule Mescidi, Birecik Alaburç Mescidi, Suruç Ahmet Bican Camii, Han el-Ba'rür Kervansaray Mescidi, Dabakhane Camii, Yusuf Paşa ve Fıfırlı Camii wc'lerinin yenilenmesi, Aziz Petrus-Paulos (Reji) Kilisesi, Hz. Eyyüp (a.s.) Türbesi, (Eyyüp

Nebi Köyü), Hz. Elyesa (a.s.) Türbesi, Hz. Rahime Hatun Türbesi, Hz. Şuayb (a.s.) Makamı, Hayat el-Harrani Külliyesi, Hz. İbrahim (a.s.)'ın ateşe atıldığına düştüğü makam, Dede Osman-ı Veli Hazretleri Türbe ve Makamı, Halil'ür-Rahman Camii ve Şazeli Şeyhi Ali Dede Türbesi, Şeyh Bekir Türbesi, Mevlana Halid b. Şahabeddin Ahmed Türbesi, Muhammed Muhyiddin Türbesi, Nimetullah Bey ve Lütfi Bey Türbesi, Hekim Dede Türbesi, Eyyüp Peygamber Makamı, (mağara, kuyu ve çevresi), Küçük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu Konağı, Sayganlar Evi Mehmet Bağmancı Evi, Malatyalı Halil Evi, Aziz Bağmancı Evi, Köy Yatı Mektebi (Eski Hükümet Konağı), Birecik Şeyh Abdurrahman Halis Efendi Konağı, Kemal Billurcu Evi, Mehmet Yusuf oğlu Evi, Şahap Bakır Evi (Meclis Evi), Sarayönü Karakolu (Eski Askerlik Şubesi), Bağdadi Ev, Narlı Ev, Kuyulu Ev, Zaza Konağı,- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Binası, Mahmut Nedim Konağı, Hacı Abdurrahman Buluntu Hoca

Evi, Urfa Kalesi Merdivenleri, Urfa Kalesi Tüneli, Birecik Urfa Kapısı, Mahmutoğlu Kulesi doğu cephesi, Han el-Ba'rür Kervansaray Kapı ve Mescidi, Arasa Hamamı dış cephe, Şeyh Saffet Çeşmesi, Emencekzade Çeşmesi, Hekim Dede Çeşmesi, Köroğluzade Haydar Ağa Çeşmesi, Sütçü Abdurrahman Efendi Hayratı, Aynzeliha Gölü Fiskiyesi, Ulu Camii şadırvanının yeniden yapılması, Firuz Bey Hayratı, Pazar Camii Değirmeni, Boyahane Çarşısı, Sipahi Pazarı, Kınacı Pazarı, Pamukçu Pazarı, Kazzaz Pazarı, Gümrük Hanı ve Hüseyiniye Çarşıları Restorasyonları gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca çevre düzenlemeleri kapsamında; Hayat el-Harrani Camii ve Türbesi Bahçe Düzenlemesi, Rızvaniye Camii Bahçe Düzenlemesi, Balıklıgöl Gezi Yolu'nun Düzenlenmesi, Eski Devlet Hastanesi Bahçe Düzenlemesi, Ulu Cami Bahçe Düzenlemesi, Pazar Camii Avlu Düzenlemesi, Hızanoğlu Camii Avlu Düzenlemesi, Hükümet Konağı Bahçe Düzenlemesi, Sos-

▲ Şahap Bakır Evi (TBMM Egemenlik Evi) Restorasyon Öncesi ve Sonrası

ŞURKAV Türk Sanat Müziği Topluluğu

yal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Çay Bahçesi Düzenlemesi, Ayn-ı Zeliha Parkı Ada Düzenlemesi, Ayn-ı Zeliha Parkı Arka Bahçe Düzenlemesi, Çift Kubbe'nin Yan Tarafındaki Evlerin İstimlâki ve Çevre Düzenlemesi, Eski Otogar Kavşağı Park Düzenlemesi ve Abide Kavşağı'ndaki Mustafa Kemal Paşa Anıt Çeşmesi Çevre Düzenlemelerini tamamlayarak 30 yılda 93 eser restorasyonunu gerçekleştirilmiştir.

ŞURKAV; müzik, resim, görsel sanatlar, fuar ve dış organizasyonlar, sergiler, kurslar tertip etmiş, kuruluşundan bugüne kadar bilimsel 58 kitap yayınlamıştır

ŞURKAV Yurt içi ve yurt dışından davet ettiği ünlü fikir ve sanat adamlarıyla Urfa'yı tanıştırmış, gelen yerli ve yabancı turistler Şanlıurfa ve ŞURKAV'a olan hayranlıklarını her platformda sözlü ve yazılı olarak ifade etmişlerdir.

Kültürel etkinliklere de önem veren ŞURKAV; Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, Halkoyunları ve Tasavvuf Müziği ile çeşitli kurslar açarak, anma geceleri, konferans, panel ve sohbet programları düzenleyerek kurs, yarışma ve eğitim faaliyetleri tertipleyerek, yayıncılık hizmetleri vererek varlığını etkin bir şekilde sürdürmektedir. Tarihimizde olduğu gibi ŞURKAV'ın sahip çıktığı gençlerimizin gelecekte ŞURKAV'a ve Şanlıurfa kültürüne sahip çıkacakları kuşkusuzdur.

Vakıfların tarihi misyonuna uygun olarak halen yapılmakta olan faaliyetlerimizle sürekli yenilerini ekleyerek kültür ve eğitim alanında vizyonumuzu çağdaş ölçülerde sürekli genişletmek birinci hedefimizdir.

ŞURKAV Kültür alanında maddî manevî değerlerimize sahip çıkarken

eğitim alanında da "Herşey insan içindir" ilkesinden hareketle pek çok faaliyet gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

Bütün bu faaliyetlerden dolayı ŞURKAV, Vakıflar Genel Müdürlüğüne 1997 yılında tespit edilen en başarılı üç vakıftan biri olmuştur.

Ayrıca 2002 yılında Motif Halkoyunları Eğitim Derneği'nin düzenlediği "8. Geleneksel Motif Halkbilimi" Hizmet Ödülü'ne layık görülmüştür.

ŞURKAV kurulduğu günden bu yana gerçekleştirdiği etkinliklerde ihtiyaç ve beklentiye cevap vermeye özen göstermiştir. Bilimden sanata, kültürden eğitime geniş bir yelpazeye yaydığı faaliyetlerinde her yıl daha güzelini başarmayı ilke edinmiştir.

Şanlıurfa ilinin tarihini, kültür ve sanat eserlerini ortaya çıkararak yaşatmak amacıyla konferans, sempozyum, panel, kongre, çalıştay, seminer, sergi, anma günleri ve benzeri faaliyetler ile sosyal sorumluluk projelerinin yanı sıra 17 yıl "Uluslararası Kültür Sanat Haftaları", 7 yıl "Uluslararası Halil İbrahim Buluşmaları" etkinlikleri düzenleyerek ilimizin kültürel değerlerini ulusal ve uluslararası arenada tanıtmayı başarmıştır.

ŞURKAV 1990-2020 yılları arasında;

- 83 Sergi (Resim, Fotoğraf ve El Sanatları),
- 137 Konferans Dia ve Slayt gösterisi,
- 63 Yayın (Kitap, Broşür, Dergi),
- 30 Açık Oturum-Panel,
- 279 Konser (THM, TSM, TTM ve Solo Konserler),
- 39 Anma, sanat ve şiir gecesi,
- 24 Sinema ve sinevizyon gösterisi,
- 58 Yarışma (Hat, El sanatları,

Kültür Haftası Etkinlikleri

YÖREX Antalya Fuarı

ŞURKAV'da Resim Kursu

2. Kısaslı Aşıklar Gecesi

Taş İşlemciliği Kursu

Şanlıurfa Yöresel Yemekler Sergisi

Yöresel Ev Yemeklerinin Yaşatılması Eğitimi Yemek Sergisi

Yemek, Pul biber, Çiğköfte, Beste, Ralli, THM Ses, Heket, Münazara, Fotoğraf, En güzel Kuş),

207 Kurs (Resim, Halk Oyunları, Tiyatro, Keman, Ud, Bağlama, Kılıç-Kalkan Tasavvuf, Ney, Osmanlıca, Hüsn-ü Hat, Kilim, İpek Halı, Keçe, Ehram Dokuma, Yöresel Yemek Yapımı, Taş Yonuculuğu, Tespih, Tarak, Fotoğraf, Maket uçak ve Planör),

193 Gösteri (Halkoyunları, Mehter, Sema, Tiyatro),

37 Kültür Sanat ve Hizmet Ödülü,

27 Yurt dışından ekip daveti,

42 Yurt içinden ekip daveti,

26 Yurtiçi gönderilen Ekip (Tiyatro Topluluğu, Halk Oyunları Ekibi, THM ve TSM Korusu),

15 Yurtdışında Sergi,

49 İl dışında sergi,

7 Resital,

5 Fuar,

22 Yürütülen Proje,

93 Eski Eser Restorasyonu,

14 Tarihi Eser Aydınlatması,

16 Park ve Bahçe Düzenlemesi yapılarak

30 yılda kültür, sanat, eğitim ve yayın alanında 1466 faaliyet gerçekleştirilmiştir.

Son Yıllarda Yapılan Önemli Faaliyetler;

- ŞURKAV misyonuna uygun olarak Şehrin tarihi dokusunu, kaybolmaya yüz tutmuş kültür, sanat ve tabiat varlıklarını korumak, korunmaya değer tarihi yapıları satın alıp, restorasyon çalışmalarını tamamlayarak geleceğe kazandırmak amaçları doğrultusunda Kuyulu Ev ile Zaza Konağı satın alınarak restorasyon çalışmaları tamamlanmış, Karacanlar Evi ise satın alınarak restorasyon çalışmalarına başlanılmıştır.

- Harran Bölgesinde Tarih, Harran Bölgesinde Arkeoloji, Geçmişten Günümüze ŞURKAV'DA Hüsn-ü Hat Sanatı, Urfa'nın Kurtuluşu ile ilgili Arşiv Belgeleri ile Şanlıurfa ve Kültürü Konulu Yeni Besteler isimli kitaplar yayımlandı.

- Mahalli Yemek Kültürümüzün Yaşatılması ve Tanıtılması projesi kapsamında kurs açılarak 120 öğrenci aşçı yardımcısı olarak

Çetinler Evi Restorasyon Sonrası (2020)

Zaza Konağı Restorasyon Sonrası (Şubat 2021)

yetiştirilmiş, yemek sergileri düzenlenerek kaybolmaya yüz tutmuş ev yemeklerimiz yerli ve yabancı ziyaretçilere tanıtıldı.

- 2019 Göbeklitepe Yılı ilan edilmesi münasebetiyle Göbeklitepe Hatıra Parası yaptırılmıştır.

- Vakfımızın 30. Kuruluş yılı münasebetiyle vakfımızın tanıtıcı materyallerinin yer aldığı tanıtıcı USB Flash bellek yaptırıldı.

- "Birbirimize Misafir Olalım" projesi kapsamında kırsaldaki çocukların şehir merkezini tanımaları şehir ortamında yaşayan çocukların ise köy yaşamını, şartlarını tanımaları ve ön yargılarından kurtulmalarını sağlamak amacıyla merkezdeki 120 öğrenci kırsala giderek kırsaldaki öğrencilerin evlerinde, kırsaldan gelen 120 öğrenci ise merkezdeki öğrenciler tarafından bir gece 2 gün evlerinde misafir edilmeleri sağlandı.

- Vakfımızın talebi üzerine Haliliye

Belediyesi tarafından Recep Tayyip Erdoğan Kültür Merkezi içerisinde Gazeteci Yazar Merhum Mehmet Hulusi Öcal adına Kütüphane oluşturulmuş, Vakfımızca kütüphaneye 2.500 kitap bağışlanmıştır.

- Sohbet geleneğini yaşatmak, bilgi paylaşımında bulunmak, toplumu bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacı ile şehir, medeniyet, kültür, sanat, edebiyat, din, sosyoloji, felsefe vb. konularında uzman kişilerin her hafta fikir mütalaasında bulunduğu "Divan Sohbetleri" düzenlendi.

- Kültür sanat, kalkınma, gibi kentleri ve toplumu etkileyen konulara ilişkin bilgi, deneyim paylaşımı ve tartışmaya olanak sağlamak amacıyla Şehir Konuşmaları etkinlikleri kapsamında ilk konuşmacı olarak Prof. Dr. Ahmet ARSLAN davet edildi.

- Şanlıurfa ilinde bulunan dezavantajlı bölgelerdeki çocukları; kötü alışkanlıkları benimsedikleri sokaklar-

dan alarak öncelikli olarak eğitim hayatının içerisinde tutmak, uygulanan farklı programlarla hayata hazırlamak, yaşadıkları andan keyif almalarını sağlamak ve maddi manevi zorluk çeken ailelerini çeşitli yollarla desteklemek amacıyla "Geleceğimiz Sokakta Kaybolmasın" projesi hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında 30 Türk, 30 Suriyeli öğrenci olmak üzere toplam 60 öğrenciye 12 ay boyunca proje ortağımız CONCERN tarafından aylık 500 TL burs verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda burs alan öğrencinin okula giden her bir kız kardeşine 75.00'şer TL, her bir erkek kardeşine 50.00 şer TL her ay kırtasiye yardımı yapılmaktadır. Pilot olarak uygulanan bu projede dönem boyunca yapılacak olan etkinlik ve faaliyetlere 20 Türk, 10 Suriyeli öğrenci olmak üzere toplam 30 öğrencinin katılması planlandı.

- İlimizin ve kültürel değerlerimizin tanıtılmasını sağlamak, vakfımız faali-

Şanlıurfa Valisi Abdullah Erin ve Büyükşehir Belediye Başkanı Zeynel Abidin Beyazgül Birbirimize Misafir Olalım Projesine Katılan Öğrencilerle Göbeklitepe'de (2019)

Öğr. Gör. S.Sabri Kürkçüoğlu (Solda), Eğitimci Abdulkadir Açar (Ortada) ve Turizmci Asuman C. Yazmacı (Sağda) Kuşaklar Buluşması'nda

yet alanlarını daha kapsamlı ve yurtiçi-ne yaymak amacıyla İstanbul, Ankara ve Bursa illerinde ŞURKAV Şubeleri açıldı.

- Ülkemiz genelinde başlatılan ağaçlandırma kampanyası kapsamında Şanlıurfa Valiliği'nce yürütülen "Yemyeşil Şanlıurfa" projesine katkı sağlamak amacıyla Dağeteği Beyazkuyu Mevkiinde bulunan 120 dönümlük alana 19 bin zeytin fidanı dikilerek ŞURKAV Hatıra Ormanı oluşturuldu.

- Milli, manevi, ahlaki ve insani değerler ile Urfa kültürü, tarihi ve turizmi konularının gençlerimiz tarafından öğrenilmesi ve gelecek kuşakların kendi değerlerine sahip çıkmaları amacıyla "Kuşaklar Buluşması Projesi" kapsa-

mında ŞURKAV Mütevelli Heyet üyelerinden alanında yetkin olanlar tarafından bilgi ve deneyimlerinin gençlere aktarılması amaçlanmıştır, bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen konferanslarla 22 lisede yaklaşık 6.500 öğrenciye ulaşıldı.

- Kültürel değerlerimizi korumak ve yaygınlaştırmak, çocuklarımızın ve gençlerimizin sosyal ve kültürel aktivitelere katılmalarını sağlamak amacıyla Vakfımız ve Güzel Sanatlar Lisesi iş birliği ile Gençlerle Kültür ve Sanat Buluşmaları etkinlikleri kapsamında, kültür sanat gezileri ve konferanslar gerçekleştirildi.

- Kurumsal bir kimlik oluşturmak amacıyla vakfımızca yayınlanacak olan kitaplarla ilgili yayın ilke ve usul kararı oluşturulup Web sayfamızda yayınlanmıştır.

- Halilü'r-Rahman Gölü'nün kuzey batısında bulunan WC'ler iptal edilerek, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ile vakfımız arasında imzalanan protokol ile yerli ve yabancı misafirlere hizmet vermek üzere Turizm Danışma Ofisi oluşturuldu.

- Geleneksel Kültürümüzün yaşatılması, yaygınlaştırılması ve geniş halk kitleleri tarafından bilinmesi, gençlerimizin kötü alışkanlıklardan uzaklaşmalarını sağlayıp, kendi değerlerine sahip çıkmaları ve ilimizin müzik şehri UNESCO adaylığına alt yapı oluşturmak amacıyla Kültürlü Gençlik, Huzurlu Gelecek Sloganıyla "Tek Ses İki Hareket Projesi"nin uygulanması kararlaştırıldı.

- Vakfımız amaçları doğrultusunda, Karahantepe kazısına katkı sağlamak ve destek olmak amacıyla mülkiyetimizde bulunan Çetinler Evi kazı başkanlığına tahsis edilerek, kazı alanında çalışmak üzere bir eleman istih-

dam edildi.

- Vakfımız ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü iş birliği ile yürütülen "Şanlıurfa'mı Tanıyorum Dünyaya Tanıtıyorum Projesi" başlatılmış, proje kapsamında merkeze bağlı köy okullarında okuyan ve şehir merkezini görmeyen çocuklar vakfımız otobüsü ile merkeze taşınarak tarihi mekanlar ve müzeler gezdirilerek tanıtımı yapıldı.

- ŞURKAV Şehir Atölyesi çalışmalarında projelendirilen "Şanlıurfalı Gençler Aydınlarını Tanıyor" projesi başlatılarak, proje kapsamında öğrencilerimizi, olayların ve gelişmelerin gerçek boyutunu okuyarak öğrenen bireyler olarak yetiştirebilmek, okuduklarından hareketle yazma özgüveni ka-

Buluntu Hoca Evi Restorasyonu
Öncesi ve Sonrası

zandırabilmek ve okuyup anladıklarından bildiri hazırlayıp sunabilmelerini sağlamak amacıyla lise öğrencilerine kitap desteğinde bulunuldu.

- ŞURKAV Şehir Atölyesi ve Genç ŞURKAV kulübünde önerilerin ve fikirlerin projelendirilmesi bir kısmının vakfımızca uygulanması bir kısmının ise ilgili birimlere havale edilmesi amacıyla Vakfımız bünyesinde "proje ofisi" oluşturuldu.

- ŞURKAV bünyesinde kurulan "Genç ŞURKAV Kulübü" ilk faaliyetini Elazığ depreminin çocuklarda oluşturduğu travmayı atlatmalarını sağlamak, deprem korkusunun izlerini gidermek ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek içeren etkinlikler düzenleyerek gerçekleştirdi. Genç ŞURKAV Kulübü üyeleri yaklaşık 1 aylık yardım kampanyası çalışmalarını neticesinde topladıkları oyuncak, gıda, kıyafet, battaniye ve bebek ihtiyaç malzemelerini Elazığlı depremzedelere ulaştırdı.

-Halilü'r-Rahman Kütüphanesi oluşturularak tüm kesimden halkın kitap okuyarak güzel vakit geçirebilecekleri, Öğrencilerin, ders saatleri dışında, kütüphanedeki kitaplardan ve

Ulusal En Güzel Güvercin Yarışması

ortamdaki kişilerden faydalanarak bilgilerinin arttırmalarını sağlamak, Öğretmenlerin sosyal aktivitelerini gerçekleştirebileceği, çalışmalarını sürdürülebileceği bir ortam oluşturuldu.

- ŞURKAV yine bir ilke imza atarak, bünyesinde "Urfa Arşivi" oluşturmuş olup, bu arşive kitap, dergi, gazete, nadir eserler, yazma eserler, ses bandı, video bandı, plak, fotoğraf, dia, mikro film, CD, DVD, MD, nota, yazılı belge vb. materyal toplama çalışmaları devam etmektedir.

- ŞURKAV Şehir Atölyesi oluşturulmuş olup bir nevi ilimizin Ar-Ge birimi gibi faaliyette bulunacaktır. Urfa'nın sorunlarının konuşulduğu ve çözüm önerilerinin ise projeye dönüştürülerek uygulayıcı birimlere havale edildiği bir platform olması düşünülmüştür. ŞURKAV şehir atölyesi ile ilgili olarak toplumun farklı kesimlerini temsil eden kişilerle bir araya gelinmiş, çalışma grupları oluşturulmuş ve bir taraftan başta çalışma yönergesi olmak üzere idari yapılanma devam ederken bir yandan da proje çalışmalarına başlanılmıştır.

- Genç ŞURKAV Kulübü'nün amacı; ülkemizin en genç nüfusuna sahip tarih ve kültür şehri olan ilimizde ŞURKAV ile gençleri buluşturmak, ŞURKAV bünyesinde gençlere uyan çalışmalar yürütmek, düzenlenecek etkinliklerle sosyalleşmelerini sağlamak, gençlerin Ulusal/uluslararası etkinliklere ve yarışmalara katılmalarını sağlayarak ilimizin bilinirliğini artır-

mak, kültür, sanat ve bilim alanlarında gençlerimizi hayalleriyle buluşturarak ilimizin her yönüyle kalkınmasına fayda sağlayarak karar vericilere katkı sağlamaktır.

Beste Yarışması Jürisi

Kendimi Kentimi Tanıyorum Projesi
Kapsamında Kırsaldan öğrenciler
ŞURKAV İdare Merkezi'nde

ŞURKAV 30 Yılda Şanlıurfa'ya Önemli Katkıları Sağladı

T. Ziyaeddin AKBULUT
Şanlıurfa Eski Valisi-Tekirdağ Eski Milletvekili
ŞURKAV Kurucu Başkanı

Şanlıurfa valiliği görevime 7 Mayıs 1990 günü başladım. Daha önce Urfa'ya herhangi bir seyahatim olmamıştı. Şanlıurfa'yı çeşitli yayınlardan ve haberlerden duymuştum. Peygamberler şehri olduğunu, tarihi eserlerinin çok zengin olduğunu biliyordum. Şehre geldiğim ilk günü mesai sonrası akşam saatlerinde ilk ziyaretimi Balıklıgöl ve Dergâh'ın bulunduğu bölgeye yaptım. O akşam çok duygulanmış, adeta büyülenmişim. O güne kadar Şanlıurfa hakkında çeşitli yayın kanallarından izlediğim çok az şeyler biliyordum. Birkaç gün içerisinde şehri tanıma fırsatını elde ettim. Tespit ettiğim kadarıyla Şanlıurfa birçok tarihi esere, kültür varlığına sahipti. Lakin bu eserlerin bakımsız olması beni çok etkilemişti. Bu eserlerin restore edilerek günümüze kazandırılması fikri bende aynı zamanda bu amaçla bir teşkilatın, bir vakfın kurulması fikrini de uyandırmıştı.

20 Ekim 1990 tarihinde Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde, Sanat Tarihçisi A. Cihat Kürkçüoğlu'nun slaytlar eşliğinde sunduğu "Şanlıurfa Mimari Eserleri" konulu bir konferansa katıldım. Bu konferansta; Urfa merkezindeki evler ve sokaklar dahil tüm tarihi yapıları, imar planları ve yol genişletme çalışmaları adı altında bu yapılara nasıl kıyıldığı; Harran, Soğmatar, Şuaybşehri gibi ören yerlerini slaytlar eşliğinde ilgi ile izledim. Konferans sonrasında geniş bir odada İl Kültür Müdürümüz Üner Dilek bir araya getirdiği Urfa'nın kültür insanlarını benimle tanıştırdı. Tanışma sonrası sohbette Şanlıurfa'da bir kültür sanat vakfı kurulmasıyla ilgili görüşler ortaya çıktı.

Şanlıurfa'nın çok zengin inanç ve kültür varlıklarına sahip olması, valiliğin bütün imkânlarını seferber bile etsem yine yeterince hizmet edemeyeceğimi göstermekteydi. Sadece bu

amaçla bir birimin kurulması konusunda bende bir düşünce geliştirdi. Vakfın kuruluşunu mesai arkadaşlarımla değerlendirdik. Başta Vali yardımcılarım H. Kenan Yozgatlı ve Hasan Duruer olmak üzere diğer arkadaşlarımızla konuyu olgunlaştırdık. Vali yardımcım böyle bir vakfın kuruluş çalışmalarını başlatmak üzere talimat verdim. Şanlıurfa'nın tarihi eserlerine, sanatına, kültürüne, kısaca Şanlıurfa'ya sahip çıkacak bir vakfın kurulmasına böylece karar vermiş olduk

O günkü şartlarda Belediye Başkanı İbrahim Halil Çelik, Urfa'ya gönül vermiş, araştırmalarıyla bize ışık tutan A. Naci İpek, A. Cihat Kürkçüoğlu, Mehmet Oymak, Abuzer Akbıyık gibi arkadaşların yanı sıra her türlü desteklerini bizden esirgemeyen diğer arkadaşlarımızla vakfın kuruluş çalışmasına giriştik. Vakıf çatısı altında uyumlu çalışacağımız arkadaşlarla birkaç kez bir araya gelerek Kurucu Mütevelli Heyeti'ni teşkil ettik. Vakfın adının "Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı" kısaltılmış adıyla ŞURKAV olması kararlaştırıldı. Vakıf kurucu üyelerini geniş bir katılımı belirledik. Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra vakıf 25 Aralık 1990 tarihinde 100.000.000 TL. mal varlığı taahhüdü ve kurucuların ödedikleri 28.550.000 TL. nakit varlığıyla kurulmuş oldu. Vakıf düşüncesi bu şekilde gerçekleştiğinden sonra da sadece bir vali yardımcısının Urfa'daki bu tarihi eserlerle ilgilenmesi ve bu işin başında sürekli olması kanaatine ulaştım.

Vakıf yönetiminde çeşitli fikirler or-

ŞURKAV Kurucu Başkanı Şanlıurfa Eski Valisi T. Ziyaeddin Akbulut'un Şanlıurfa Valisi Abdullah Erin'i Ziyareti

"Şanlıurfa Kültür Etkinlikleri Sergisi" Açılışı. (15.05.1991)
İstanbul Valisi Cahit Bayar, Şanlıurfa Valisi T. Ziyaeddin Akbulut,
Prof Dr. Abdülkadir Karahan ve Üner Dilek

ŞURKAV Yönetim Kurulu (1992) T. Ziyaeddin Akbulut, Mehmet Oymak, Abuzer Akbıyık,
Vali Yardımcısı Hasan Duruer, Üner Dilek, Osman Güzelgöz ve A. Cihat Kürkçüoğlu

taya çıktı. Vakfın sadece sivil insanlarla yönetilmesi fikri ileri sürüldü. Ben de; vakfın başında valilerin, mülki idari amirlerinin olmasının işleri kolaylaştıracağını ifade ettim. Ben ve benden sonra gelecek çok kıymetli valilerimiz eliyle gereğince sahip çıkabiliriz düşüncesiyle valiler başkanlığında, ikinci başkan olarak ilgili vali muavini ve mütevellil heyetinden 5 üyenin seçimiyle oluşacak vakıf yönetim kuruluyla vakıf hizmetlerinin etkili bir biçimde yürütüleceği konusunda fikir birliğine vardık. Vakıf senedini çok hassasiyetle hazırladık.

Vakfın ilk yönetim kurulu; Benim Başkanlığında, Hasan Duruer İl. Baş-

kan (Kültür İşlerine Bakan Vali Yardımcısı), Üner Dilek (İl Kültür Müdürü), A. Cihat Kürkçüoğlu ve Mehmet Oymak olmak üzere 5 kişiden oluştu. 1992 yılından sonra yönetim kurulu sayısının 7 olmasına karar verdik.

Vakfın kuruluşundan sonra, Vali Muavini Hasan Duruer kardeşimizin büyük emekleri oldu. Vakfın ilk müdürü Sabri Kürkçüoğlu, ilk aylar çalışma odası bulunmadığından elinde çantası ile görevini Valilik katındaki personellerin odasında yapıyordu. Sonradan kendisine Valilik binasının 3. katında bir büro ve valilikten bir eleman verdik. ŞURKAV'ın ilk 3 yılındaki Dergâh-Balıkliğöl Çevre Düzenlemesi, resto-

rasyonlar, konferanslar, sempozyumlar, paneller, sanat konserleri, kitap yayınları, sergiler başta olmak üzere tüm faaliyetlerin planları ve hazırlıkları bu büroda yapıldı. Hasan Padişah Camii karşısındaki Mehmet Bağmancı ve Malatyalı Halil Evleri restore edildikten sonra vakfın idare merkezi 1994 yılında buraya taşındı.

Vakfın kuruluşundan sonra Urfa kültür değerleri ve yapılması gerekenlerle ilgili olarak Sanat Tarihçisi Cihat Bey'in zaman zaman gelip bana bazı konuları anlatıp bilgilendirmesinin Urfa'nın kültür-Sanat değerlerine karşı ilgimi alakamı artırmış olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

15-30 Mayıs 1991 tarihleri arasında ŞURKAV'ın ilk büyük faaliyeti olarak "Şanlıurfa Kültür Etkinlikleri Sergisi" adıyla İstanbul Yıldız Sarayı'nda bir etkinlik düzenledik. Bu etkinlik, Urfa'nın il dışında gerçekleştirdiği geniş kapsamlı ilk etkinlik olma özelliğini taşıyordu. Etkinliğe Urfalı hat sanatçıları, ressamlar, fotoğraf sanatçıları, el sanatları ustaları eserleriyle katıldılar. GAP ile ilgili bilgiler içeren bir köşe de hazırlandı. Misafirlere yöresel ikramlar yapıldı. Açılıştta Yıldız Sarayı'nın konferans salonunda A. Cihat Kürkçüoğlu "Şanlıurfa Mimari Eserleri" konulu slaytlar eşliğinde bir konferans verdi. Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, İstanbul Valisi Cahit Bayar, Sarıyer Kaymakamı Abdülkadir Güzeloğlu, Şanlıurfa Dayanışma Derneği Başkanı Av. M. Şevket Küçük, Nuri Sesi-güzel, İbrahim Tatlıses ve İstanbul'daki çok sayıda hemşehrimiz etkinliği onurlandırdılar. 15 gün süren etkinlik çok büyük ilgi gördü. Ulusal medyada yer aldı.

Dergâh-Balıkliğöl çevresinin İbrahim Peygamber'in makamına yaraşır güzellikte olmayışı, bu bölgedeki keşmekeşlik, burada geniş kapsamlı bir projeyi devreye sokmamız fikrini bende oluşturmuştu. "Dergâh-Balıkliğöl Çevre Düzenlemesi" konusunda büyük bir proje düşündüğümü, çirkin yapıların ortadan kaldırılması gerektiğini, trafiği ve yayayı rahatlatmamız gerektiğini söylediğimde arkadaşlar şaşırılmıştı. Çünkü kamulaştırmaların ne kadar zor olduğu biliniyordu. 1991 yılında ŞURKAV öncülüğünde ilk iş olarak düşündüğümüz "Dergâh-Balıkliğöl Çevre Düzenlemesi" konusu ön plana çıktı. Çünkü bu proje

Dergah - Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi, Kent Platosu Temel Atma Töreni (20 Ekim 1993)

"Şanlıurfa 2. Kültür ve Sanat Haftası" Dostluk ve Kardeşlik Yürüyüşü (19 Ekim 1992)
Belediye Başkanı U. Esat Akgöl, Tarım Bakanı Necmettin Cevheri, Vali Ziyaeddin Akbulut, Prof Dr. Abdulkadir Karahan ve Halil İlhan

için Özel İdare'den veya çeşitli kişi ve kurumlardan gelecek kaynakların ancak böyle bir vakıf aracılığıyla hızlı yürütülebileceği mümkün gözüküyordu. Böylece ŞURKAV, kuruluşunun ilk aylarından itibaren bütün varlığını, bütün gayretini bütün mesaisini "Dergâh-Balıklıgöl Çevre Düzenlemesi" konusu üzerine yoğunlaştırdı.

Bir araştırma yaptırarak Türkiye'de büyük projeler yapmış mimarları tespit ettik. Mimar Merih Karaaslan ile Mimar Yakup Hazan'a avan proje yarışması için sipariş verdik. Her iki mimarın hazırladığı avan projeler 15 Kasım 1991 tarihinde Ankara'da benim de katıldığım Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü ve teknik elamanlarının, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Bölge Kurulu Başkanı Prof. Dr. Erol Tugal'ın, Kurul üyesi Doç. Dr. Yüksel Dinçer'in, Vali Yardımcısı Hasan Duruer'in, Şanlıurfa Belediye Başkan Yardımcısı Mehmet Oymak'ın, Belediye İmar Müdürü Haluk Coşkun ve Öğr. Gör. A. Cihat Kürkçüoğlu'nun katıldığı toplantıda görüşüldü. Uzun tartışmalardan sonra Merih Karaaslan'ın projesi bazı değişiklikler yapılması kaydıyla uygun görüldü.

Alanda ilk olarak Balıklıgöl'ün kuzeyinde yer alan tarihi "Küçük Hacı Mustafa Hacıkâmioloğlu Konağı" nı almaya niyet ettik. Konağın varislerini temsilen emekli valilerden Cemal Mirkelamoğlu ile görüşüp onun sağladığı maddi ve manevi destek sonucunda bu konağı 1991 yılında satın aldık. Valilik imkanlarıyla kısa sürede restore

ederek 24 Mayıs 1993 tarihinde Devlet Bakanı Sayın Necmettin Cevheri'nin katıldığı bir törenle "Şanlıurfa Valiliği Konukevi" olarak hizmete açtık. Restore edip halkın hizmetine açtığımız bu konak Şanlıurfa'da tarihi evlerin restorasyonunda önemli bir örnek ve başlangıç oldu. O tarihten bugüne yüzlerce ev restore edilmiş oldu. Günümüzde bu konak Eyyübiye Belediyesi Başkanlık Makamı olarak kullanılmaktadır.

Bugün Dergâh Camii ile Aynzeliha Gölü arasında yer alan şadırvanın ve müştemilatının temeli 27 Mayıs 1992 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel, Devlet Bakanı Necmettin Cevheri, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, Belediye Başkanı Uğur Esat Akgöl ve halkın katıldığı bir törenle atıldı. Böylece "Dergâh-Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi" başlatılmış oldu. Projenin geliştirilmesi, Allah rahmet eylesin o günkü Mimar Merih Karaaslan'ın çizimleriyle güzel bir görünüme kavuştu.

Projede ve diğer çalışmalarda devlet imkânlarını seferber ediyorduk. Kurmuş olduğumuz ŞURKAV atalarımızdan yadigar kalan hayır kurumu vakıf müessesesinin günümüzdeki temsilcisi idi. ŞURKAV'la başta "Dergâh-Balıklıgöl Projesi" olmak üzere birçok tarihi yapıyı daha hızlıca ortaya çıkarabileceğimizi ve ayağa kaldıracığımızı düşünerek çok rahatlamıştım.

Başbakanlıktan gelen ödenekleri proje için hızlı değerlendirmeye başladık. Vakit kaybedilmeden alanda yıkılması gereken ev ve işyerlerinin sahipleriyle vali yardımcısı Hasan Duruer ile

birlikte ev ev dolaşarak, vatandaşın çaylarını, kahvesini içerek, kimseyi mağdur etmeden, bir odaya bile sığmış olan insanlara hiç olmazsa vasat bir apartman dairesi parası ödeyerek 215 adet gayrimenkulü pazarlıkla satın aldık. Böylece bir tek tezyidi bedel davası bile açılmadı. Tapu tescil işlemlerinde Tapu Müdürü Halil Özbek'in büyük çabaları oldu. Para Başbakanlıktan geldiği için satın almalar ŞURKAV adına yapıldı. Böylece yıkılan yapıların yerine yapılan otopark, otel, dükkân gibi yapılar ŞURKAV'ın mülkü oldu. İnşaatın son yıllarında Vakıflar'dan sorumlu devlet Bakanları Ekrem Ceyhun'un ve Necmettin Cevheri'nin gönderdikleri ödeneklerle inşaatın kalan bölümleri de tamamlandı. Böylece projede ortaya çıkan yeni yapılarda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de hissesi oldu.

Önce doğal olarak bu büyük inşaatın ihale yoluyla müteahhide verilmesini düşünüyorduk Vali Muavinim Hasan Duruer ise "projeyi pür emanet usulü ile biz yaparsak müteahhidin alacağı kâr bize kalır ve daha çok iş yaparız" diyerek teklifte bulundu. Bu görüşü kabul ettik ve Hasan Bey büyük bir sorumluluğun altına girerek elini taşın altına koydu. 18 Ekim 1993 tarihinde Başbakan Vekili Sayın Necmettin Cevheri'nin katıldığı törenle projenin ana yapısını oluşturan "Kent Platosu" nun temeli atılarak inşaatlara başlandı. Projede görev alan Bayındırlık Müdürü Ahmet Al, Mimar merhum Abdülkadir Öcal, Tekniker Abdullah Dağbaşı gibi teknik kişileri, mühendislerimizi, taş ustalarımızı, tüm işçilerimizi unutmam mümkün değil.

Açıkça bu projede Hz. İbrahim Peygamber'in bereketini yaşadık. Eyüp Peygamber'in de sabrını taşıdık. Çünkü çok engellemeler oldu, olumsuz olaylar yaşandı. Para kaynaklarımızın çok azaldığını fakat hiç tükenmediğini çok yaşadık. Çok zorlandık, risk altına girdik, yorulduk. Ama sonuçta 5 yıl sonra tarih ve kültür şehri Şanlıurfa'ya, Hz. İbrahim'e yakışır bir projenin tamamlanması hamdolsun nasip oldu. Dergâh-Balıklığöl çevresinde böylesine devasa ve dünya çapında, Türkiye'nin en büyük tarihi çevre düzenleme projesi 5 yıl gibi bir sürede bitirildi. Bu bir rekordur. Tarihi çevreye uygun, ziyaretçilerin hür türlü ihtiyaçlarına cevap veren, inanılmaz

ŞURKAV Kültür Sanat Ödülleri (1991) A. Cihat Kürkçüoğlu, Mahmut Karakaş, Prof Dr. Abdulkadir Karahan, Vali T.Ziyaeddin Akbulut, Naci İpek ve Erduhan Bayındır

derecede ucuza mal olan bir proje oldu.

Hasan Duruer'in oluşturduğu ekip üstün gayretleriyle proje kapsamında bölgedeki tüm camiler, medreseler, bazı hanlar, Sipahi Pazarı, Kazaz Pazarı, tarihi evler restore edildi. Bazı çarşıların üst örtüleri çirkin tenekelelerden kurtarılıp modern hale getirildi. Sayganlar evi restore edilerek Urfa'da ilk kez "Taziye Evi" geleneği başlatıldı. Vali Fuat Bey Caddesi'ndeki "Küçük Hacı Mustafa Hacikâmiloğlu Konağı" restore edildi ve Konukevi'ne dönüştürüldü. Böylece Urfa'da geleneksel evlerimizin Konukevi olarak değerlendirilmesinin ilk örneği oldu. Kaleden Anzeliha gölüne su almak amacıyla inen ve çökmüş olan tünel açığa çıkarılarak restore edildi ve işlerlik kazandı. Hasan Padişah Camii karşısındaki Mehmet Bağmancı ve Malatyalı Halil evlerinin restorasyonları tamamlandı ve bu evler 22 Ekim 1994 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Tansu Çiller, Devlet Bakanları Necmettin Cevheri ve Ekrem Ceyhun ile çok sayıda davetlinin katıldığı bir törenle "ŞURKAV KÜLTÜR MERKEZİ" olarak hizmete açıldı.

ŞURKAV'ın kurulmasına ve amacına ulaşmasına, Türkiye'de bu gibi konular ve projelere o günlerde çok fazla sıcak bakılmamasına rağmen Allah yardım etti. Biz bu konuda böyle bir müessesenin adımını attıktan sonra

geçen 30 yıl içerisinde Cenâb-ı Hak bizi yanıltmadı. Gerçekten o günkü düşüncelerimize uygun bir şekilde ŞURKAV çok değerli hizmetler yaptı. Çok şükür bugünlere.

Ben Urfa'nın 40. valisiydim ben den sonra gelen çok değerli valilerimiz de bu vakfa yeterince zaman ayırarak vakıf başkanlığını yürüterek önemli hizmetlerde bulundular. Otuz yılda kültür işlerinden sorumlu olan vali muavinini kardeşlerimiz bu vakfın II. Başkanı olarak görev alıp yönetim kurulu ve mütevelli heyet üyeleriyle birlikte önemli hizmetlerde bulundular.

Çok şükür, "Dergâh Balıklığöl Projesi"nin gerçekleşmesi ŞURKAV'ın bana göre en önemli hizmetidir. Ondan sonra da hepimizin bildiği gibi yüzlerce tarihi eserin restorasyonuna imza atıldı. Her şeyden önce devletimizin sağladığı yardımlar ve bazı hayırseverlerin yardımlarıyla bu vakıf amacına ulaşmış oldu. Dolayısıyla ben Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı'nın gerçekten amacına uygun şekilde Urfa'ya sahip çıkarak Urfa'nın tarihine, kültürüne, sanatına hizmet ettiği düşüncesindeyim.

O yıllarda ilginç bir hatıram var. Zamanın Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek Şanlıurfa'ya gelmişti. Ben kendisinden bir Devlet Türk Halk Müziği Korosu'nun kurulması yolunda ricada bulunduğunda "Vali Bey nasıl olur yani böyle bir potansiyel var mı ki Urfa'da?"

Tarım Bakanı Necmettin Cevheri'ye Şanlıurfa Valisi T. Ziyaeddin Akbulut tarafından ŞURKAV Hizmet Ödülü takdimi (19 Ekim 1992)

Prof. Dr. Abdulkadir Karahan'a Şanlıurfa Valisi T. Ziyaeddin Akbulut tarafından ŞURKAV Kültür Sanat Ödülü takdimi (19 Ekim 1991)

Sami Güner'in "Fotoğraflarla Harran Sergisi"nde Şanlıurfa Valisi T. Ziyaeddin Akbulut, Prof. Dr. Abdulkadir Karahan, Dr. Nurettin Yardımcı ve beraberindekiler "Harran Kazı Alanı Maketi"ni incelerken (18 Kasım 1991)

demmişti. Ben de "Efendim Urfa'da doğduğunuzda adım başında elinde bir enstrümanla birilerini görebilirsiniz" diye böyle büyük bir iddiada bulundum. Beraber arabayla gidiyorduk

şehre girerken elinde bir kemanla bir genç yaklaşmış Sayın Bakan'a gül vermişti. "İşte Sayın Bakanım siz kendiniz gözünüzle gördünüz" dedim. Bu olay Şanlıurfa'da bir Devlet Türk Halk Müzi-

ği Korosu'nun kurulması yolunda önemli bir adım olmuştu. Daha sonra koronun kuruluşu gerçekleşti. Halen de faaliyetine devam ediyor.

Şanlıurfa "Peygamberler Şehri" olarak kadim bir inanç, kültür ve sanat şehri olarak günümüze kadar gelmiş. Şimdi dünyanın en eski yerleşim yerlerinden Göbeklitepe, Karahantepe ve Harran'daki arkeolojik kazılarla insanlık tarihini aydınlatan birçok önemli tarihi eser ortaya çıkıyor. Tarihi zenginliğimizin olduğu bu kent, devletin tüm kurumlarının önemli çalışmalarının yanı sıra geride kalan 30 yıl içerisinde "Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı"nın faaliyetleriyle de önemli bir konuma gelmiştir.

ŞURKAV Şanlıurfa'nın tarih, kültür, sanat varlıklarının ayağa kaldırılmasında bana göre çok önemli görevler ifa etmiştir. Tabii benim yaptığım sadece bir kurucu başkanlık ve Urfa'da görev yaptığım altı yıl içerisinde bu vakıf aracılığıyla yüzlerce eserin topluma, tarihimize, kültürümüze kazandırılmasına vesile olmaktı. Ama bizden sonra çok kıymetli valilerimiz de bu çizgiden ayrılmayarak bayrağı daha yukarılara daha farklı hizmetlerle yükseltmişlerdir.

Kültür, sanat, tarih, edebiyat alanında Şanlıurfa'ya ait çok değerli araştırmaların ve makalelerin yayınlandığı "Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi"nin 39. sayısının ŞURKAV'ın kuruluşunun 30. yılı münasebeti ile özel sayı olarak çıkarılması konusunda Vakıf yönetiminin vermiş olduğu karardan dolayı başta Valimiz Sayın Abdullah Erin Bey ve yönetim kurulu üyelerimizi tebrik ediyorum.

İnşallah dünya durdukça bu hayırlı vakıf Şanlıurfa'yı Türkiye'ye ve dünyaya tanıtmaya, Şanlıurfa'nın tarihi eserlerini bir bir ortaya çıkartıp topluma kazandırmaya devam edecektir. Bu düşüncelerle 30. yılın hayırlı olmasını diliyorum. Bütün okuyucularımıza ve 39. sayıya ulaşan bu derginin hazırlanmasında emeği geçen arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Değerli ŞURKAV dostlarına sevgi ve saygılar sunuyorum. İnşallah nice yıllar bu çalışmalar devam eder, düşüncesiyle hepimize selam ve saygılarımı sunuyorum. Hoşça kalın, Allah'a emanet olun.

“Şanlıurfa Alan Başkanlığı” Çalışmaları Bakanlığa Sunuldu

ŞURKAV Proje Ofisi

Şanlıurfa Alan Başkanlığı Kuruluş Gerekçeleri Üzerine

Eski uygarlıklardan günümüze gelene kadar koruma kavramı her dönemde insan hayatına dâhil olmuştur. Eskiye anlama çabası, insanoğlunun yüzyıllardır taşıdığı ve vazgeçemediği bir duygudur. Çeşitli aşamalardan geçerek günümüze gelen koruma olgusu geçmiş medeniyetlerin oluşturduğu kültürel varlıkları yaşatma ve gelecek nesillere aktarma amacı taşır.

Şanlıurfa ilinde, binlerce yıllık medeniyetlere ait kalıntılar, tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanları, sivil mimari örnekleri ve görülmeye, korunmaya değer pek çok alan bulunmaktadır. Şanlıurfa; “Peygamberler Şehri” tanımlamasıyla kutsal sayılan, dini hayatın yoğun yaşandığı, kutsal kabul edilen dini sembol, değer ve motiflere büyük önemin atfedildiği, diğer yandan “Üniversite” ve “GAP” gibi önemli dinamiklerin etkisiyle toplumsal yaşamda değişim ve dönüşümün gerçekleştiği bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde ŞURKAV tarafından tamamlanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunulan çalışma; Şanlıurfa kenti özelinde tüm tarihi alanların korunması için özerk alan yönetimi çalışmalarının yapılması, kültürel mirasın korunması bağlamında oluşturulacak kamu tüzel kişiliğine sahip, özel bütçeli ve idari yapılanması tariflenen “Şanlıurfa Alan Başkanlığı'nın” gerekliliği üzerine hazırlanmıştır.

Şanlıurfa ili Kapsamında Alan Başkanlıklarının İncelenmesi ve Teşkilatlanmaya Dayanak Oluşturacak Yasal Gerekçeler

Ülkemizde alan yönetim planlarının yasal dayanağı Avrupa'da olduğu gibi yüzlerce yıllık geçmişe sahip değildir. UNESCO 2014 yılında Çin'de yapılan 28. birleşiminde Dünya Miras Listesi'ne aday alanlar için alan yönetim planlarının hazırlanmasını ön şart olarak kabul etmiştir. Bu karar takip eden süreçte, 2004 tarih ve 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”nda yapılan değişiklik ile yönetim planlarının yasal temeli oluşturulmuş, 2005 yılında ilgili “Alan yönetimi ile anıt eser kurulunun kuruluş ve görevleri ile yönetim alanlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik” yayımlanmıştır[1]. Yasa ile uluslararası standartlara ulaşmak ve kültürel miras açısından oldukça zengin olan Türkiye'nin sahip olduğu varlıkların Dünya Mirası Listesi'ne girmesi adına ilk alan yönetim planı çalışmalarına başlanmıştır. Türkiye'de 16 adet alan yönetim planı çalışması yapılmıştır[2]. Şanlıurfa'da ise 3 adet alan için yönetim planı çalışmaları tamamlanmış, uygulama aşamaları devam etmektedir. Bunlar; Göbeklitepe Yönetim Planı, Harran Yönetim Planı ve Balıklıgöl Yönetim Planı'dır.

Ülkemizde 2863 sayılı yasaya istinaden kurulan alan başkanlıkları pek çok yönden eksiklikleri bünyesinde bu-

lundurmaktadır. Nispeten çok daha geniş yetkilerle donatılmış olan ve özel kanunla kurulan alan başkanlıkları yalnızca Kapadokya ve Çanakkale örneği ile sınırlı kalmaktadır. Ülkemizde 21 adet alan başkanlığı bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi özel kanunla kurulmuş, özel bütçeli alan başkanlıklarıdır. Diğerleri ise 2863 sayılı yasaya bağlı oluşturulmuş olan alan başkanlıklarıdır. Koruma görevini yürütmek amacıyla oluşturulan iki ayrı mekanizmanın teşkilat yapıları incelendiğinde pek çok noktada farklılıkların bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

2863 sayılı yasa ve 26006 sayılı “Alan yönetimi ile anıt eser kurulunun kuruluş ve görevleri ile yönetim alanlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik”e bağlı kalınarak oluşturulan alan başkanlıklarında; Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından atanan bir alan başkanı ve ona bağlı olarak çalışan danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ile denetim birimi ve anıt eser kurulunun varlığı görülmektedir. Bu yapılanma şekline sahip alan başkanlıkları; kurumsal bir kimliğe, tüzel kişiliğe sahip değildirler. Kendilerine ait bütçeleri, vergi gelirleri veya alandan elde edilecek ticari gelirleri bulunmamaktadır. Asli personelleri yoktur ve aldığı kararlar tavsiye niteliği taşımaktadır. Yönetim alanı kendi sorumluluğunda bulunsa da yerel idare veya merkezi idare gibi alana müdahale etme yetkisi bulunmamaktadır ve cezai yaptırım uygulayamazlar. Diğer taraftan, Türkiye'de 2 yeni örneği bulunan ve özel ka-

nunla kuruluşuna izin verilen alan başkanlıkları, kurumsal bir kimliğe ve tüzel kişiliğe sahiptirler. Kendi bütçeleri ve alandan ticari gelirleri bulunmaktadır. Asli personele sahiptirler ve aldığı kararların yaptırım gücü bulunmaktadır. Cezai yaptırım uygulayabilirler ve alana müdahale yetkileri vardır.

Şanlıurfa ilinde iki ayrı alan başkanlığı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; 2017 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alan yönetim planı hazırlanmış ve 2018 yılında Dünya Miras Listesi'ne girmeye hak kazanmış olan ve tarihin sıfır noktası olarak adlandırılan Göbeklitepe Alan Başkanlığıdır. İkincisi ise; 2015 yılında alan yönetim planı GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve İller Bankası ortaklığı ile hazırlanmış ve 2000 yılında Dünya Mirası Geçici Listesine eklenmiş olan Harran Alan Başkanlığıdır. İki alan için de 2863 sayılı KTVKK'na bağlı kalınarak alan başkanlıkları oluşturulmuş ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alan başkanları atanmıştır.

Şanlıurfa Alan Başkanlığı Teşkilatlanma Önerisi ve Gereççeleri

Alan yönetimi; var olan ve özel nitelikli kültür varlıklarının belirlenmesi, muhafaza altına alınması, mümkün olabiliyor ise yeni işlevlerin kazandırılması, özetle tarihi, doğal ve kültürel değerlerin varlığı ile meydana gelen ve "sit" alanı olarak adlandırabileceğimiz korunmaya değer görülen alanların garantörlüğünü üstlenebilecek bir yönetimin varlığına ilişkin kavramdır[3]. Alan yönetimine ve alan yönetim planlarında tanımlanan çalışma tasarıları ve uygulama ilkelerine pek çok nedenle gereksinim duyulmaktadır.

Şanlıurfa'nın tarihi ve kültürel varlıkları incelendiğinde; Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019 yılsonu verilerine göre, Türkiye genelinde illere göre sit alanları bakımından 5. sırada yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'de illere göre tescilli taşınmaz kültür varlık verileri incelendiğinde; Şanlıurfa ili 15. sırada yer almaktadır[4].

Şanlıurfa Alanı olarak tariflenen bölge içerisinde; Göbeklitepe Neolitik Alanı, Karahantepe Höyüğü (Haliliye ilçesi), Halilürrahman ve Hanlar Bölgesi (Eyyübiye İlçesi), Harran Kenti (Har-

ran yönetim planı sınırı-Harran İlçesi), Eski Halfeti, Çekem mahallesi ve Savaşan Köyü (Halfeti ilçesi) ve Takoran Vadisi (Siverek İlçesi) bulunmaktadır. Olağanüstü hassasiyete sahip bölgenin kültür, tarih ve turizm açısından büyük bir potansiyele sahip olmasının yanında, Şanlıurfa Alanı olarak tariflenen sınırların; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Valilik, Belediye, Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu gibi pek çok kurum ve kuruluşun yetki ve sorumluluğunda olması, önemli miras alanlarının tam bir yetki karmaşası ile yönetildiğini göstermektedir. Bu durum, aynı konular için farklı departmanların yetki ve sorumluluk üstlenemesinin önünü açmaktadır. Bu sebeple, korunacak ve yönetim planına konu olacak alanda, yasa gereği müdahale yetkisi bulunan kurum ve kuruluşlar arasında uyum ve eşgüdümün sağlanması alan yönetimi konusunun en önemli gerekliliklerinden biridir.

Şanlıurfa özelinde yapılan çalışmadan hareketle alan yönetimi pratiklerinde, uygulama aşamalarının, denetleme ve finans konuları sebebiyle sektöre uğradığı gözlenmektedir. Bununla birlikte, kurumlar arası eşgüdümsüzlük, bütçe eksikliği, yönetim yapısı, mevzuattaki eksiklikler ve yetki karmaşası en büyük problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Millî park, tabiat anıtı ya da doğal sit olarak ilan edilen alanlarda aynı kurullarda aynı mevzuat hükümleri ile farklı kararlar alınması, farklı özelliklere sahip miras alanlarının korunması için yetersiz kalmaktadır. Teşkilatlanma çalışmasıyla; birden fazla otoritenin yetkisinde olan alanlarda kültür varlıklarının, tabiat varlıklarının ve millî parkların karar verdiği komisyonların yerine, katılımcı anlayışın benimsendiği tek bir Komisyon ile Şanlıurfa Alanının planlı bir şekilde yönetilmesi hedeflenmektedir. Arkeolojik varlıklar ve kültürel değerler bakımından zengin envanter çeşitliliği ile ülkemizin önemli bir hazinesi konumundaki Şanlıurfa kentine yönelik hazırlanan teşkilatlanma çalışmasının, Şanlıurfa Alanının korunmasına yönelik bütüncül bir strateji ortaya koyması, korunacak alanlara özgü kararların etkin ve verimli şekilde alınabilmesi öngörülmektedir.

Şanlıurfa'da bulunan ve 2018 yılında Dünya Miras Listesi'ne girmeye hak kazanan Göbeklitepe hâlihazırda 2863 sayılı KTVKK'a bağlı olarak oluşturulmuş bir alan başkanlığı tarafından yönetilmektedir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Göbeklitepe Alan Başkanlığı, Haliliye Belediyesi ve Şanlıurfa Turizmi Geliştirme A.Ş. gibi pek çok kurum kendi iş planlarına göre alanda ve etkileşim bölgelerinde proje üretmeye ve uygulamaya çalışmaktadır. Göbeklitepe gibi dünya kültür mirası alanlarının uzun vadeli yatırım ve koruma planlarının yapılarak, bütüncül uygulamalarla korunmasının tek elden sağlanması gerekmektedir. Göbeklitepe'ye benzerliği ile bilinen Karahantepe ise, kentnin evrensel kültür tarihine yaptığı önemli katkıyı ortaya koymakta ve yakın gelecekte UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girecek yerlerden biri olma potansiyelini taşımaktadır. Karahantepe gibi değerlerin yerelde yetkili bir kurum tarafından takip edilmesi ve işlemlerin Bakanlık ile koordineli şekilde yürütülmesi, sürecin tamamlanması ve sonrası için oldukça önemlidir.

Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesi 2013 yılında sakin şehir unvanını kazanmıştır[5]. Farklı niteliklerde oluşturulan marka değerlerinin devamlılığının sağlanması, kazanımı ve turizm potansiyelinin artırılması açısından yeni bir kurumsal yapılanma gereklidir. Birecik barajı ile bir kısmı sular altında kalan eski Halfeti bölgesinde çevre kirliliği de yaşandığı tespit edilmiştir. Baraj gölü üzerindeki yüzer dubaların ve restoranların disiplinsiz şekilde sıralanmasının yanı sıra kirlilik problemleri ilçenin turizm sektöründe markalaşmasına gölge düşürmektedir. Bu sebeple alanın bakım, onarım, temizlik, çevre düzenleme, koruma ve turizm işletmelerindeki ilke ve standartlaşmasının takibi konularında tek elden yönetilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Halfeti'de bulunan 2.300 yıllık kaya mezarları Macunlu Güney Nekropolü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Alanın definecilerin tahribatına uğramaması için bir an evvel gerçekçi ve yerinde uygulamalarla koruma altına alınması oldukça önemlidir[6].

Dünya Mirası geçici listesinde bulunan Harran ilçesi için 2016 yılında hazırlanan alan yönetim planının uygulama aşaması eksik kalmıştır. Planlama aşaması sağlıklı şekilde ilerleyen Harran Alan Yönetim Planı, uygulama aşamasında bütçe, eşgüdüm eksikliği, danışma kurulu ile eşgüdüm ve denetleme kurulunun gerekli toplantıları yapmaması ve raporlamalar ile süreci takip etmemesi gibi sebeplerle gerçekleştirilememiştir[7]. Mevcut alan başkanlığının aldığı kararların yaptırımının olmayışı ve yapının alana müdahale edememesi, kaçak yapı problemlerinin çözülmemesi, konik kubbeli yapıların koruma altına alınamaması ve her geçen gün azalması, yeni bir kurumsal oluşumun gerekliliğine dair en önemli sebeplerdendir. Bu bakımdan alanda yetkileri tek elde toplayabilen, kendi bütçesi ve personeli olan bir teşkilatlanmanın varlığı en acil gereklilik olarak görülmektedir.

Peygamberler Şehri olarak bilinen Şanlıurfa kentinin bu şekilde anılmasının en büyük sebebi, üç semavi dinin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'in burada yaşamış olmasıdır. Doğduğu mağara Balıklıgöl yerleşkesinde bulunmaktadır. Dergâh-Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi 1993 yılında Şanlıurfa İli Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından yapılmış ve 2007 yılına kadar tek elden, sorunsuz olarak yönetilmiştir. Bütçe yetersizliklerinden dolayı 1 Nisan 2007 tarihinden itibaren alanın bakım, onarım, güvenlik hizmetleri mülga Şanlıurfa Belediyesi'ne devredilmiştir. 2007-2010 yılları arasında alanın yönetimi Şanlıurfa Belediyesi tarafından yürütülmüştür. Bu süre zarfında alanda ortaya çıkan işgaliye, güvenlik, temizlik, bakım onarım konusundaki aksaklıklar sebebiyle Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde Balıklıgöl alanı için oluşturulan Sevk ve İdare Komisyonu, ala-

nın yönetimini 2010 yılında devralmıştır. Ancak 2007-2010 yılları arasında alanda ortaya çıkan işgaliye problemlerine müdahale edebilmek imkânsız hale gelmiştir. Bugün hala problemler devam etmektedir. Çevre Koruma Vakfı, Şanlıurfa Valiliği adına alanın terip ve düzeninden sorumludur. Alanın bakım ve onarım hizmetlerinin Belediyeler tarafından paylaşılması (çok başlı yönetim); yönetim konusunda işlerin aksaması, düzenin bozulması, temizlik, güvenlik ve bakım onarım işlerinin sektöre uğramasına sebep olmaktadır.

Şanlıurfa alanı hakkında yapılan çalışma kapsamında değerlendirilen Harran, Göbeklitepe, Suriçi, Halilürrahman (Balıklıgöl) alanları birbirinden farklı ve özel nitelikli olarak değerlendirilmesi gereken alanlardır. Bu bağlamda tek mevzuat çerçevesinde özel nitelikli kararların alınmadığı ve özellikle kararların alanda uygulanmasının (yıkım kararları, yapım işleri, denetim faaliyetleri ve engellenmesi vb.) eksik kaldığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle Şanlıurfa Alan Başkanlığı bünyesinde, geniş katılımlı bir alan komisyonunun Şanlıurfa yönetim alanında bulunan tüm kültürel varlıkların spesifik ihtiyaçlarına cevap verecek kararların alınması ve uygulanmasının takip ve denetimini yapılabileceği öngörülmektedir. Kararların idari ve mali anlamda çelişki ve kamu zararı oluşturacak etkenlerden arındırılması, tek bir idari yapılanmanın varlığına sebep oluşturmaktadır.

Değerlendirme

Çalışmada öneri olarak sunulan Şanlıurfa Alan Başkanlığı teşkilatı bütüncül koruma yaklaşımı temelli olup, "kültürel varlıkların bütünlüğü"nin korunması, yönetilmesi ve öneminin anlaşılmasının sağlanmasını hedefle-

mektedir. Bu bağlamda uluslararası literatürdeki teorik yaklaşımlar ve örneklerle birlikte değerlendirildiğinde Şanlıurfa Alan Başkanlığı yönetim yaklaşımı hem alana özgü nitelikler taşımakta, hem de evrensel koruma yaklaşımlarını temel almaktadır. Bütüncül bir yaklaşımın yanı sıra, alanın korunması gerekli tarihsel değerlerle birlikte taşıdığı toplumsal ve ekonomik nitelikleri ile alanın gelişme dinamiklerini de koruma-kullanma dengesi içinde değerlendiren bir vizyon taşıdığı görülmektedir. Tarihsel, doğal ve kültürel tüm değerlerinin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması için yönetilmesi amacı ile oluşturulan alana özgü bir mevzuat, yönetim modeli ve bütçesi ile özgün bir örnek niteliğinde olacak olan Şanlıurfa Alan Başkanlığı yönetimi, uluslararası koruma yaklaşımları için de bir örnek model oluşturma niteliği taşımaktadır.

Şanlıurfa kenti için yapılan analizler sonucunda mevcut alan başkanlıklarının işlevsel ve yeterli olmadığı açıkça görülmektedir. Tüm bu sonuçlar yeni bir kurumsal mekanizmanın oluşturulması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, hazırlanan çalışma, Şanlıurfa'da devam etmekte olan "yönetim planları hazırlama/uygulama süreçlerini" yönetecek ve Şanlıurfa Alanı'nın sürdürülebilir şekilde korunmasını ve yönetimini üstenebilecek kurumsal bir yapılanmanın oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Kentin tüm değerlerinin tek elden yönetilmesi, aykırı uygulamalara anında müdahale edebilecek bir yapının oluşturulması kültürel mirasın ve korunmaya değer alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

SONNOTLAR

- [1,7] Yetkin, F.B. (2019). Arkeolojik sit alanlarının korunmasında alan yönetimi planlarının rolü ve etkilerinin analizi: Harran-Şanlıurfa örneği. Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama ABD Yüksek Lisans Tezi. Ankara
- [2] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Url: <https://kvmmg.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html>. Erişim Tarihi: 10.12.2020
- [3] Bozkaya Yetkin, F, Ci hangı r Çamur, D. (2019). Arkeolojik sit alanlarında yönetim planlamasının turizme etkisinin değerlendirilmesi; Şanlıurfa Örneği. Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi, 4 (3) , 38-48.

- [4] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü. Url: <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89632/sanlıurfa-kultur-varliklarini-koruma-bolge-kurulu-mudur-.html>. Erişim Tarihi: 15.12.2020
- [5] CittaSlow Türkiye Platformu. Url: <https://cittaslowturkiye.org/cittaslow-halfeti/>. Erişim Tarihi: 15.12.2020
- [6] Şanlıurfa Valiliği. Şanlıurfa Alan Başkanlığı Raporu. Aralık 2020

DÎVÂNÜ LUGATİ'T-TÜRK VE URFA AĞZI

Dr. Mehmet Avni ÖZBEK
Müzikoloğ-Sanatçı
ozbekmehmet@hotmail.com

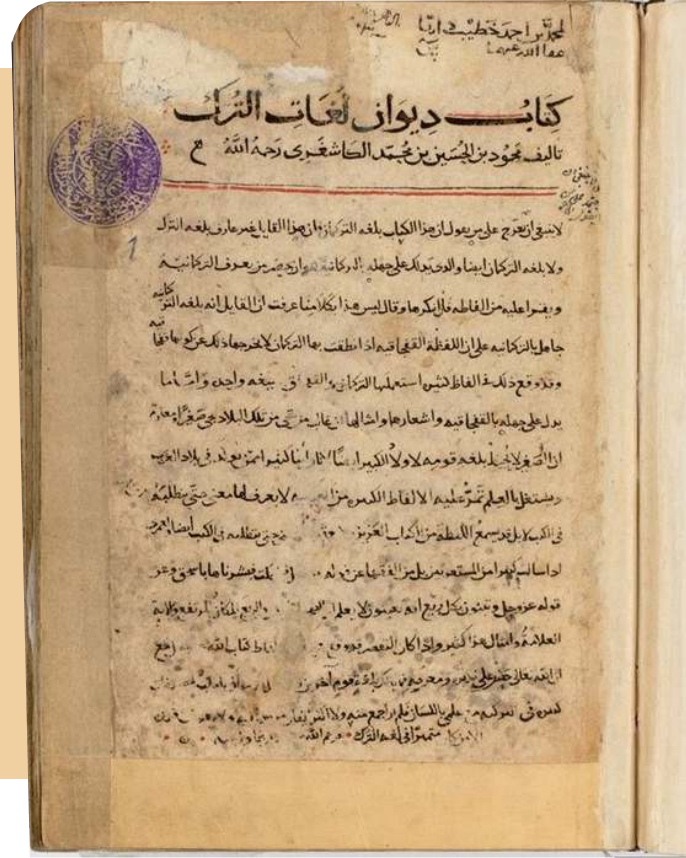
Değişim ve gelişim sürecindeki Urfa için her nereye baksam bir ilinti, bir bağ buluyorum. Bunları bulmak ve görmek, bizler için bir görev olmalıdır elbette. Bizim kuşak belki yüz yıl önce-sinin canlı unsurlarını nasıl unutmussa, gelecek kuşaklar da bugünü unuttacaklardır. Bir çağı anlamak ve yorumlayabilmek hiç kuşkusuz geçmiş bilmekle ancak mümkündür.

Orta Asya'da Isık Gölü kıyısındaki Barsgan şehrinden bir babanın evladı olan Mahmud bin Hüseyin bin Muhammed, bundan dokuz yüz yıl önce yine bir Orta Asya şehri olan Kaşgar'ı dünya Türklüğünün kültür merkezi haline getirmişti. Bu nedenle hep Kaşgarlı Mahmud olarak anıldı sonradan. Kaşgarlı, kendi deyimleriyle tek mil Türk il-lerini, obalarını, bozkırlarını inceden inceye dolaşmış; Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini incelemiş; bu dil ve ağızların bütün inceliklerini 1072-1074 yıllarında yazdığı "Dîvânü Lugatî't-Türk" eserinde ortaya çıkarmıştır. Bu eser aslında Türkçeyi Araplara öğretmek ve Türkçenin de en az Arapça kadar zengin bir dil olduğunu ortaya koymak amacıyla kaleme alınmış bir ansiklopedik sözlüktür.

Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lu-gatî't-Türk'ü, aslında bütün yönleriyle incelenmeye değer bir eserdir. Biz bir kez de Urfa ağzıyla müştereklerini bulmak amacıyla gözden geçirdik.

Başka yörelerde de kullanılması-na karşın, aba sözcüğünün Urfa'da baba anlamında kullanılmadığı bir gerçektir ama abov sözcüğünü kullanmayan ya da bilmeyen var mıdır Urfa'da? Abov, aba+oy sözcüklerinin birleşmesi ve sonradan biçim değiştirmesiyle oluşmuş, biraz da hayret ifade eden bir feryat nidasıdır. Urfa ağzında bunun yerine "vay babov" şekli de kullanılır. Ağuj diyor Kaşgarlı ve ekliyor "memeli hayvanların doğurduğu zaman verdiği ilk süt". Bu bizim bildiğimiz ağız; ister şeker dökerek, ister bal ya da pekmezele karıştırarak ye. Şeftaliye aluç diyor. Anlaşılan ekşi tadından dolayı olsa gerek. Anadolu'da da yeşil eriğe aluç, âlûce, alça denilmekte. Biz de kim bilir hangi hasretle o güzelim yeşil ekşi eriğe yeni dünya, kümbeti ve kerameti olmayan ufacak bir ekşi yemişe de alıç demişiz. Olsun. "Yorgun argin geldim bağdan" denilir. Yorgunu anladık da argin nedir? Argurmak sözcüğünün yormak anlamına geldiğini

görünce kelimenin kökünün ar- oldu-ğunu, bunun da aslında yine yorulmak anlamına geldiğini anlıyoruz. Bugün elli yaşın üstünde olup da çocukluğunda alkuç balkuç oyunu oynayan var mıdır? Hani ebe avcuyla oyuncuların avcuna sıra ile bir şeyler koyarmış gibi yapar, ama bütün oyuncuları aldatır. Kaşgarlı da arguç sözcüğü için "İnsanın aldandığı nesnelere" diyor. Dokuz yüz yılda bu kadar değişme az bile. Arı sili deyimi bir dilci olarak diyebilirim ki yalnızca bize, Urfa'ya ait bir deyim. Arı'nın temiz olduğu Anadolu'da bilinmekte ama bu anlamda ve birliktelikle kullanılmamaktadır. Arı için arığ şeklini kullanıyor Kaşgarlı ve temiz anlamına geldiğini söylüyor. Ya sili sözcüğüne ne dersiniz? Kelimenin özü gibi tertemiz, silinmiş bir sözcük... Özellikle kadın ağzında, karşı tarafın söylediği bir şeyi ciddiye almamayı, biraz da alay etmeyi belirten bir sözcük vardır: hav. Hatta a'sı biraz uzatılarak haaav diye söylenir. Bu sözcük Kaşgarlı'da av şeklinde ve emir verenin emrini tanımamayı bildirir bir edat olduğunu söylüyor. Yükü bağlarken perk bağlamak lazımdır değil mi? Kaşgarlı da berkitmek, sağlamlaştırmak

demektir diyor. Testere yerine bıçkı gibi öz Türkçe kelimeyi Urfa'nın dışında çok az yerde görürüz herhalde. Bir de en yakın dokuz yüz sene önce bıçğu şeklinde Dîvânü Lügati't-Türk'te. Küçükken sokakta gülle oynayan Urfalı çocuk çok azdır. Yere peste diker ve beklerdik. Nereden nereye. Kaşgarlı'nın divanında biste var. Diyor ki: Tüccarı evinde konaklatıp onun mallarını satıveren ve koyunlarını toplayan ve tüccar giderken yirmi koyunda bir alan şahıs. Beş altı yaşındaki çocukların kabaca aynı işlevi yerine getirene peste başı demelerindeki mantığın ve yakıştırmanın güzelliğine bakar mısınız? Herkesin artık buhar dediği yerde yalnızca Urfalılar buğ sözcüğünü yaşıyor. Kaşgarlı'da bu şekilde olan buğ sözcüğü, "üzerinden buğ'u kalkan firik pilavı" gibi bence yaşılmalı. Kaşgarlı Mahmud'un "hırsızların eline vurulan kelepçe" diye tanımladığı bukagu'yu, biz atın ayağına az mı vurduk buhavı olarak. Rahmetli Tırşik Hasan (Sarigül) güzeli tarif ederken gerdanı için: "...billur bukak'lı olmalı" derdi. Öyle ki, kara üzüm boğazından geçerken görünmeli. Kaşgarlı Mahmut da bukuk diyor gerdanda, deri ile et arasında oluşan et bezlerine.

Kaşgarlı Mahmut devam ediyor. Dîvânü Lügati't-Türk'de telgemek var. "Canı sıkılmak" anlamına geliyor. Kelimenin kökü tel-. Peki bizim canımızı sıkın bir şey olduğunda yüreğimiz telesmez mi? Bu kelimeyi her ne kadar kalp çarpıntısı yerine kullansak da aslı: 'can sıkıntısı, içinden çıkılması güç düşüncelere dalmak'. Kerküklü de öyle diyor: "Gevlur heç telesmesin / Ölüncük yaram sene".

Büdik Meydanı'nda kim bilir kaç düğün yapıldı, hangi oyunlar oynandı ki, yüzyıllar önce bu meydana Urfalılar Büdik Meydanı demişler. Kaşgarlı büdik için: "Oyun, raks, oynayış, zıplayış" diyor. Bunların içine cirit, güreş, ok atma gibi sportif etkinlikleri de koyabiliriz. Daha sonraki zamanlarda ise şehirde düğünler meydanlardan eş ve dostun geniş 'hayat'larına alındı. Ama aşiret düğünleri gerek şehirde gerekse köylerde olsun yine meydanlarda devam etti. Ya Bido'ya ne diyelim. Onun yalnızca arkadaşı Debbo ile

olan maceralarını biliriz ama bido'nun 'oyuncu' anlamına geldiğini bilenimiz yoktur herhalde. Sivas'ta da oyuncuya bico diyorlar. Yine bir de "egri bügrü" deyimimiz vardır. Bügrü sözcüğünün bükülmek sözcüğüyle aynı kökten olduğunu, bükülmüş anlamına geldiğini mutlaka biliyorsunuzdur. Kaşgarlı da öyle diyor. Yine ilginç bir sözcük: butmul. Bunun için: "Karabibere benzeyen bir bitki" diyor Kaşgarlı. Tabii bu da bizim çocukluğumuzdan beri bildiğimiz buttum aslında. Yani Bayburt'lu köprüye körpü, toprağa torpak, yarpağa yarpak diyecek de Urfalı butmul'a buttum diyemeyecek mi? Bu, seslerin yer değiştirmesi hadisesi her dilde olduğu gibi Türkçede de vardır ve bir kuraldır. Meyve yenildikten sonra geriye kalan ve atılan şeye çöpük diyor Kaşgarlı. Biz de pöçük diyoruz, elmanın armudun pöççüğü olur.

Kızımızı çobana vermeyi istemeyiz ama dokuz yüz sene önce çupan, köy büyüğünün, muhtarın yamağymış. Az bir rütbe de değil hani. Kaşgarlı Mahmut öyle diyor. Yazın damlarda tahtın etrafına çektiğimiz çığ aynı anlamda Dîvânü Lügati't-Türk'te de var. Ördeğin suya iyice dalmasına, kısaca yıkanmasına çümme diyor. Bu işe biz ne dedik: çimmek. Kaşgarlı'da eğme var. Bunun için "evin kemeri" diyor. Biz de eyvan kemerlerine eğme demedik mi? Ben eskiden açıkçası ekmeğe epmek demenin çocuk söyleyişinden kaldığını zannedirdim. Meğerse Divanü Lügati't-Türk'te de ekmeğe epmek deniliyormuş. Yaşıtlarımız bilirler. Eskilerde Mengeneçi Abdurrahman vardı. Her eve hizmet etmiştir, rahmetle anmak gerekir. Güzün hemen her evin bulgurunu çeker evser ve tepirlerdi. Tane ile kabuğu, kepeği birbirinden ayırmak için yapılan savurma işlemine Urfalılar evsmek Kaşgarlı ise evişmek diyor. Olur o kadar. Yazın sıcağın özellikle çocuklar kabarık dökerlerdi Urfa'da. Ya da vücudu kaşıya kaşıya kabarık olurdu. Kaşgarlı da buna kabargan diyor ve bence doğrusu da bu olsa gerek. Çünkü -gan ekini biz Urfalılar başka kelimelerde yaşıyoruz. Örneğin çıban anlamına gelen sazağan sözcüğünde olduğu gibi.

Aceleyle gelince aslında dikilmesi gereken yeri önce öylece bir kadarız. Kaşgarlı Mahmut da seyrekçe dikme işine kadumak diyor. Kapıları dolaşan çingeneye Kaşgarlı Mahmut da bizim gibi karaçı diyor. Karımak onda da yaşlanmak, ihtiyarlamak, kocalmak anlamında. Arkadaşımız Ali Yardımcı'nın, kızdığı kişilere yönelik olarak kullandığı bir kelime vardı: keşşe (k sesi kalın söylenmeli). Divanü Lügati't-Türk'de alçak anlamına gelen kaşang sözcüğünü görünceye kadar bunun gerçekte ne anlama geldiğini bilmiyordum açıkçası. Toprağı kabartmakta kullanılan gübreye kığ diyor Kaşgarlı. Komşu kelimesi Kaşgarlı'da olduğu gibi Urfa'da da komşu şeklindedir. İster konmak, isterse konuşmak sözcükleriyle aynı kökten olsun, dokuz yüz yıldır değiştirmeden kullanıyoruz. Ya kurşak sözcüğüne ne buyrulur. Bütün Anadolu'da kuşak olarak bilinen kelime Urfa'da da Divanü Lügati't-Türk'te de kurşak biçiminde. Yaşlı Urfalılar kurşun değil kurkışın derlerdi. Neden? Çünkü Kaşgarlı Mahmut'ta da kurujin şeklinde geçiyor da ondan. Kaşgarlı da Urfa'da olduğu gibi kimıldanmak, hareket etmek yerine teprenmek sözcüğünü kullanılıyor. Şimdi yine çok entresan bir sözcük. Özellikle Urfalı kadınlar beddua ederken "epriyeseñ uluyasan" derler. Aslında iki sözcük de aynı anlama geliyor: 'eskiyerek, eriyerek, yıpranarak dağılacak hale gelmek'. Bu iki sözcüğü de Kaşgarlı'da erpimek ve ulmak şeklinde görüyoruz.

Bu iş bu kadar değil kuşkusuz. Kutadgu Bilig, Kitâbü'l-İdrâk li-lisâni'l-Etrak, et-Tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye gibi Türk dilinin eski yadigarları incelendiğinde Urfa ağzının ne kadar köklü ve asil bir ağız olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

RÛZGÂRIN UZUN YÜRÜYÜŞÜ-11

İbrahim TEZÖLMEZ
Edebiyat Öğretmeni
itezolmez@hotmail.com

*Sabâ kûyunda dildârın nedir üftâdeler hâli
Bizim yerden gelirsün bir haber ver âşinâlardan
Fuzûlî*

Sesleri ve sözleri çağlar ötesinden güne taşıyan rûzigâr der ki bu şehrin gizemli sözcükleri vardır, güzelim isimleri. Derin anlamlı, zengin çağrışımlı, telmihler, tarihler yüklü şiirli isimler...

Bu şehrin hafızasına biraz da bu adlardan girilir. Şehrin şahsiyetini biraz da bu adlar oluşturur: Köroğlu Kahvehanesi, Devteşti, Sultan Hamamı, Paşabağı, Şehbenderiye, Sakıb'ın Köşkü, Firuz Bey Çeşmesi, Sarayönü, Haşimiye, Hızmalı Köprü, Beykapısı (Bab el-emîr), Çardaklı Kahve, Bedesten (Bezzazistan), Sipahi Pazarı, Arasta Hamamı, Mecmelbahr (Mecma'ül bahr), Mevlevihane, Aşağı Çarşı...

Bu adlardan bazıları şehrin kadim zamanlarının uzak tarihinden izler taşır. Abgar Tepesi "Ehber Dağı" olur Urfalının dilinde meselâ... Asur-Babil yıldız tanrılarının "Sin" -ki Soğmatar'da bir dağın eteğinde kayaya oyulmuştu kendileri- dolunay kesimli bir

"sini" olur Urfa yer sofralarında pekâlâ... Ya da Buda "bada" olur bir anda burda. Urfa'da kullanımı olan "bada" sözcüğü, Uygur ecdadımızın Budist devrinden bakıyedir belki de... Hatta "bada gibi bakmak" deyiminin "donuk, manasız, heykel gibi bakmak" anlamında kullanılageldiği rivayet edilir. Doğaldır ki tarihler boyu doğudan batıya, Çin'den Adriyatik'e uzanan bir coğrafyada uzun bir yürüyüşle sürekli hareket halinde olmuş bir milletin dilinde böyle rastlantılar sürpriz sayılmaz. Tıpkı Akadların, insanları korkutmakla görevli mitolojik devi Humbaba (Huwawa)'nın; "hümbülbaba" olarak bin yıllar sonra Urfalı çocukları korkutmak üzere hayatlı (avlulu) evlerin zerbemelerinde (kiler bodrum) yaşadığı varsayılan bir dev olarak karşımıza çıkması gibi...

Bir şehri sevmek, o şehre dair sözcükleri sevmektir bir bakıma. Her sözcüğün ayrı bir sesi, rengi, tadı, tedaisi,

hatta ötüşü vardır. Ne diyor Bedri Rahmi, "Bir kelime buldum çın çın öter." Ne ki bu sesi duyabilmek başlı başına bir dil terbiyesi, dil sevgisi gerektirir.

Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş değerli deyimlerimizden biri "mehle şeniği"dir. "Mahalle şenliği"nin Urfalının dilinde kolaylaştırılmış şekli olarak Urfa'da aynı muhitte oturanlar için kullanılmıştır. Bir şenlikti zira Urfa'da aynı mahallenin mensubu olmak, neş'eydi, coşkuydu. Asbap geceleri, hayatlı ev düğünleri, leylî evleri, dağa gitmeler (kır gezileri, piknikler), uzun kış gecelerinin masalları, bil-meceleri, oyunları... Her biri mehle şeniğiyle paylaşılan birer şenlik değil miydi?

Çocukluğumuzun şen çağrışımlarıyla hâtra gelen böyle şenlikli sözcüklerden biri de "çarşı"dır. Çâr-sû Farsça'da "dört taraf" demektir. Dört yön çâr-sûda birleşir, yollar çâr-sûya

açılır. “Çârşû” Türkçeleşip “çarşı” olmuş; bir kat daha güzelleşmiş, şenlendirmiş sanki çarşuyu Türkçe'nin “ş”si.

Ve “Çarşı Yolu” uzar gider çocukluğumuzun şimdi bize yıldızlar kadar uzak o masal diyarına.. Zembiller, küfeler, lambalar, mantar tabancaları, kâğıtlı şekerler, hebi'lmelikler, karlamaçlar, kavurgalar çağına...

Bir şehrin maddi varlığı mimarisine, sokaklarına, meydanlarına; manevi zenginliği de diline, kelimelerine yansır. Her biri ayrı bir iklimden gelir sözcüklerimiz; kiminin adı söylendiğinde bir güzellik billurlaşır dilimizde, bir imparatorluk kültürünün günümüze yansıdığı kimisi... Arapça, Farsça ve Türkçe'nin güzel harmanı, bir cihan imparatorluğunun zengin sözcükleri yaşar Urfalının dilinde. Tıpkı Divan şiirinin, gazellerin tüm canlılığıyla bu topraklarda yaşatıldığı gibi...

Ahilik teşkilatının Anadolu'daki kurucusu ve debbağlık sanatının pîri Âhi Evran, “Ahırvan” olur evvel zaman içinde Urfalının dilinde; Arapça Ebu İtiran (güzel kokuların babası) “abetaran”, Allahua'lem (Allah en iyisini bilir) “alla'em”, teşhirü'l âvâm (halka teşhir etmek) “teşir'am”; Farsça câme-hâne (elbise evi, dolabı) “camhana”, künc (köşe) “cünk”, mîde-nüvâz (mideyi ay-

dınlatan) “behteniz”; hatta Yunanca'dan khoriates (horyat) göçüşme yoluyla “hoyrat”, İtalyanca sakk'o'dan “sako”, Ermenice çortan “çörten” olur verir...

Kelimeler, kelimelerimiz... Ses ve anlam servetimiz. “Türkçem, benim ses bayrağım”, der Fazıl Hüsnü Dağlarca. İstanbul'da, Üsküp'te, Yemen'de, Bağdat'ta, Halep'te, Hazar kıyısında, Tuna boylarında asırlarca yankılanan, bayrağımızla birlikte uğul uğul dalgalanarak çağa ulaşan diller güzeli imparatorluğumuzun dili rüzgârlı Türkçemiz...

Efsâneler, menkıbeler, meseller barındırır bağrında kelimeler. Bazıları ter ü tâze, bazıları bin yılların tınısını taşır güne. Kimisi tebessüm ettirir incelikle, kimi ince bir hüzne salar bizi. Bambaşka âlemlere gideriz söylendiğinde her biri. Kimi şarkılara, şiirlere karışır, kimi türkülere, gazellere sarmaşır. Kelimeler sularla, rüzgârlarla dolaşır... Bir tılsım var sözcüklerde; çiçekli dağlardan, sümbüllü bağlardan, reyhanlardan, nergislerden esintiler, yapraklardan hışırtılar, sevdalı söğütlerden fısıltılar var, duyulur, duymasını bilene...

Üç kuşağın bir arada ömür sürüp umur gördüğü “hayatlı” kâşanelerdeki hayatımız; apartmanlar, plazalar, rezidanslardaki “yaşam alanları”na tahvil olduğundan beri soğuk ve gri betonla-

rın cenderesinde, demir ve çeliğin mengenesinde sıkıştı ruhumuz. Yakın zamanlara kadar âşinâsı olduğumuz kelimeler; râyihâsı, edâsı, kesâfeti, hâtırâsı olan kelimeler de birer birer çekildi hâfızâmızdan, her biri mekanik birer “tilcik”e dönüştü. Vefâ, ülfet, muhabbet, hatır, şeref, kadr ü kıymet, zerâfet, nezâket, izzet, hürmet, usûl erkân, suhûlet... Her biri bir efsanedir artık Kafdağ'ının ardına çekilen, kendi yok nâmı söylenir...

Atalar diline pelesenk renkli revnaklı kelimeler, yerini şahsiyetsiz, tatsız tuzsuz sözcüklere bıraktı. Üç beş sözcükle nîm-lisan anlaşılıp gidiyoruz işte. Lâl olmuş gibiyiz.

Oysa dil cevherimizi ecdâda layık biçimde inci mercan, lâl, yakut gibi işlemek, hayrû'l'halef olmak yaşar bize; yoksa beş-on sözcükle anlaşılan nâdânlar, nobranlar, nankörler topluluğuna dönmek değil!..

Zaman Tünelindeki URFA

A. Naci İPEK
Gazeteci-Şair-Yazar

Urfa... Vatan içinde vatan, can içinde gönül, göz içerisinde nurdur. Atalarımızın en kutsal emanetidir.

Urfalı... Dostumdur, kardeşimdir, ağamdır, paşamdır! Kader yoldaşım, bahtsız hemşerimdir.

Urfa'yı, Urfalı hemşerimi sevmek benim için ibadettir. Urfa'mın ve Urfalı-mın derdine deva olmak kutsal görevimizdir. Urfa umudumuzun mavi ufku, sevgimizin ilham kaynağıdır.

Bu yazımda hamasete kaçmadan Urfa'dan ve Urfalıdan bazı kesitler vermeyi yeğledim. Bunların bazı cümlelerine gülecek, bazılarında düşünecek, bazılarında da hayret edeceksiniz.

1940'lı yıllar... Rahmetli Uceymî Paşa, İbn-i Suud'un davetlisi olarak Suudi Arabistan'a gider. Kral kendisine bir kadillac (cadillac) araba hediye eder. Arabayı kullanacak şoför Urfa'da bulunmaz. İstanbul'dan özel şoför getirilir. Paşa, artık şehre siyah kadillac araba ile gidip gelmektedir. Araba Sarayönü'nden geçerken halk yolun iki tarafına sıralanır seyrederd, bu nasıl bir şey diye... O zaman Vali ile Belediye başkanının makam arabası fayton, Garnizon Komutanı Paşa'nınki ise bir

küheylan atı idi, tek muhafızı ise ikinci ata binerek komutanı takip ederdi.

***

Bizim ilkokula gittiğimiz 1940'lı yıllarda, kol saati böylesine bulunan değil, hiç yoktu. Köstekli cep saatleri de babamızda değil, ancak dedemizde olabilirdi. Duvar saati ise her mahallede 3-5 evde ancak vardı. Memleketin tek saati "Ulu Camii minaresinin saati" idi. O zaman o saat çok yerden görülür, her taraftan da sesi iştilirdi. Ramazan'da iftar topu da Ulu Camii'nin minaresinden atılırdı. İnsanlar eve girerken yolda karşılaştığı kimseleri tanımasa bile iftara davet ederdi. Hayat sade ve asude idi. Herkes birbirine saygılı idi. Demek istediğim, o zamanlar ne böylesine briket yığını yüksek binalar vardı, ne de bu kadar gürültü... Ulu Cami'deki saat o zamanki tüm Urfa'ya yetiyordu. Herkes halince yaşar, her şeye "nasip" diyerek şükrederlerdi.

***

Belediye Başkanı Ömer Alay Bey'i (1933-1946) iyi hatırlarım. Babamın arkadaşı idi. Vakur, azametli, otoriterdi. Kendine özgü yürüyüşü, adım atışı vardı. Yürürken de dönüp arkası-

na bakmazdı. Çarşıya çıkacağı, esnafı denetleyeceği birkaç gün önceden esnafa ulaşırdı. O gün esnaf temizliğe azami dikkat gösterir; tıraş olur, beyaz önlüklerini giyerdi. Ömer Bey de mayiyeti ile dükkanların önünde geçerken esas duruşta dururlar, selamlarlardı. Müşteriler de alışverişi bırakır, başkanı selamlardı. Ömer Bey esnafa gerekli talimatı verir, bazısını selamlar, bazısına da hal hatır sorar, ayaküstü üç beş kelime ile sohbet ederdi. Sohbet edilen, selam verilen esnaf onurlanmış olurdu.

Ömer Bey zamanında bir zabıta memuru, bir kasaba ceza yazar. Kasabın bir yakını, bu cezayı kaldıracağını vadederek, ceza kağıdıyla dostu Ömer Bey'e gider. Dostunu dinleyen Ömer Bey hemen tahsildarı çağırır ve makbuzu kestirip dostuna verir, parayı da kendisi tahsildara öder, Bin pişmanlık ve utanç içinde yanından ayrılan aracıya da, "Arkadaşına söyle dikkatli olsun, kurallara riayet etsin" diyerek de selamlarını yollar.

***

Sene 1950 yılları... Sana ve Vita yağları yeni piyasaya çıkmış... Urfa satış bayii de rahmetli Sait Postacı,

Gümrük Hanı'ndan Görünüm / Fotoğraf: Mustafa Akgül / 2020

yeri de Gümrük Hanı... Bu yağlar bilinip itibar görmediğinden bakkallarda satılmıyor. İsteyenler gelip Postacı Sait Efendi'den alıyorlar. Alıp giderken de, ya sepete koyarak üstünü kapatırlar, ya da kalınca bir bez veya gazeteye sarıp götürürlerdi. O zamanlar bu durumu görüp bir mana veremezdim. Sonradan anladım ki, margarin almak ayıplanmış... "Sade yağ almıyor, margarin alıyor" diye... Sade yağ kaç lira? Perakende fiyatı 2 lira, yani 200 kuruş... Sonra zaman oldu, devir değişti... Sanalar, Vitalar bulunmaz hint kumaşı gibi bir şeyler oldu. Bu sefer bakkaldan rica minnet veya karaborsa fiyatına alınan margarinini yine görülmesin diye sarıp, gizlice eve götürür olduk... "Ne bahtlı adam, 2 paket sana alabilmiş" demesinler diye... Zaman içerisinde ölçüler böyle değişiyor.

***

Urfa'yı sevenimiz de var, sever görünümüz de, sevmeyenimiz de... Bu bir vicdan, karakter, akide meselesidir!... Karşılmaz!

1970'lerin başında Harran Üniversitesi için başlatılan imza kampanyasının ikinci gününde, 09:30-10:30 nöbetindeyim. Üç ayrı kâğıdı imzalamaya yetişemiyordum. Hemşerilerimiz kuyruktalar... Yabancılar bile imzalayıp geçiyor, teşekkür ediyorum. Bir ara, bakıyorum bir tanıdık, çağırıyorum. Geliyor küçümsemeye bakıyor, dudaklarında zehir saçan müstehzi bir tebessüm: "Sen de mi, bu işe bulaştın? Üniversiteden sana ne, ne çı-

karın var? Hem kurulup ne olacak?" demez mi. Seslendiğime pişman oluyorum. Neşem kaçıyor. Orada imzalanlardan bir genç: "Senin gibi kansızlar imzalamaz" diyor. Diğer hemşeriler adamı ite kalka oradan uzaklaştırıyorlar... Ağlar mısın, güler misin?

Diyeceğim o ki, davalara sahip çıkmaz ise, davalar sahipsiz kalır ve çözümlenemezler. Memleket için, Urfa için birbirimizi sevmeye, çalışanları teşvik etmeğe, destek olmaya mecburuz. Dava hepimizindir... Korumak, davaya sahip çıkmak da biz Urfalılara düşer. Bizleri engellemek arabamızın tekerliğine takoz koymak isteyecekler elbette olacaktır. Aldırmadan yılmadan memleket sevgi ve şuuru ile yolumuza devam edeceğiz. Elbette kervan yürüyecektir, yürümektedir.

İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, Bursa veya başka illerde olup da Urfa'yı hatırlamak değil de, Urfa konusu konuşulduğunda Urfa'dan yaka silkip "Kurtulduğuma şükür..." diyen sonradan görmeleri, züppeleri de biliyor ve biz de onlara dudak büküyoruz. Böylelerinin bir de vasiyet edip "Öldüğümde Urfa'da, anamın, babamın yanına gömün" demelerine ne denilir? Urfa sevgisi mi, vefa duygusu mu? Biçare adam, sağlığındaki külfetin, biganeliği kâfi değilmiydi. Bir de akidesiz cesedini mi örtsün Urfa?..

***

Hele çocukluk ve okul arkadaşım Rahmetli Halil Gülüm'ün Urfa'dan ayrılırken: "İçin Cennet dışın Cehennem olsa/Sanma ki içine dönerim Urfa" şi-

irini sarı bir kâğıda yazıp vedalaşırken bana vermesi içimde kanayan bir yaradır. İyi bilirim Rahmetli arkadaşımın toplumsal, çevresel değil, çok acı ve girift aile sorunları vardı. Ayrılacağı günün gecesinde tütün sarması sigarasını dumanlandırıp karanlık düşüncelerle duygularını ifade etmek istemişti. Ama Halil'in durumunu bilmeyenler ulu orta ahkâm kesmeye, Halil'in üzerine gelmeye başladılar. İstanbul'da Edebiyat Fakültesi Farsça bölüme girdi. Felek vurgunu dost, hayat kavgası içinde üniversiteyi bitiremedi. SSK Kurumunda memur oldu. İyi insan, iyi dost, iyi şair olmanın yanında çok iyi bir ney ustasıydı. O, bir değerdi. Urfalıların iyi bildiği şair Nezihe Hanım'la da çok iyi dosttu. Çok geceler neyini dinler, Yaşar Nezihe'nin göz yaşları içerisinde okuduğu gazellerle sabahlardık. O anlar "hayâli cihan değer" denilen zamanlardı.

***

Vee nihayet... Fıstığımız Antep-leştirildi! Urfa'da oldum olalı fıstık üreticisi fıstığına pazar bulamaz, alıcının insafına kanaat ederdi.

Basın olarak 1960 yıllarda fıstık kooperatifi kurulması için haberler yaptık. Urfa'dan rahmetli Hulusi Kılıçaslan ile Milletvekillerine durumu arz ettik. Neticede Belediye, Ticaret Borsası, Ziraat Odalarının teşebbüsü ile Gaziantep'teki "Fıstık Kooperatifi Birliği" Kadioğlu Camii yanında Rastgeldi Yusuf Efendi'nin evini kiraladı, fıstık alımları başladı. Bilhassa üreticiler ve bütün Urfalılar memnun olduk, sevindik!

Sonradan anladık ki, Urfa'da Urfa fıstığı, Antep'li eksperlerce düşük değerlendiriliyor, Antep'te ise fazla değerlendiriliyormuş... Neticede, üretici fıstığı Antep'te satmaya devam etti. Urfa satıcıları ise az miktarda alanlarla kaldı. Böylece, Urfa'da kayıtlara geçen satış düşerken Antep alımları arttı. Ayrıca, Antep'li tüccar her yıl Haziran ayında gelip, Urfa'daki fıstık bahçelerini kiralar, kamyonlarla Antep Fıstık Birliği'ne taşırdı. Böylece Urfa'da kayıtlara geçen fıstık düşerken, Antep bu alım şekliyle zirve yaptı. Ve uzun lafın kısası Urfa fıstığı, Antep fıstığı olarak tescil edildi. Oysa, gerçekler der ki,

Urfa'nın bazı yörelerinde yüzlerce yıllık fıstık ağaçları vardır. Tektek Dağları'nda yabanileşmiş (bittim) ağacından yüzlerce değil, binlerce vardır. Ki buralar 1960'tan sonra kurulan Toprak-Su Teşkilatı tarafından aşılınarak verimli hale getirildiler. Ve yüzlerce ton ürün alınır oldu. Toprak-Su kapatıldı, oralar kaderlerine terk edildi.

Ayrıca Urfa'da "keten köyneği" denilen bir fıstık cinsi vardır ki, eşi yoktur. Keten köyneği fıstık, olgunlaşınca dalda çatlar, dış kabuğunun kendine özgü açık pembe rengiyle ipek gibi tel tel olur. Antep'teki fıstık ağaçları 100 yılı geçmez, olanlar ise mahdut mik-

tarlardadır. Ceylanpınar'ın Birecik'in Tektek Dağları'nın, Esemkulu, Tülmen ve Bozova'nın ürünleri Antep'i kat be kat katlar. İlmî bir araştırma yapılırsa, komşumuz kusura kalmasın bu işte yaya kalır. Ama onlar atik davrandı, fıstığı Antep'leştirdiler, Urfa bakakaldı. Bercerilerini kutluyorum. Nerede ise, Hafeti'yi de Antep'e bağlayıp, Göbeklitepe'ye de sahip çıkacaklar. Olmaz değil!... Olur, olur!... Tabii, biz değerlerimizi sahiplenmeyince sahiplenebilenler çıkıyor.

***

Çiğköfteyi kurtarmamıza rağmen, hala komşularımız ile birçok iller çiğköfteyi sahiplenmek istiyorlar. Ben çiğköftenin destanını 1976 yılında yazdım. Rahmetli Hulusi Öcal'ın (Özellikleri ve Güzellikleri ile Çiğköftemiz) isimli 160 sayfalık kitabını 1997'de Özlem Kitabevi yayını olarak yayınladım. Kitapta çiğköftenin efsaneleşen tarihi, mani ve hoyratı vardır. Şiir ve türkülerle dopdoludur. Çiğköfteye sahiplenmek isteyen illerde çiğköfte için yazılmış yazı, şiir, hoyrat var mıdır? Lütfen söylesinler, belgelendirsinler ve istesinler. Hak verelim ve alkışlayalım.

Aman bu ara dikkat edin, kimse Urfa'lıların "Acıkahve" dediği "Mirra" kahvemizi de sahiplenmesinler.

Haydi, Urfa'lılar gelin haldaş olalım. Urfa için davada yoldaş olalım.

MAHMUT KARAKAŞ “Urfa'nın Kültür Tarihine Adanmış Bir Ömrün Adı”

Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Harran Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi
cihatkurkuoglu@gmail.com

Mahmut Karakaş, öğretmenlik yıllarında.

Mahmut Karakaş, 19. yüzyıl sonlarında Bitlis'in Hizan ilçesinden gelerek Urfa'ya yerleşen Eyyüb Efendi'nin Urfa doğumlu oğlu Abdurrahman Efendi'nin en küçük çocuğu olarak 1946 yılında Urfa'da dünyaya geldi. Ona, genç yaşta ölen Mahmut amcasının adını ve göbek adı olarak da Urfa'nın büyük velilerinden Nebih Efendi'nin adını verdiler. Köylerde un değirmenlerinde çalışan Abdurrahman Efendi, oğlu Mahmut'un doğumundan sonra Urfa merkezindeki Boyahane Değirmeni, Eskici Pazarı Değirmeni, Cincıklı Değirmeni, Karakoyun Değirmeni, Sultanlık Değirmeni, Bokluca Değirmeni, Demirkapı Değirmeni gibi su değirmenlerinde çalışmaya başladı. Mahmut Hoca'nın da çocukluğu babasının çalıştığı bu değirmenlerde oyun oynayarak geçti.

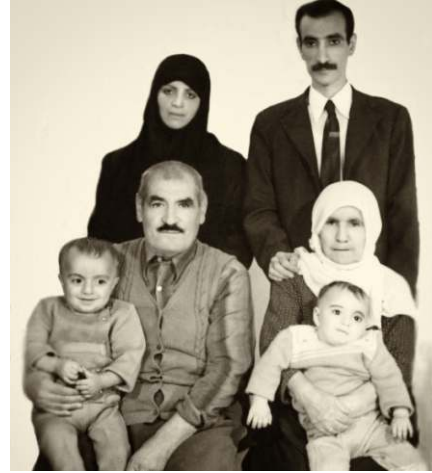
Ailenin ekonomik durumu iyi olmadığından Urfa'nın çeşitli mahallelerindeki evlerde kiracı olarak oturdular. 1951-1952 öğretim yılında kaydolduğu Şehit Nusret İlkokulu'ndan 1955-1956 yılında mezun oldu. 1956-1957 öğretim yılında Urfa Ortaokulu'na kaydoldu. Ortaokul birinci sınıfta yılsonu karnelerini Vali Kadri Eroğan velilere dağıtıyordu. Vali Bey, Mahmut Karakaş'ın karnesini verirken karnenin iyi olduğunu görmüş, karneyi almaya gelen babasının giysisinin un içinde olduğunu görünce de; “Bakınız, evinin geçimini sağlamak ve çocuklarını okutmak için çalışan işçi bir babanın evladı nasıl da çalışkan oluyor. Kendilerini tebrik ediyorum.” demişti.

1959-1960 senesinde kaydolduğu Urfa Lisesi'nde İngilizce öğretmenini Asuman İçöz'ün dersi sevdirmesiyle konuşabilecek derecede İngilizce öğrendi. Lisede okurken Rizvaniye Camii'nde Kur'an-ı Kerim kursuna devam etti. Osmanlıca okumayı ilk defa bu kursta Ahmet Demir hocadan öğrendi. Eskici Kurra Hafız Osman Işıksever'den (1910-1996) Kur'an-ı Kerim'i okumasını geliştirdi. Ayrıca bu zattan Farsça dersler aldı ve Şeyh Sadi Şirazi'nin Gülistan şerhini okudu. Böylece İslami ilimlere ilgi duymaya başladı.

1963 yılında Urfa Lisesi'nden mezun olduğunda kurs

Mahmut Karakaş ortaokul yıllarında.

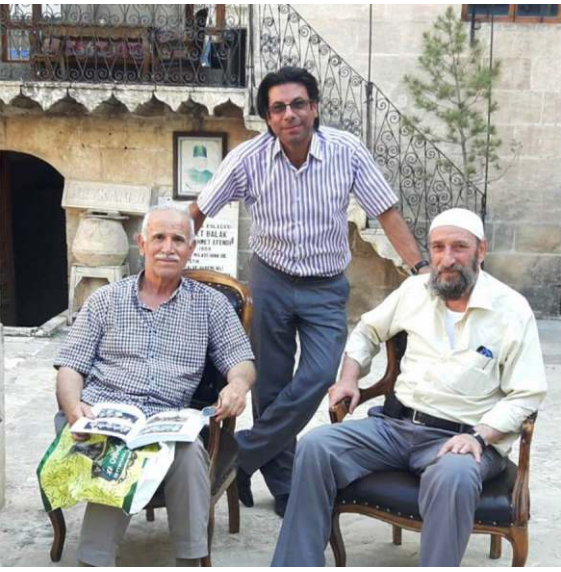
Annesi, babası, eşi ve iki çocuğuyla.

öğretmeni Ahmet Demir'in de tavsiyesiyle İlahiyat Fakültesi'ne gitmeye karar verdi. Onun İlahiyat Fakültesi'ne gitmek istediğini duyanlar, kendisine “Ölü yıkayıcısı mı olacaksın?” diyerek engel olmak istediler. 1964 senesinde İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü sekizinci sırada kazanmasına rağmen çok istediği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldu.

Fakültede “Klasik Dini Türkçe Metinler” dersi hocası merhum Fevziye Abdullah Tansel sayesinde Osmanlıcasını geliştirdi. Onun huzurunda el yazmalarını rahatlıkla okuyabilir duruma geldi. Farsça dersi hocası İran Azeri Türklerinden İsa Seyf ile karşılıklı rahatça konuşabilecek şekilde Farsçasını geliştirdi. Burs veya öğrenim kredisi alamadığı için maddi sıkıntı çekmeye başlayınca bir süre Ankara Üniversitesi ve bir süre de Ankara Türk Tarih Kurumu basımevlerinde Arapça mürettibi olarak çalıştı. Bu çalışmalarını Osmanlıcasının daha da gelişmesine yardımcı oldu.

1969-70 senesinde Fakülteden mezun olunca önce Ankara İmam-Hatip Okulu'na, daha sonra o sene Urfa'da

Koruma Kurulunda
A. Cihat Kürkçüoğlu ve Ferhat Karagöz ile

Mahmut Karakaş, 1991 yılında bazı sıra arkadaşları ile A . Cihat Kürkçüoğlu'nun evinde.
Soldan Sağa: Dr. Burhan Vural (merhum), Müslüm Akalın, Bedri Sayın, Reşit Yardımcı (misafir),
Halil Biner (merhum), Adil Saraç, Yusuf Demirkol ve kucağında Ömer Kürkçüoğlu, Neşet Uçkan,
Hasan Duruer, A. Naci İpek, Cevher İlhan, Mahmut Karakaş, A . Cihat Kürkçüoğlu.

Belediye Başkanı İ.Halil Çelik tarafından çalışmalarından
dolayı ödüllendirilmesi / 1985

açılan Atatürk Ortaokulu'na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak atandı. 1995 yılının Kasım ayında emekli oluncaya kadar 25 yıl bu okulda öğretmenlik ve idarecilik görevinde bulundu.

1971 senesi Eylül ayında İsmet Hanım ile evlendi. Bu evlilikten beşi erkek, ikisi kız olmak üzere 7 çocuğu oldu. 1991 yılında Urfa'da yılın öğretmeni seçildi ve 24 Kasım Öğretmenler Günü'nde Urfa öğretmenlerini temsilen Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Ankara'ya gönderildi. 1992 yılında Urfa'da açılan Prof. Dr. Abdulkadir Karahan Kütüphanesi'ne valilik tarafından kurucu müdür olarak görevlendirildi. Prof. Dr. Abdulkadir Karahan hocanın başısladığı binlerce kitabı itina ile tasnif ederek okuyucuların hizmetine sundu. Kitapların tasnifini ve yerleştirmesini bitirdikten sonra tekrar okulu döndü.

Mahmut Karakaş ile Tanışmamız...

1978 yılında Urfa Müzesi'nde göreve başladığım günlerde müzenin kütüphanesine gelen, kitapları inceleyip notlar alan birisi hep dikkatimi çekiyordu. Merak edip arkadaşlarıma sorduğumda aldığı yanıt; "Atatürk Ortaokulu'nda Din Bilgisi öğretmeni Mahmut Karakaş" olmuştuk. Yine araştırma için müze kütüphanesine geldiği bir gün yanına gidip kendimi tanıttım ve konuşmaya başladık. Bana; "Müspet İlimde Müslüman Alimler" konusunda bir araştırma yaptığını, bu araştırma için kütüphanelerdeki kitapları taradığını

söyledi. 1978 yılında tanıştığım bu müstesna insanla dostluğumuz bugüne kadar aralıksız 42 yıl devam etti.

Urfa'da yazıp çizen, kültür ve sanatla ilgilenen; Burhan Vural (merhum), Müslüm Akalın, Halil Biner (merhum), Adil Saraç, Yusuf Demirkol, Neşet Uçkan, Cevher İlhan, Mehmet Oymak, İbrahim Halil Çelik, Abdullah Balak (merhum), Mahmut Karakaş, Mehmet Hulusi Öcal (merhum), Naci İpek, Ahmet İnan, Abdülkadir Güllüoğlu, Uğur Beyazgül, Mustafa Hakkı Bayram'dan oluşan sıra grubumuzla 1983 yılından itibaren aralıksız 40 yıla yakın sıra gezdik.

Kültür işlerinden sorumlu Vali Yardımcıları Hasan Duruer, Ahmet Hamdi Nayır, Meftun Dalli, Harran Kaymakamı Muzafer Öztürk, Harran Üniversitesi öğretim elemanı dünya çapındaki hattatlarımızdan Mehmet Memiş, özel bir finans kurumunun müdürü Bedri Sayın Urfa'daki görevleri süresince sıra grubumuza katıldılar. Görevleri icabı başka yerlere atanan bu arkadaşlar bizlerle irtibatlarını devam ettiriyorlar ve senede bir gün özel olarak Urfa'ya gelip sıramıza katılıyorlar.

Sıralarımızda kültür-sanat edebiyat sohbetlerinde bulduk. Yaptığımız çalışmalardan birbirimizi haberdar ettik, birbirimizin çalışmalarına destek olduk, bilgi alışverişi yaptık. Büyüklerimizin anılarından ve bilgilerinden yararlandık.

Kitapları ve Hazırlık - Basım Öyküleri

1) "Şanlıurfa Kitabeleri" (1986)

Müzedeki görev yaparken Sanat Tarihçisi olarak büyük bir heyecanla Urfa'nın mimari eserleri üzerine araştırmalarını yoğunlaştırmıştım. Ancak bu eserler üzerindeki Arapça, Osmanlıca kitabeler o güne kadar okunup yayınlanmadığı için büyük sıkıntı çekiyordum. Çünkü birçok yapıyla ilgili doğru bilgiler kitabelerde yer alıyordu ve bu bilgileri mutlaka araştırmalarıma katmam gerekiyordu. Durumu Mahmut Ağabey'e anlattım. Hemen kitabeleri okumaya girişti. Bu çok zahmetli bir işti. Kendisinde yükseklik fobisi vardı ve okumak için tırmandığı merdivende dakikalarca durması gerekiyordu. Ben aşağıda merdiveni tutuyor, kendisi büyük bir zorlukla hem kitabeleri okuyor hem de elindeki kâğıda yazıyordu. Bazen de bana söylüyor, ben yazıyordum. Ulaşılması zor olan, çok yüksekteki kitabelerin teleobjektifle fotoğraflarını çekip kendisine ulaştırıyordum. O tüm sıkıntılara karşın büyük bir gayret ve özveri ile Urfa merkezindeki tüm kitabeleri okudu, daktilo ederek bana teslim etti. Şunu itiraf etmeli-

Mahmut Karakaş emekli olduktan sonra Rızvaniye Medresesi'ndeki odasında

Mahmut Karakaş, A. Cihat Kürkcüoğlu Birlik Vakfı Ankara Şubesi'nde konferans verirken. (19 Mart 2019)

Mahmut Karakaş kitapları.

yim ki Mahmut Karakaş kitapları okumamış olsa idi Şanlıurfa mimari eserleri üzerine yapmış olduğum tüm araştırmaları eksik kalırdı. Bundan dolayı kendisine minnet ve şükran borçlu olduğumu ifade etmeliyim.

"Şanlıurfa Kitabeleri" bizim kuşaktan değerli edebiyatçı dostum Adil Saraç'ın o zaman sahibi olduğu Dal Yayıncılık tarafından 1986 yılında basıldı.(1) Böylece Mahmut Karakaş, bugün bazıları birkaç baskı yapmış 12'ye varan araştırma kitabının ilkinin yayınlamış oldu. Bu arada ben, mimari eserler üzerine yaptığım araştırmaları Urfa'nın ilçelerine ve köylerine kadar genişletmiştim. İlçelerdeki kitabelerin fotoğrafını

çekip kendisine ulaştırıyordum. O da bunları hemen okuyup bana veriyordu. Fotoğraflardan okuyamadığı bazı kitabeler için günü birliğine ilçelere gidip dönüyorduk. Bu arada kendisi Urfa Müzesi taş eserler bölümündeki kitabeleri de okuyup araştırmasına kattı. Böylece 1986 yılında basılan "Şanlıurfa Kitabeleri" adlı kitabını çok daha genişletti. Genişletilmiş bu çalışması 2001 yılında Şanlıurfa Belediyesi tarafından "Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler" adıyla yayınlandı.(2) Bu kitaba benimle birlikte fotoğraf sanatçısı Abdürrezzak Elçi de fotoğraflarıyla katkıda bulundu. Urfa mimarisi ile ilgili araştırmacıların başvuru kaynağı olan bu kitap kısa sürede tükenerek aranılır oldu. Bazı eklemelerle 2012 yılında Şanlıurfa Turizm ve Kültür Müdürlüğü tarafından ikinci baskısı yapıldı.(3)

2) "Nabi Tuhfetü'l-Harameyn" (1989)

Mahmut Karakaş "Müspet İlimde Müslüman Âlimler" adlı kapsamlı çalışmasını yaparken, diğer taraftan ünlü Divan Şairi Urfalı Nabi'nin 1678 senesinde çıktığı Hac yolculuğunu anlatan ve 1848 yılında günümüzde anlaşılması zor bir Türkçe ile Osmanlıca yayınlanan "Tuhfetü'l-Harameyn" (Hac Hatıraları) adlı eserini sadeleştirip günümüz Türkçesine çevirme çalışmasını da tamamladı. Bu kitap 1989 yılında Özdal Yayınları arasında yayınladı.(4)

3) "Müspet İlimde Müslüman Âlimler" (1991)

1990 yılına gelindiğinde "Müspet İlimde Müslüman Âlimler" çalışmasını da tamamlamış, yayına hazır hale getirmişti. 25 Mart 1984 yerel seçimlerinde Harran Kültür ve Folklor Dergisi kurucularından ve derginin yazı ailesinden arkadaşımız İbrahim Halil Çelik Şanlıurfa Belediye Başkanı seçildi. Urfa belediyesi onun zamanında ilk kez kültürel çalışmalara ağırlık verdi. Benim ilk kitabım olan "Peygamberler Şehri Şanlıurfa" (Türkçe-İngilizce Fotoğraf Albümü), 1988 yılında, ikinci kitabım olan "Ruha'dan Urfa'ya (1780-1980)" 1990 yılında Sayın Çelik döneminde belediye tarafından yayınladı. İbrahim Halil Çelik belediyenin kültürel faaliyetlerinde bizlerle sürekli istişarelerde bulunuyor, belediye olarak sempozyum ve konferanslar düzenliyor, fotoğraf sergileri açıyor, 11 Nisan Kurtuluş Bayramlarında anma kitapları yayınlıyor ve Urfalı yazarların kitaplarını satın alarak yazarlara destek olmaya çalışıyordu. ANAP iktidarı dönemi idi. Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek yanlış hatırlamıyorsam 1990 yılında Urfa'ya gelmişti. Rızvaniye Camii'nin Balıklıgöl'e inen merdivenlerinin üzeri sahne haline getirilerek Devlet Türk Sanat Müziği Korosu tarafından bir konser verildi. Sayın Bakan, sahnenin karşısında gölün kenarındaki yoldan halkla birlikte konseri izledi. Konser bittiğinde Namık Kemal Zeybek, Valimiz Ziyaeddin Akbulut ve Başkan Çelik birlikte Dergâh'a doğru yürümeye başladık. Yolda Başkan Çelik her zamanki özgüveniyle Bakan'ın koluna girerek; "Efendim, Mahmut Karakaş adında bir arkadaşımız var. Uzun yılların çalışması sonucunda "Müspet İlimde Müslüman Âlimler" adlı bir kitap hazırladı. Bu eseri Bakanlığınız yayınları arasında basmanız önemli bir hizmet olur." dedi. Bakan Bey de böyle bir kitap aradığını ve bu kitabı hemen görmek istediğini söyledi. Başkan Çelik hemen belediye zabıtalardan birini Mahmut Hoca'nın evine gönderdi. Kısa süre sonra Mahmut Hoca kitabın daktilo çıktılarını getirdi ve Bakan Bey'e sundu. Bakan

▲ Mahmut Karakaş Harran Ulu Camii'nde kitabe okurken

Bey yayın kuruluna incelemek üzere kitabı Ankara'ya götürdü. Yayın kurulunda uygun görülmesi olmalı ki bu kitap "Müspet İlimde Müslüman Âlimler" adıyla 1991 yılında Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıktı.(5) Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Eyyubiler, Memlûklular, Fatimiler, Anadolu Selçuklular ve Osmanlılar döneminde yaşamış, 352 İslam bilim insanını icatları, kitapları ve ilmi çalışmaları ile anlatan, İslam bilim tarihinin ansiklopedisi niteliğindeki 650 sayfalık bu dev eser büyük ilgi gördü.

Prof. Dr. Mim Kemal Öke Türkiye Gazetesi'nin 29 Ekim 1991 tarihli nüshasının "Tarihin Süzgecinden" adlı köşesindeki "Bilim ve Biz" başlıklı yazısında bu kitapla ilgili düşüncelerini; "Ben üniversitede öğrenci iken en sevdiğim derslerden biri "Bilim Tarihi" idi. Cambridge'de hep XVII. Yüzyıldan itibaren Batı'da ilmin gelişimini anlatırlar; Kopernik derler, Galile'yi verirler, Newton'u verirler methederler, bizden bahsetmezlerdi. Sanki bilim tarihinde Türk ve İslam yoktur. Olmamıştır. Tatil için Türkiye'ye gelince hep kitap arardım. "Bilim ve Biz"i anlatmak için, bulamazdım.

Pekii, bu konuyu araştıranlar var mı?" diye sorup, soruştururdum, bulamazdım. Şimdi, önümde bir kitap var. Mahmut Karakaş'ın "Müspet İlimde Müslüman Âlimler". Hacimli bir eser. Ciddi bir araştırma. Tam bir referans kaynağı... Kültür Bakanlığı'nın son yıllarda yaptığı en müspet icraat bu kitabı basmış olmak herhalde.

.....

Bu kitap, yabancı dillere çevrilmeli ve bizim liselerimizde de "mecburi ders" malzemesi olarak okutulmalıdır." cümleleriyle anlatmıştı.

4) "Müslüman Bilim Adamları -8. Yüzyıldan 19. Yüzyıla-" (2009)

Bilim dünyasının dikkatini çeken "Müspet İlimde Müslüman Âlimler" eseri daha sonra "Müslüman Bilim Adamları (8. Yüzyıldan 19. Yüzyıla)" adıyla Mostar Yayınları tarafından 2009 yılında yayınlandı.(6) Büyük ilgi gören ve kısa sürede tükenen kitabın aynı yayınevi tarafından beşten fazla baskısı yapıldı.

5) "Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim" (1995)

Mahmut Karakaş boş durmuyordu. 1990-1995 yılları arasında, Şanlıurfa'nın Osmanlı dönemine ait Şer'iyye Sicilleri'nin ve Urfa vakfiyelerinin önemli bir bölümünü büyük bir özveri ile Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çevirdi. Bu kaynaklardan ve diğer kaynaklardan elde ettiği Urfa'nın Osmanlı dönemine ait eğitim hayatı ile ilgili bilgileri "Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim" adı altında kitaplaştırdı. Kitabı Kültür Bakanlığı'na sunması için o sırada Milletvekili olan İbrahim Halil Çelik'e gönderdi. Sayın Çelik'in Kültür Bakanlığı'na sunduğu bu kitap 1995 yılında Kültür Bakanlığı yayınları arasında basıldı.(7) Bu kitabının ikinci baskısı bazı eklemelerle 2012 yılında Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yapıldı.(8)

6) "Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri" (1996)

Tabir yerinde ise boş durmak onun fıtratında yoktu. Bu kez "Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri" üzerine yaptığı çalışmasına yoğunlaştı. Yazılı ve sözlü kaynaklardan, mezar taşlarındaki kitabelerden yararlandığı bu geniş çalışması 1996 yılında Başkan Ahmet Bahçivan döneminde Şanlıurfa Belediyesi tarafından "Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri" adıyla yayınladı.(9) Bu kitabında Şanlıurfa evliya ve meşayihlerinden, müftülerinden, müderris ve âlimlerinden, kadılarından ve kurra hafızlarından oluşan 188 portreye yer verdi. Bu çalışması biraz daha genişletilmiş haliyle 2012 yılında Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 408 sayfa olarak yayınlandı.(10)

7) "Şanlıurfa Mezar Taşları" (1996)

1990'lı yıllarda onu Şanlıurfa'nın ıssız mezarlıklarında ve camilerin hazirelerinde mezar taşları ile ilgilenirken görenler kendisine madde bağımlısı, esrarkeş, hatta mezarlarda define arayan biri gözüyle bakıyordu. Bazen yaz sıcaklarında bir mezarın gölgesine saklanmış bir yılan tarafından kovalandı, bazen bir akrebin iğnesinden kendini zor kurtardı. Mezarlar arasındaki dikenler arasından elbisesi yırtılarak geçti. Bir gün bir mezar taşını okurken harflerin arası yosunla dolu olduğundan bir çöple yosunları temizleyip üflüyordu. O sırada bunu gören iki kadın onun mezar taşını öptüğünü zannederek "Vah vah! Acaba burada yatan kendisinin nesidir de mezar taşını öpüyor." demişlerdi. Harran kapı mezarlığında okuma yaparken bir mezar taşı üzerinde gördüğü; "Abdurrahman oğlu Mahmut Karakaş, Doğumu 1946, Ölümü 1987" yazısı kendisini çok şaşırtmıştı. Mezarda yatanın baba adı kendisinin babasının adı, adı kendisinin adı, doğum tarihi kendisinin doğum tarihi idi.

Bu zor çalışmasını yıllar boyunca tatil günlerinde yılmadan sürdürdü. Sonuçta, gün geçtikçe yıkılıp kaybolmakta olan yüzlerce mezar taşından onlarca mersiyeyi, ağıtı ve şair adını, şehir eşrafından önemli isimleri, evliya, âlim, paşa, vali, kadı gibi isimleri tespit etti. Mahmut Hoca'nın bu çalışması çok önemli idi. Çünkü aynı mezara yapılan yeni definler nedeniyle eski mezarların taşları yenileriyle değiştiriliyor, Osmanlı döneminin hat sanatı, şiir sanatı, taş oyma sanatı örneklerini içeren sanat eseri, şehrin hafızası eski taşlar hızla yok ediliyordu. Böylece birçok değerli şahsiyetin adı, yaptıkları çalışmaları, doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili bilgiler

de kayboluyordu. Kısacası tarihimiz siliniyordu. Bu tahribatın henüz başlarında Karakaş Hoca'nın yapmış olduğu tespitler olmasaydı kim bilir belki onlarca şiirden, ağıttan, mersiye, bunların şairlerinden, şehrin eşraf-alim-yönetici gibi simalarından bilgimiz olmayacaktı. Bu çalışması "Şanlıurfa Mezar Taşları" adıyla 1996 yılında ŞURKAV tarafından yayınlandı.(11) Mahmut Hoca bu çalışmasını sonraki yıllarda daha da genişletti. Genişletilmiş bu kitabı 2012 yılında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları arasında çıktı.(12)

8) "Urfa'nın Kültür ve İnançlar Serüveni" (2011)

Mahmut Karakaş Urfa'nın kültür tarihi üzerine yıllardır yaptığı çalışmalarını ayrı dosyalarda konularına göre tasnif ederek arşivliyordu. Bu dosyalardan birinde Urfa'nın tarih öncesi çağlardan başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar olan sürecinde tarih-kültür ve dinler tarihi ile ilgili önemli bilgileri toplamıştı. Bu bilgileri düzenleyip kendi görüşlerini de ekleyerek 511 sayfalık "Urfa'nın Kültür ve İnançlar Serüveni" kitabında topladı. Bu kitabı Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yayınlandı.(13)

9) "Urfalı Baba Cem'i Karadağ Destanı" (2012)

İstanbul, Ankara ve Urfa'daki kütüphaneler dışında bazı özel kitaplıklarda da araştırmalar yapan Mahmut Karakaş, el yazması kitapları satın alarak kütüphanesinde koruyan merhum Sedat Saraç ile tanıştıktan sonra onun zengin kitaplığından yararlanmaya başladı. Bir gün Sedat Bey kendisine bir elyazması eser verdi. Tek nüsha olan bu eseri inceleyen Mahmut Hoca, bunun Balkanlardaki "Karadağ İsyanı"ni bastırmaya giden ve peşinden gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'na (93 Harbi-1876-1877) katılan Urfa taburunda "mekkâreci"lik(14) yapan Baba Cem'i'ye ait bir destan olduğunu gördü. Baba Cem'i'nin; Urfa taburunun yola çıkışından başlayıp, deniz yoluyla Adriyatik kıyısına, oradan Karadağ'a ulaşmasını, yol boyunca ve savaşta başından geçenleri, savaşın oluş biçimini, Urfa taburunun kahramanlığını ve başarılarını anlattığı bu destanını günümüz alfabesine çevirdi. Baba Cem'inin kimliğini, şiir yeteneğini, destandaki bazı dörtlüklerinin yorumunu, Karadağ ve Osmanlı-Rus Savaşı'nın tarihçesini, destandaki yer adlarını ve günümüz Türkçesinde kullanılmayan bazı kelimelerin açıklamalarını ekleyerek bunu bir kitap haline getirdi. Bu kitap "Urfalı Baba Cem'i Karadağ Destanı" adıyla Dr. Ahmet Eşref Fakıbbaba'nın başkanlığı döneminde Şanlıurfa Belediyesi tarafından 2012 yılında yayınlandı.(15)

10) "Bir Mutasavvıf Şair Ömer Nüzhet" (2012)

Mahmut Karakaş, Urfa'da doğmuş olan ve 1778 senesinde İstanbul'da vefat ettiği bilinen şair Ömer Nüzhet'i "Şefkat-ı Bağdadi Tezkiresi"ndeki iki gazelinden ve Bursalı Mehmet Tahir'in "Osmanlı Müellifleri" adlı eseri ile Bedri Alpay'ın "Urfa Şairleri" adlı kitabındaki çok kısa bilgilerden tanıyordu. Urfa'nın pek bilinmeyen bu şairinin peşine düştü. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Ömer Nüzhet'e ait "Divan" ve "Kırk Hadis Şerhi"ni tümüyle latin harflerine çevirdi. "Menakib-i Evliyaiye fi Ahvali Ridaiye" kitabını özetledi. "Zübdetü'l-İlham", "Tembihat-ı Münecimin" ve "Risale-i Si Fasl" kitaplarını tanıtan bir metin yazdı. "İksirü'l-Muhabbe" ve "Muhteriat" adlı kitaplarını da inceledi. Tüm

bu çalışmasını 550 sayfalık "Bir Mutasavvıf Şair Ömer Nüzhet ve Eserleri" adlı kitabında topladı. Bu kitabı 2012 yılında Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yayınlandı.(16)

Burada yeri gelmişken, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü sırasında Mahmut Karakaş'a büyük değer veren, müdürlük olarak onun kitaplarını ve daha birçok Urfalı araştırmacının onlarca kitabını yayınlayıp kültürümüze kazandıran Sayın Selami Yıldız'a bu kadirşinaslığından dolayı teşekkürü borç biliyorum.

11) "Urfa'da Tasavvuf İzleri" (2017)

Mahmut Karakaş'ın yayınladığı kitaplarının önemli bir bölümü ilahiyat eğitimi almasının doğal sonucu idi. Bu eğitimin etkisiyle yıllardır yaptığı araştırmalarında Urfa'nın tasavvuf tarihini, Nakşibendî, Kadîrî, Rifaî, Şazefî, Halvetî, Bektaşî, Melâmî ve Mevlevî tarikatları ile ilgili bilgileri, bu tarikatların şeyhlerini, mensuplarını menkıbeleriyle ve kimlikleriyle ayrı bir dosyada toplamıştı. Bu bilgileri 2016 yılında 432 sayfalık "Urfa'da Tasavvuf İzleri" kitabında bir araya getirdi. Bu kitabı 2017 yılında ŞURKAV tarafından yayınlandı.(17)

12) "Kurtuluşumuzun 100. Yılı Anısına Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Arşiv Belgeleri" (2020)

Mahmut Karakaş bilgilerini arkadaşlarıyla paylaşan, arkadaşlarının çalışmalarında kullandıkları Arapça ve Osmanlıca belgeleri okuyarak onlara yardımcı olan bir kişiliğe sahiptir. Ben ve tarih araştırmacısı arkadaşım Müslüm Akalın Arapça ve Osmanlıca metinlerle ilgili olarak kendisine başvurduğumuzda bizi hiç kırmadı. Urfa kurtuluş tarihi üzerine akademik düzeyde araştırmaları, makaleleri ve kitapları olan Müslüm Akalın Osmanlıca arşiv belgelerini okuyabiliyordu. Ancak bazen bu metinler sayfalar tutunca ve kendisinin de zamanı yetmeyince Mahmut Hoca'ya başvuruyordu. Böylece iki değerli araştırmacının ortak çalışması sonucunda Urfa kurtuluşuyla ilgili çok sayıda arşiv belgesi okunmuş oldu. Ortak kitap haline getirilen bu belgeler ŞURKAV tarafından "Kurtuluşumuzun 100. Yılı Anısına Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Arşiv Belgeleri" adıyla 2020 yılında yayınlandı.(18)

13) "Urfa'dan Harameyn'e Hicaz-Name" (2020)

Şair Nabi'nin 1678 yılında İstanbul'dan çıktığı Hac yolculuğunda yol üzerinde gördüğü yerleri şiirlerle süsleyerek anlatan "Tuhfet'ül-Harameyn" adlı eserini sadeleştirip 1989 yılında yayınlayan Mahmut Hoca hemşehrisi Şair Nabi'den 441 yıl sonra, 2019 yılında eşi İsmet Hanım ile birlikte Hacca gitti. Hac dönüşünde değerli dostum Burhan Akar ile birlikte kendisini ziyarete gittiğimizde Hacı yemeğini yedik, Zemzem suyunu içtik. Burhan Akar hacı ziyaretini arşivlemek amacıyla kamera ve fotoğraf çekimleri yaptı. Sohbet faslımızda Mahmut Hoca Mekke ve Medine'de yazdığı Hac ziyareti ile ilgili şiirlerini bizlere okudu. Söz Şair Nabi'nin Tuhfet'ül-Harameyn adlı Hac hatıratına geldi. Nabi'nin hatıratını şiirlerle süslediğini, kendisinin de şiirler eşliğinde bu tarz bir hatırat kitabı yazma düşüncesinde olduğunu, bunun için Hac yolculuğunda günlük tuttuğunu anlattı. İlerleyen günlerde bu günlüklerini "Urfa'dan Harameyn'e Hicaz-Name" adlı 261 sayfalık bir kitap haline getirdi.

Urfa'nın tarihini, Urfa'da hac geleneklerini, geçmişte kervanlarla yapılan hac yolculuklarını, Urfalıların Hz. İbrahim'den miras kalan misafir severliğini, Hicaz'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkışını, Surre-i Hümayun alaylarını, tarihi ve dini yerleri ile Medine-i Münevvere'yi, Mescid-i Nebevi'yi, Uhud Dağını ve Uhud Savaşı'nı, Mekke'nin kuruluşunu, Peygamberimizin Mekke'yi fethini, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i Kâbe'ye bırakmasını, Zemzem Suyu'nun çıkış mucizesini, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından Kâbe'nin inşa edilmesini, Allah'ın Kâbe'yi tavaf emrini, Mescid-i Haram civarındaki tarihi ve dini mekânları, Nur Dağı, Sevr Dağı ve Arafat Dağı'nı, Müzdelife ve Mina'yı ve hacla ilgili daha birçok konuyu anlattığı bu kitabı Haliliye Belediyesi tarafından Ekim 2020'de yayınlandı.

Mahmut Karakaş bu kitabında Hemşehrîsi Nabi'nin yaptığı gibi metinlerin arasına o metinle ilgili şiirler de yazarak adeta o büyük şaire nazirede bulundu. Sadece hatırat olmayan, Hac ibadetiyle ve Hac'daki mekânlarla ilgili tarihi bilgileri de içeren bu kitabın bilimsel bir tarih kitabı niteliğinde, büyük bir emek sonucunda hazırlandığını kitabın sonunda verilen 71 adet bilimsel kaynaktan anlıyoruz. Bu değerli eseri yayınlayan Haliliye Belediyesi'ne ve değerli Başkanı Sayın Mehmet Canpolat'a şükranlarımı sunuyorum.

14) "Urfa'da Bir Ömür Kervanı" ...

Mahmut Karakaş yaşam hikâyesini ve çalışmalarını "Urfa'da Bir Ömür Kervanı" adlı kitapta toplayarak baskıya hazır hale getirmiş bulunuyor. Bu kitap yayınlandığında ömrünü Urfa'ya, Urfa'nın kültür tarihine adanmış bu değerli şahsiyeti daha yakından tanıma imkânına kavuşmuş olacağız.

Şairliği...

Mahmut Karakaş'ın araştırmacılığı kadar önemli bir yönü de şairliğidir. Yazdıkları sözde bir iki şiirle "şairim" diyenlerin aksine, "Nebih" mahlasıyla birbirinden güzel şiirler ve gazeller yazan Mahmut Karakaş tevazuundan "şair" kimliğini hiçbir zaman öne çıkarmadı. Ama biz çok iyi biliyoruz ki Mahmut Karakaş iyi bir şairdir.

Yazar ve Şair Mehmet Kurtoğlu onun şairliğini; "Klasik şiirimizi çok iyi bilen ve o tarzda şiirler yazan Mahmut Karakaş'ın şiirlerinin bence iki anlamı var. Birincisi gazel yazıyor olması, diğeri ise Divan Edebiyatı etkisini Urfa'da sürdürüyor olması. Gazelleri de kişiliği gibi sade ve içten... Çünkü okuyan herkesin anlayacağı bir dilde yazıyor. Güzelim şiirlerle imza atmasına rağmen kendini şair saymıyor." cümleleriyle anlatıyor.(19)

URFA

*Bu Urfa ki dünyada en kadim olan şehir
Bu Urfa ki dünyada hep rağbet bulan şehir*

*Bu Urfa Halilullah İbrahim dergâhıdır
Nice bir peygamberin bu Urfa hâbgâhıdır*

*Urfa birçok nebiye kucak açan şehirdir
Hazreti İbrahim'le dünyada müştehidir*

*Urfa'nın çok ismi var başka, başka devirde
Ur olur, Urhay olur zaman gelir bir yerde*

*Bazen Edessa olur bazen de Kaliruha
İslam'la tanışınca adı olmuştur Ruha*

*Bu gün artık dilimiz alışmıştır Urfa'ya
Çok şöret kazanmıştır nam vermiştir dünyaya*

*Kıskanırdı eskiden onu ay ve yıldızlar,
Bu kadar insafsızca davranmamışken yıllar*

*Etrafı bağ bahçelik içinde akar nehir
Kime nasip olmuştu böyle güzel bir şehir*

*Amma ne çare var ki akıp giderken zaman
Çöle çevirdi onu yıllar vermeden aman*

RESULULLAH'IN (s.a.s) TÜRBESİNDE

*Geldim bu kutlu kentin her yanından saçar nur
Arzdan semâya burdan kanat açar uçar nur*

*Baktım ki türbesinden Hâtemü'l-enbiyânın
Bir çağlayan misâli membaından çıkar nur*

*Gördükte mescidinden türbesin ol Resûl'ün
Gönlümde coştur aşkı sanki gökten yağar nur*

*Sandım o kutlu makber gökten inmiş bu arza
Durmuş bu ravzasından tüm cihâni sarar nur*

*Hürmetle seyrederken ravzasından resûl'ün
Feth oldu bab-ı rahmet oldu tüm dünya pür nur*

*Bir iştîyakla içten ey Nebih kıl duâlar
Cürm-ü cerâimin tüm bak nasıl gör, yıkar nur.
Nebih / Temmuz 2020*

Urfa türküleri bestekârı, sıra arkadaşı merhum Abdullah Balak anısına yazdığı bir şiiri:

*Hep Urfa sevdasıyla türkü söyledi Balak
Neşe'yle, şevkle aşka gönlü bağladı Balak*

*Coşturdu türkülerle gönlü sevdalılar
Bilcümle gamlı gönlü yaktı dağladı Balak*

*Mehtap çıkıp seherde nur saçarken âleme
Bülbülle ahd ü Peyman etti çağladı Balak*

*Çınlar onun sesiyle Urfa'nın semaları
Âşıkların dilinde yandı parladı Balak*

*Gönlünce hep bu şehre yazdı türkülerini
Bülbülle sohbet etti gülle ağladı Balak*

*Dinler o türkülerde Urfa geçmişti Nebih
Her türküsüyle başka neşe'e sağladı Balak...*

Hem Öğretmenlik... Hem Araştırmacılık ve Yazarlık... Bir Koltukta Birkaç Karpuz...

Mahmut Karakaş'ın öğretmen olarak hafta içi günlerini okulda derslere girerek ve idareci olarak geçirdiği düşünül-

düğünde bu eserleri hazırlamak için cumartesi ve pazar dahil tüm tatil günlerinde, derslerden arta kalan zamanlarında araştırma yaptığı, hatta geceleri çok az uyuduğu, dinlenmeye hiç zaman ayırmadığı anlaşılır. 1995 yılında emekli olduktan sonra ise yayınladığı diğer kitaplarına daha çok zaman ayırma imkânına kavuştu.

Biz Üniversite hocalarının görevi derslere girmenin yanında bilimsel araştırmalar yapmaktır. Devlet üniversite hocalarına bunun için maaş verir. Buna rağmen zorunlu olarak hazırladıkları tezler dışında ciddi bir çalışma ortaya koyamayan, ellerindeki bilgileri saklayarak paylaşmaktan kaçınan, akademik yükselme amacıyla hazırladıkları yayınlar ve araştırmalar için devletten ayrıca maddi destek alan bazı akademisyenleri düşündüğümde bir öğretmen maaşıyla, maddi sıkıntılara katlanarak, araştırma yapmak üzere gönüllüce İstanbul ve Ankara'daki kütüphanelere kadar giden Mahmut Karakaş'ın gönlümdeki yeri daha da yüceliyor. O devletten aldığı öğretmenlik maaşını başarılı bir öğretmen olmakla fazlasıyla helal etti. Ortaya koyduğu, her biri birer doktora tezi değerinde olan çalışmalarıyla doktor unvanını, profesörlük unvanını fazlasıyla hak eden gerçek bir bilim insanı olarak gönüllerimizde yer edindi. Yoğun bilimsel çalışmaları arasında ailesine zaman ayırmayı ihmal etmeyerek çocuklarını pırl pırl gençler olarak yetiştirdi, hepsini okutarak meslek sahibi olmalarını sağladı. Örnek bir baba oldu.

Mahmut Karakaş fazla ortalıkta görünmeyi sevmeyen, sosyal medyayı kullanarak kendini anlatmayan, yaptığı çok büyük işleri "Ben ne yaptım ki, yaptıklarım deryada bir damladır." Deyip alçak gönüllülüğünü ön plana çıkaran bir gönül dostu, ömrünü araştırmaya adanmış tevazu sahibi bir bilim insanı, bir zamane dervişidir. Ne kadar tevazu gösterse de herkes biliyor ki onun çalışmaları deryada damla değil, deryanın kendisidir. Yayınlamış olduğu 13 kitabı ile yayına hazır

olan "Urfa'da Bir Ömür Kervanı" hatırat kitabındaki toplam 4.833 sayfanın her biri onun doğup büyüdüğü ülkesine, şehrine olan borcunu fazlasıyla ödediğine dair birer senet niteliğindedir.

Genç yazarlarımızdan Şahin Doğan Mahmut Karakaş'ı; "...Bir yönüyle araştırmacı, bir yönüyle yazar, bir yönüyle ilahiyatçı, bir yönüyle mutasavvıf; emekli Din Kültürü Öğretmeni olan Karakaş Hoca'nın oldukça mütevazı, münzevi ve çelebice bir hayatı var. Rızvaniye Camii'nin girişinde sol tarafta kendisine tahsis edilmiş olan bir hücrede yıllardır ikamet ediyor. Doğulu ariflere mahsus o mütevekkil ve dervişan tavrı dikkatimi çekmiştir her zaman... Büyük işler yapıyordu, epigrafi uzmanıydı. Şehirdeki yapı kitabelerini tek başına okuyor, profesyonel ve amatör araştırmacıların istifadesine sunuyordu. Ama ne kibri var ne gösterişi var, ne alâyişi var, ne nümayişi var. Kendi halinde. Kendince. Sükûna ermiş kadim bilgiler gibi kendi yatağında tabiiice akıyor..." (20) cümleleriyle anlatıyor.

Arkadaşları ve çevresi tarafından sevilen, sayılan, 30-40 yıllık samimi dostlarına dahi adlarıyla değil, adlarının yanına "Bey" sözcüğünü ekleyerek hitap eden bir beyefendinin, kısacası adam gibi bir adamın adıdır Mahmut Karakaş.

Araştırmalarından çok yararlandığım, çalışma arzusu ve kişiliğini örnek almaya çalıştığım, hep "Hocam" olarak gördüğüm, şahsiyetine ve ilmine saygı duyduğum Mahmut Karakaş ağabeye sağlıklı ve mutlu bir yaşam diliyorum. Sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Boş durmayı sevmediğini bildiğim için şu anda bile yeni bir kitap üzerinde çalıştığını tahmin ediyorum. Bu çalışmasında da kendisine kolaylıklar diliyorum.

SONNOTLAR

- 1) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa Kitabeleri, Dal Yayıncılık, Şanlıurfa, 1987
- 2) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2001
- 3) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler., Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2012
- 4) Mahmut Karakaş., Nabi Tuhfet'ül Hameyn Hac hatıraları, Özdal BasımYayıncılık Tic. Ltd. Şti., Şanlıurfa, 1989
- 5) Mahmut Karakaş., Müspet İlimde Müslüman Âlimler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991
- 6) Mahmut Karakaş., 8. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Müslüman Bilim Adamları
- 7) Mahmut Karakaş., Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 2012
- 8) Mahmut Karakaş., Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları, Konya, 2012
- 9) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa, 1996
- 10) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2012
- 11) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa Mezar Taşları, ŞURKAV Yayınları, Şanlıurfa, Aralık 1996
- 12) Mahmut Karakaş., Şanlıurfa Mezar Taşları, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Konya, 2012
- 13) Mahmut Karakaş., "Urfa'nın Kültür ve İnançlar Serüveni", Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2011
- 14) Mekkâreci: Savaşta katır ve deve gibi hayvanlarla -mekkâreci yük taşıyan asker.
- 15) Mahmut Karakaş., "Urfalı Baba Cem'i KARADAĞ DESTANI", Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları, Şanlıurfa, 2006
- 16) Mahmut Karakaş., "Bir Mutasavvıf Şair Ömer Nüzhet ve Eserleri" Şanlıurfa Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012
- 17) Mahmut Karakaş., "Urfa'da Tasavvuf İzleri", ŞURKAV Yayınları, Ankara, 2017
- 18) Müslüm C. Akalın-Mahmut Karakaş., "Kurtuluşumuzun 100. Yılı Anısına Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Arşiv Belgeleri", ŞURKAV Yayınları, Şanlıurfa, Nisan 2020
- 19) Bakınız: Mehmet Kurtoğlu., "Tenha Köşede Bir Şair: Mahmut Karakaş", GAP Gündemi Gazetesi, 07.03.2005
- 20) Şahin Doğan., "Rızvaniye (Ridvaniye)'de Hayat, Anılar ve Bazı Yüzler...", ŞURKAV Şanlıurfa Kültür SanatTarih ve Turizm Dergisi, Sayı 19, Şanlıurfa, Mayıs 2004, Sayfa 36

NÂBÎ'NİN AYASOFYASI

Mahmut KARAKAŞ
Araştırmacı Yazar
Emekli Öğretmen

1970'li yıllarda bir gün Urfa Ulu Camii'nin avlusunda, orta yaşlarında fakir görünümlü iki kişinin karşılıklı gazeller okuyarak atışmaları dikkatimi çekmişti. Biraz kulak misafiri oldum. Ard arda, soluk almadan gazel okuyorlardı. Biri bitiriyor, diğeri alıyor, o bitiriyor yine öbürü okuyordu. Benim kendilerini dinlediğimi fark edince, atışmayı bırakarak biri cami avlusunun doğu kapısına, diğeri de kuzeydeki Karanlık Kapı'ya doğru gittiler. Ben de Ulu Camii'nin Karanlık Kapı'sına taraf gidenin arkasından adeta sürüklenerek takip ettim ve ona yetişerek biraz sohbetten sonra ne okuduklarını sordum. Bana Nâbî'nin (1642-1712) gazellerini okuduklarını, fakat diğerkadaşının yanırlarının çok olduğunu, ama onun bunu kabullenemediğini söyledi.

-Siz bunları nereden öğrendiniz, dedim.

-Sıra gecelerinde arkadaşlardan, dedi. Biz sıra gecelerinde hep böyle Nâbî'den ve çeşitli şairlerden gazeller okuruz, diye cevap verdi.

-Bir tane de bana okur musun? dedim.

-Peki, dedi ve Nâbî'den şu gazeli okudu:

Ey nâme sen ol mâh-likâdan mı gelürsin
Ey hüdhüd-i ümmîd Sebâdan mı gelürsin

Hayrette kalmadım desem yalan olur. Çünkü kılık kıyafetleri eski, pejmürde inşaat işçisi kıyafetleri, kendileri de

okuma-yazma bilmeyen kimselerdi. Ama zevkleri, sevgileri Nâbî'nin ve diğerkadaşlarının gazellerini öğrenmek ve okumaktı.

Tam olarak okuduğu bu gazel oldukça uzundur. O, kendi ağız özellikleri ile o kadar güzel ve tatlı okuyordu ki hayran kalmamak elde değildi. Bunu bir tahsilli okumuş olsaydı, hiç önemsemezdim. Hatta çok güzel şiir okuyanların okuyuşu karşısında insan hayran kalır. Ben de bu okuyuşa hayran kaldım. Ama bu okuyuş beni hayran kalmakla bırakmadı. Adeta gönlüme hükmetti. Onun kelimeleri Urfa telafuzu ile içten gelerek okuması, gazele ayrı bir tatlılık veriyordu.

Nâbî, Urfalılar tarafından yalnız şiirleriyle tanınmaz. O, aynı zamanda bir Allah dostu, bir veli olarak tanınır ve öyle görülür. Bu yüzden adını söyleyenler, ona hürmet için "Nâbî Hazretleri" şeklinde hitap ederler. Çünkü halkın görüşüyle o, ermiş bir kimsedir. Zaten onun, Melami tarikatına mensup olduğu ve bu tarikatta ilerlediği de kabul edilmektedir. Prof. Dr. Meserret Diriöz'ün yaptığı tespite göre Melâmîliği öven şiirlerden dolayı Nâbî'nin Melâmî tarikatında olduğu akla gelmektedir.

Evet, bilhassa Urfalılar arasında Nâbî'nin konuşması darbimesel haline gelmiştir. Nâbî gibi konuşmak, Urfa'da çok önemlidir. İnsanı adeta yüceltir, saygı kazandırır.

Muhterem arkadaşım, dostum merhum Şair Mehmet Hulusi Öcal bir yazısında diyor ki: "Yaşım 66, çeşitli vesile-

▲ Ulu Camii Avlusundan Güneybatıya Bakış

lerle gezdiğim dolaştığım ülkemizin üçte ikisini görmek, insanlarla görüşmek, konuşmak nasip oldu. Buralarda 'hemşerilik adına' en hoşuma giden şey, Nâbî'nin hemşehrîsi olmamdı. Adının geçtiği her yerde halk, 'Urfalya ilgi duyuyor, saygı gösteriyordu.' Bu ortamda bize kalan saygı ve sevgiyi geliştirmek, milleti sukut-i hayale uğratmamak oluyordu."

Görüydüm ki edebiyatçılarımızın, edebiyat tarihçilerimizin anlattığı, ansiklopedilerin, antolojilerin yazdığı Şair Nâbî'den başka, halkın gönlünde, ruhunda yaşayan efsaneleşmiş bir Şair Yusuf Nâbî vardır.

Ve Nâbî, yaşadığı böyle bir manevi âlem içinde, yapılan çeşitli cami ve yapılara tarihler düşürmüş, birçok evliya ve türbeler için şiirler yazmıştır. Onlara olan hayranlığını bu şiirlerinde dile getirmiştir. Nâbî, Ayasofya için inşa veya tamir tarihi düşürmemiştir ama yazdığı bunca gazellere bir Ayasofya şiirini de eklemiştir.

1. Rûz-ı rûze cem' olur rindân Âyâsufiyye'de
Halka-bend-i üns olur yârân Âyâsufiyye'de
Her gün Ayasofya'da rindler (ilahi aşkla mest olan kişi, sufiler) toplanır, orada dostlar halkası kurarak birbirlerine olan üfvetlerini, bağlılıklarını, dostluklarını pekiştirirler.

2. Olmadın dest-i du'â-cünbân Âyâsufiyye'de
Müşkilât-ı halk olur âsân Âyâsufiyye'de
Ayasofya'da duaya açılan eller daha kapanmadan, Allah (c.c) bütün zorlukları kolaylaştırır.

3. İtmek için fıkr-i ekl ü şürbi hâtırdan be-der
'Akd-ı cem'iyyet ider ihvân Âyâsufiyye'de
Kardeşler, Ayasofya'da yemek ve içmek fikrini hatırdan çıkarmak için toplu anlaşma yaparlar. Ve dünya işlerinden olan bu gibi şeyleri uzaklaştırırlar.

4. Mevce-i a'mâl ider enfâs ile çerhe su'ûd
Lücce-i tâ'at ider tufân Âyâsufiyye'de
Amellerin dalgaları, nefeslerle ufuklara yükselirken, dualar denizi Ayasofya'da tufan meydana getirir.

5. Her ne denlû gayri câmi'de 'ibâdât olsa da
Olur efvân yine sad çendân Âyâsufiyye'de
Her ne kadar başka camilerde ibadet olsa da Ayasofya'da diğerlerinden yüzlerce kat fazla ibadet (sevap) olur.

6. Düşmen-i dîrîn-i nefis ile cihâd-ı ekbere
Leşker-i tâ'at bulur meydân Âyâsufiyye'de
İbadet askeri, büyük cihât olan nefsin eski düşmanıya Ayasofya meydanında cihat eder.

7. 'Andelbân-ı bihişti şerm ile hâmûş ider
Her taraf âvâze-i Kur'ân Âyâsufiyye'de
Ayasofya'nın her tarafında okunan Kur'an-ı Kerim sedaları, Cennet bülbüllerini utandırarak susturur.

8. Ab-ı germ-i dîde vü sâbûn-ı istiğfâr ile
Pâk olur pîrâhen-i 'isyân Âyâsoffiyye'de
Sıcak gözyaşları ve istiğfar sabunu ile isyan gömleği Ayasofya'da yıkanır, temizlenir.

9. Ferş-i berrâk-ı ruhâmın eyledükçe secdegâh
Şâf olur âyîne-i imân Âyâsufiyye'de
Parlak mermer sergisini secde yeri eyledikçe, Ayasofya'da iman aynası temizlenir.

10. Pîşgâhında nevâl-i rahmeti hâzır bulur
Kim olursa sıdk ile mihmân Âyâsufiyye'de
Kim Ayasofya'ya sadakatle misafir olursa, önünde rahmet bağışını hazır bulur.

11. Şahn-ı şâfında metâ'-ı bî-dirîğ-i mağfiret
Bûriyâ-yı mısır ile yeksan Âyâsufiyye'de
Esirgenmeyen mağfiret metali, safların ortasında (Ayasofya'da) Mısır ülkesinin hasırları gibi Ayasofya'da yerlere serilir, yerle bir olur.

12. Zühd ü takvâ saf-be-saf tertîb idüp âlâyını
Pîç-i nevbet gösterür 'üvân Âyâsufiyye'de
Zühd ve takva Ayasofya'da saf saf alaylar tertip ederek, beş vakit namazda unvanını gösterir. Yoksa camilerde unvan olmaz.

13. Şeb-be-şeb mânend-i kandîl-i fûrûzân Nâbiyâ
İnşirâh-ı dil bulur insân Âyâsufiyye'de
Ey Nâbî, her gece insan Ayasofya'da parlak kandiller gibi gönül ferahlığı bulur.

***

Doç. Dr. Nazire Erbay "Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 20, İstanbul, 2018" de bu gazelin akademik olarak güzel ve önemli bir açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın muhakkak okunması hepimiz için faydalıdır.

Ben de burada kendi gönül akışıma göre kısaca bir yorum yapmak istiyorum.

Yazdığı birçok şiirinin bir ders verici yanı olan Nâbî, elbette Ayasofya şiirinde de ders vermek istemiştir. O, şiirlerini yalnız sanat yapmak için değil, aynı zamanda bir ders vermek için de yazmıştır. Çünkü Nâbî, aynı zamanda Osmanlı devrinde yetişen iyi bir ahlakçı idi. Bu da oğlu için yazdığı Hayriye'sinde açıkça görülmektedir.

Ayasofya'nın yapılışı tamamlandıktan sonra seyreden ve hayran kalan İmparator Kostantin onu, Mescid-i Aksa'dan üstün görerek, "Seni geçtim Süleyman" diye bir peygambere sadece adı ile de hitap ederek saygısızlığını göstermişti.

Yüzyıllar geçti. Fatih Sultan Muhammed Han İstanbul'u fethetti. O koca Fatih hürmetle ve tevazu ile Ayasofya'ya girmiş, bu fethi kendisine müyesser kıldığı için Allah'a (c.c) şükredip şükür namazı kılmıştı. Fatih Sultan Muhammed Han'ın İstanbul'u fethedişi sırasında Ayasofya senelelerin ihmali ve bakımsızlığı ile harabe hale gelmişti. Fakat fethinden itibaren tamir edilmiş, arkasına ve yan taraflarına destekler verilmişti. İçindeki heykeller temizlenmiş, onların yerine kâinatın yaratıcısı Allahü Teâlâ'nın (c.c) ve resulü, habibi Muhammed Mustafa'nın (s.a.s) ismi ile süslenmişti. Ayrıca dört tane de minare yapılarak, Hıristiyanlıktan İslam'a geçişini pekiştirmişti. Çevresine medrese de yapılarak İslami ilimler öğretilmeye başlanmıştı. Açık söylemek lazımsa beş yüz yıl kilise olarak görev yapan Ayasofya hidayete ermiş Müslüman olmuştu. Zulmetten aydınlığa çıkmış, bu yapılan yenilemeler ve eklemelerle adeta bayramlık giymişti.

Her camide namaz kılınır. Mekke, Medine ve Kudüs'teki Mescid-i Aksa dışında hepsinin sevapları aynıdır. Ayasofya Camii'nde kılınan namazın da diğer camilerde kılınan namazlardan farkı yoktur. Ama o, İslam'ın dünyaya kabul edildiğinin, şirk zincirlerinin kırılması, İslam'la müşerref olmanın bir timsalidir. Fatih Sultan Muhammed Han

Ayasofya'yı camiye çevirmekle Avrupa'ya İslam'ın gücünü göstermiş, İslam'ı bütün dünyaya haykırmıştır.

İşte Ayasofya'nın değeri, kıymeti buradadır. O, artık müminlerin meskeni, dervişlerin sığınağı olmuştur. Ayasofya'ya her giren mümin, şirkten İslam'a dönüşün bir örneğini görür. Bu, müminlerin imanını tazeler ve pekiştirir. Ayasofya İstanbul'daki ilk cami olduğu için hem fethin delili hem özgürlüğün ve hâkimiyetin işaretidir. Hıristiyanlığın büyük kilisesi iken Müslümanların büyük fetih camii olmuştur. Burada kimse kimin ne olduğunu bilmez, tanımaz. Paşa ile derviş aynı safta, omuz omuza oturur, ibadet eder.

Onun için dünyayı terk eden dervişlerin, sofilerin dostluklarının pekiştiği mekândır Ayasofya. Burada artık silahla savaşılan bir düşman yoktur. Burada asıl düşman olan kendi nefsimizle mücadelelerimiz vardır. Çünkü nefisle mücadele cihad-ı ekberdir. Bu heyecanla güzel sesli hafızlar Kur'an okurken cennet bülbülleri susarak, onların Kur'an okuyuşunu hayranlıkla dinlerler. Onun için duaların hemen kabul edildiği, zor işlerin kolaylaştırıldığı yerdir Ayasofya. Cenabı Hak burada şehitlerin yüzü hürmetine elini açıp dua edenin dualarını kabul eder, kimseden mağfiretini esirgemez. Onun için kardeşliğin kaynaştığı camidir Ayasofya. Bütün kalpler ferah bulur, mutlu olur Ayasofya'da. Burada kalpler heyecanlanır, bu heyecan kalplerde dalga dalga fırtınalar, tufanlar meydana getirir, deryalar coşar. Çünkü orada dökülen gözyaşları ile kirli kalpler günahlarından temizlenir. Ayasofya'nın şirkten temizlenip, cami olması gibi. Çünkü orada binlerce şehidin kanı akmıştır ve orası bu akan şehit kanlarıyla yıkanmıştır, temizlenmiştir. Bu temizlik bütün günahların temizlenmesine sebep olmuştur. Evet, burada, bu camide belki de fethin ve fetih sırasında şehit düşen Müslümanların hatırlanmasını isteyerek, ders alınmasını istemiştir Nâbî. Çünkü Ayasofya'yı onlar bize bağışlamışlardır.

İşte cennete açılan kapı, her giren selamete erer.

Alman Gezgin Eduard Sachau'nun Seyahatnamesi'nde URFA VE HARRAN

Selahattin E. GÜLER (Tercüme ve Dipnotlar)
Yerel Tarih Araştırmacısı
selahattin_guler@hotmail.com

Eduard SACHAU. (1845-1930)

Eduard SACHAU

1845 yılında Almanya'nın Ne-
münster kentinde doğdu. Kiel ve Leip-
zig üniversitelerinde Doğu Dilleri
okudu. 1867'de Halle'de Doktora dere-
cesini aldı. 1872'de Viyana Üniversite-
si'nde Profesör oldu.

1876'da Berlin Üniversitesi'ne
geçti ve 1887'de Doğu Dilleri Semine-
ri'ne Müdür olarak atandı.

Yakın Doğu'ya seyahatler yaptı.
Onun Süryanice ve diğer Arami lehçe-
leri üzerine yaptığı çalışmaları dikkate
değerdir. el-Biruni konusunda uzmandı
ve el-Biruni'nin Hindistan üzerine ansik-
lopedik çalışması olan Kitab Tarikh al-
Hind'in çevirisini yaptı. İbadizm ile ilgili
makaleler yazdı. (1)

Basılmış kitapları şunlardır:

1. Arabische Erzählungen. Aus der
Zeit der Kalifen.
2. Inedita Syriaca: Eine Sammlung
syrischer Übersetzungen von Schriften
Profanliteratur.
3. Inedita Syriaca: Eine Sammlung
syrischen Übersetzungen von Schrif-
fen griechischer Profanliteratur.
4. Reise in Syrien und Mesopota-
mien.
5. Verzeichniss der syrischen
Handschriften.
6. Alberuni's India.
7. Biographien Muhammeds: Se-
iner Gefahren und Der Späteren Träger
Des Islams bis zum Jahre 230 Der
Flucht, Volume Band. 2 Theil.

8. The Chronology of Ancient Nati-
ons; An English Version of the Arabic
Text of the Athar-ul Bakiya of Albiruni, or
Vestiges of the Past.

9. Ibn Saad.

10. Chronologie orientalischer Völ-
ker.

11. Syrische Rechtsbücher.

12. Mittheilungen des Seminars
für Orientalische Sprachen.

13. Theodore of Mopsuestia: Syri-
ac Fragments.

14. Catalogue of the Persian,
Turkish, Hindustani, and Pushtu Ma-

nuscripts in the Bodleian Library, Vol. 1:
The Persian Manuscripts.

15. Mittheilungen Des Seminars Fur
Orientalische Sprachen an Der Ko-
eniglichen Friedrich- Wilhelms-
Universität zu Berlin, 1904.

16. Die Chronik von Arbela, Ein Be-
itrag zur Kenntnis Des Altesten Chris-
tentums Im Orient.

17. Skizze Des Fellichi-Dialekts
von Mosul.

18. Muhammedanisches Recht
Nach Schafiiischer Lehre.

19. Am Euphrat und Tigris.

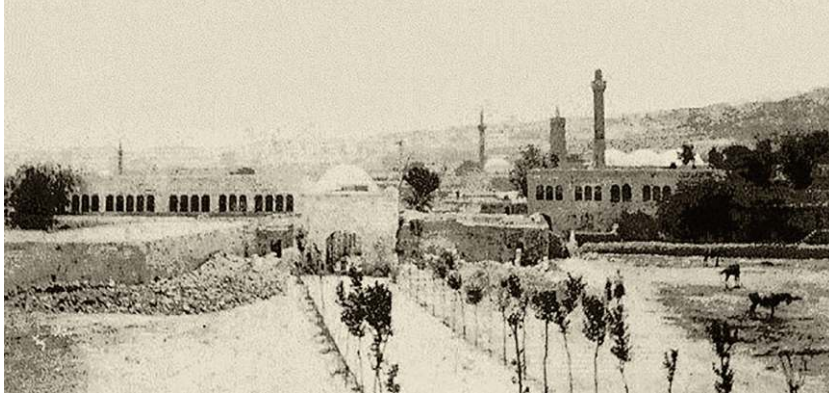

1879 yılında bölgemize gelen Sachau, Birecik, Suruç, Urfa ve Haran'daki gözlemlerini anlattığı Reise in Syrien und Mesopotamien adlı kitabını 1883 yılında yayınlamıştır. Urfa bölgesi ile ilgili en geniş seyahat notları Sachau'un gözlemleridir. (179-210 ve 215-227 sayfaları arasındaki bölümler).

URFA

Büyük türbelerin ve mezar taşlarının yer aldığı Müslüman mezarlığı boyunca tekrar tırmadık, şehrin kuzey-batı tarafında atla dolaştıktan sonra Urfa'ya (Edessa) Saray Kapısı'ndan girdik ve saat 3.06'da Hükümet binasının önündeki boş alana gelerek çadırlarımı kurdum.(2)

Kuzeydeki şehre giriş kapılarından Saray Kapısı (Yıldız Albümleri'nden)

Urfa Hükümet Konağı (Saray)

Urfa Eski Cezaevi. (Yıldız Sarayı Albümlerinden)

Bu meydan, kamu binaları ile çevrilidir. Kapının sağında Konak bulunuyor, solda uzun, tek katlı, alçak bir bina olan Cezaevi;(3) kapının karşısında şehrin iç kısmına doğru oldukça geniş bir yol var.(4) Caddenin sağında bir Posta ve Telgraf binası var.(5) Bununla Konak arasında sağ köşede, hayvanlarımı barındıracağım enkaz dolu büyük bir hana benzer bir bina bulunuyor.(6) Bu hanın arkasında ancak meydandan görülemeyen, Giritte sürgünde ölen Botan'ın kötü şöhretli Kürt emiri Bedirhan'ın yeğeni Ali Beg'in komutasında bir piyade alayının bulunduğu kışla bulunuyor.(7)

O zamanki Urfa valisi, yasallığı nedeniyle genellikle popüler olan yaşlı, hasta bir adam olan Süleyman (Rüştü) Bey, eşi aracılığıyla Bağdat valisi Abdurrahman Paşa ve Halep Tümen Komutanı Mazhar Paşa ile ilişkiydi. Bu beyefendilerin hanımları kız kardeşler ve Manisa'nın Kara Osman'ı gibi, Osmanlı Hanedanı için tehlikeli bir rekabete neden olabilecek eski Türk soylu ailelerinden birine aittirler.

Suruç boyunca atla yorucu bir yolculuktan sonra, daha önce de belirtildiği gibi, Beso Köyü'nde oruç tutmak zorunda kalan hayvanlarımızı dinlendirmek ve beslemek zorunda kaldık.

Kısa bir süre sonra Süleyman Bey'i ziyaret ettim ve en dostane bir karşılama buldum. O zamandan beri, Paşa ve Binbaşı her zaman ellerinden gelen her şeyi benim için yapmakta gayret gösterdiler.

6 Aralık Cumartesi, ziyaretler ve işlerle geçti. Vali, Piyade Albay, Jandarma Albay, Belediye Meclisi, en zengin Müslüman vatandaşlar geldi. Posta ve Telgraf Müdürü, Ermeni din adamları, en zengin Hıristiyan vatandaşlar, doktorlar ve bana her yönden bolca talimat veren diğerleri. Buradaki bazı ziyaretçilerimden özellikle bahsetmek istiyorum. Paçavralara sarılmış, sivri uçlu bir keçe şapka giyen, tarif edilemeyecek kadar pis ama akıllı yüzlü biri fark ettirmeden aniden çadırımda durdu ve kapının en mütevazı yerine çömeldi. Bu tuhaf konuğu nasıl yorumlayacağımı bilmiyordum ve haşeratından(8) korkuyordum ama ona selamımı sunup kahve içmesine izin verdim. Bir derviş, bir sofî, evsiz, yurtsuz, mülksüz, dost-

▲ Sachau'un bahsettiği Askeri Kışla. (Redif Asker-i Şahanesi. (Potsdam Lepsius Arşivi).

suz ve kimsesiz, şansın armağanlarıyla beslenen, yaşamın içinde amaçsız bir şekilde okyanusta bir enkaz gibi seyreden bir gezgin. Kısa süre sonra konuşmaya başladı ve artan bir şaşkınlıkla konuşmasını dinledim. Bana uzak ülkelerdeki seyahatlerini klasik edebiyatın saf, kusursuz Arapçası ile anlattı. Anlattıkları o kadar akıcı ve o kadar güzeldi ki Ebu Zeyd'in hayata geri geldiğini sandım. Bu perişan adamın sözlerini zevkle dinledim, çünkü söylediği, insan konuşmasının en ayrıntılı ve mükemmel biçimiydi. Ve beni memnun eden sadece biçimi değildi, aynı zamanda düşüncelerinin netliği, güzelliği ve insanlığı da. Onu bir gün boyunca dinlemek istedim; ama ona Naum'un ihtarını üzerine bir bahşiş verdiğimde hemen ortadan kayboldu. Daha sonra onu arattım, çünkü onu bir seyahat arkadaşı olarak yanımda götürmek istedim, ama o gitti, kayboldu, Allah bilir nerededir.

Urfa'nın en etkili şahsiyetleri az sayıdaki büyük toprak sahipleridir ki, bunların Urfa bölgesi ve Suruç'ta kısmen mülkleri ve kısmen ortak olarak birçok arazi ve köyleri vardır. Bunların en zenginini, eski bir aileden gelen, her zaman açık evine gelen bazı yabancılara at hediye etmeyi seven Halil Bey'dir. Bu sınıftaki bir başka adam bana şöyle dedi: "Eğer tarihi harabeleri gezmeyi seviyorsanız Tektek Dağları'na gidin, o dağlarda yan yana çok harabe var, civarda da bir mülküm var ve istersen seninle gelebilirim."

Genel olarak, Doğuluların sundu-

ğu ve nakit olarak ödenemeyen her şeyi kibarca reddetmek en iyisidir, çünkü kişi beklediği karşılığı alırsa gereksiz masraflara neden olur ve karşılık veremezse itibarı zedelenir.

Çadırımı ilk ziyaret edenler İstanbul'da özel bir okulda eğitim görmüş olan telgraf görevlileri oldu; bunlar ülkelerin diğer tüm yetkililerinden ve saygınlardan daha fazla dünya bilgisine ve eğitimine sahipler; bu yüzden kendilerini sürgündeymiş gibi hissediyorlar.

Tüm ziyaretçilerin en keyiflisi, çalışmalarını Almanya ve İngiltere'de yapmış olan Urfa'daki küçük Ermeni Protestan cemaatinin vaizi Sayın Pastor Hagop Abuhayatyan idi. Edessa'nın antikalara hakkında birçok bilgiyi ona borçluyum. Bana bölgeyi iyi bilen ve tüm gezilerimde rehber olarak hizmet eden Hagop adında bir Ermeni işçiyi getirerek büyük bir hizmet verdi. Urfa'nın birkaç doktoru var; bunlardan biri Halep'ten Süryani Hıristiyan, Antep'deki Amerikan Koleji'nde, bir diğeri ise Ermeni toplumundan ve Amerika'da eğitim görmüş.

Günün geri kalanı şehrin etrafını dolaşmakla geçti. Kuzeybatıdaki kentsel alanın en yüksek kısmına orta ve güney kısımlarına 100-200 fit yükselen surun hemen yanından tırmandım.(9) Kalenin dışında, bu tepe şehrin ve çevresinin en iyi manzarasını sunar.(10) Hıristiyan (Ermeni) mahalleleri bu tepenin eteklerinde ve yamaçlarında yer alırken, Müslümanlar merkezde, güneyde ve doğuda yaşamaktadırlar. Urfa'da düz damlı

alçak evlerin gri kütesinden sıyrılan sadece birkaç bina var. En önemli yapı, şehrin batısında, Balıklıgöl'den çok uzak olmayan açık bir alanda yer alan, boyutları ve iç döşemeleri ile Katolik Avrupa'nın büyük kiliselerini anımsatan kulesiyle Ermeni Katedrali, daha yakın zamanların yapıdır.(11)

Her ne kadar bir süredir Amerika'dan gelen büyük çanlar kulede asılı olsa da bu zamana kadar, fanatik Müslümanlardan korkarak onları çalmaya cesaret edemiyorlardı. Bir minareden gelen ezan sesi bize nasıl yabancı geliyorsa bu çanların sesi de Müslümanlara hoş gelmiyor.

Urfa Hıristiyanlarının Belediye Meclisi'nde bir temsilcisi var, ancak bu, çok ezildikleri ve bazen Müslüman halk ayaklanmalarından çok acı geçtikleri gerçeğini değiştirmiyor. En büyük şaşkınlığıma, ertesi sabah neşeli çan seslerini duydum. Birkaç saat sonra Ermeni piskopos büyük bir takipçiyi çadırımda belirdi ve ilk kez varlığını çanları çalmak için kullandığını ve zorluk çıkarsa benden konuyu valiyle görüşmemi istediğini bildirdi. Edessa'da kaldığım sürece çanlar çaldı. O zamandan beri Müslümanların kulaklarının bu sese alıştığını umuyorum.

Dikkat çeken ve yüksek, sekizgen bir kule ile tanınan ikinci bina, Urfa'nın en büyük camisi olan Ulu Camii'dir. Yaklaşık olarak şehrin merkezinde olup, Saray Kapısı ve Balıklıgöl'e eşit uzaklıktadır. Camiye girmeme izin verilmedi, ancak geniş ön avlusuyla geçtim ve orada Palmira'yı anımsatan kırmızı-beyaz mermerden yapılmış büyük sütunları fark ettim. Bunlara ek olarak, sekizgen kulenin (Yakın Doğu'daki anıtsal köşeli kulelerin çoğu gibi) Greko-Romen döneminden gelmesi muhtemeldir. Camide hala eski mimari elemanların bulunduğu gerçeği burada daha önce eski bir yapı olması tahmini mi güçlendiriyor. Ama tek katlı, alçak ve çok çirkin olan mevcut bina çok eski değildir. Ulu Camii'nin yerinde olan, dünyanın en eski Arap coğrafyacıları ve gezginleri tarafından dünya harikalarından biri olarak beğenilen kilise korunmuş olabildi.

Diğer tarafta, Edessa dar açılı sokaklarıyla bir labirenti oluşturur; o zamanlar sokakta o kadar anlaşılmaz bir

Eski Ermeni Protestan Kilisesi (Yıldız Albümleri Arşivi).

kir (lağım) vardı ki, sadece bir hayvan sırtında geçilebilirdi; sokağın her iki yanında da yoldan geçenlerin duvar boyunca yürüdüğü 2-3 ayak yüksekliğinde dar bir taş kaldırım vardı.

Ulu Camii ile Balıklıgöl arasındaki alanda bulunan ve birkaç sokağı kaplayan çarşı ne büyüklüğü ne de malları ile dikkat çekici değildi. Halihazırda Urfa'da Avrupa mallarının özellikle dokuma, havlu ve her türlü kumaşa hükmettiği dikkatimi çekmişti.

Kuzeybatıdaki yükseklikten(12) şehri her yönden çevreleyen surun seyrini de takip edebildim. Surlar, muhtemelen İslam öncesi dönemlerden kalma, önemli bir yükseklik ve kalınlığa sahip ve hiçbir yerde kesintiye uğramayan devasa bir yapıdır. Zira kale de dağın her iki tarafında yükselen ve kalenin duvarı ile birleşen surların içinde yer almaktadır. Büyük, kesme kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir ve her 15-20 adımda bir kare, kule benzeri çıkıntısı(13) vardır. Surun önünde, kuzey ve doğu yönünde (o zamanlar çok küçük) bir nehrin yatağı olan derin, geniş bir hendek vardır.(14)

Edessa su bakımından çok zengindir. Evlerin çoğunun kendi kuyuları vardır ve biri az önce bahsedilen,(15) diğeri şehrin güney ve güneybatısında (surun içinde) olmak üzere iki nehir

veya dere vardır.(16) Önce kışın kuzeybatıdan dağlardan inen ve şehrin kuzey ve doğu tarafındaki şehir hendeği (dresi) boyunca akan "May el-Kehriz" veya "Kehriz Suyu", yani kanal suyu. Nehrin ilk kısmında su kısmen açık, kısmen kapalı bir yataktadır, oradan değirmene ve şehre akmaktadır. Daha sonra bu ifade başkaları tarafından tartışıldı ve şu ifadelerin doğru olduğu belirtildi: Hendekteki dereye Kehriz Suyu değil, Karakoyun deniyordu. Kehriz Suyu ise batıdaki dağlardan(17) inen ve şehrin içinden geçen suyu ifade ediyor. Karakoyun'un zaman zaman aşırı yağışlardan kabarıp taşıdığı gerçeği, yatağındaki parçalanmış toprak oluşumundan görülebilir. Karakoyun şehir surundan çıktktan sonra güneydoğuya döner ve kanallarıyla suyunu emdiği bahçelerin içinden akar.

Şehrin güneyindeki ve güneybatısındaki dereye ne ad verildiğini bulamadım. İki balıklı göldeki kaynaklardan gelir ve şehrin güneydoğusuna akar. Nehrin yanında bir yol var ve kıyısında boyacıları ve yıkayıcıları iş başında görebilirsiniz.(18) Şehrin bu kısmında (güneyde) şehir surunun altında yer alan, Müslümanların üzerine bir kutsal alan inşa ettikleri Nemrud (Damlacık?) Dağı'nın en alçak yamaçlarından geçen bir kaynak vardır. İbrahim oğlu

İshak'ı bu yerde kurban etmek istedi ve oğul kurbanlığı bir keçi kurbanlığı ile değiştirildikten sonra kayadan bir kaynak fışkırdı. Bu yer bir Hıristiyan'ın yaklaşmasına izin verilmeyen Müslümanların en kutsal tapınaklarından biridir.(19) Bu pınarın da aktığı dere, şehir alanını terk ettikten sonra bahçelere döner ve Karakoyun gibi orada kaybolur.

Bu derenin başlangıç noktası, iki balıklı göl, tüm Edessa'nın en göze çarpan yeri ve aynı zamanda antik çağın göze çarpan en iyi eseridir. Aslında kutsal olan, (Birket İbrahim) İbrahim'in Havuzu, uzunluğu genişliğinden iki ila üç kat daha fazla olan bir dikdörtgen şeklindedir. Kuzey tarafında, Mağribi sütunlarıyla çevrili bir avluda bahçeye ve göle açılan alçak, tek katlı ama zarif bir bina olan Halilü'r-Rahman Camii var.(20) Cami, gölün batı kenarını kaplayan medrese ile bağlantılıdır.(21) Doğu kenarında bir cadde ve güney tarafında 2-3 adım genişliğinde bir yol geçmektedir. Havuzun bu iki yanında yürürken ve ara sıra suya ekme kırıntıları veya nohut attığınızda, ağzıları açık sayısız balık sürüsü sizi takip eder ve bazen tüm gölün balıktan başka bir şey olmadığı izlenimine kapılırsınız.

Gözlemlediğim kadarıyla, gölün bütün balıkları Şebbut adı verilen aynı türe ait iken, başkaları ise gölde Bunni ve Kirsin(22) adlı iki balık türü olduğunu iddia ediyorlar. Bu bilgilerle ilgili bazı şüphelerim var, çünkü her zaman Suriye ve Mezopotamya'daki balıkların isimlerini sorduğumda, boyut ve şekil olarak ne kadar farklı olursa olsun "Bunni" cevabını aldım. Balık yemek, bu ülkelerin herhangi bir dini tarafından yasaklanmamıştır, ancak gelenek değildir ve balıkçılık tutkusu Doğu tarafından bilinmemektedir. Örneğin, genellikle yiyecek eksikliğinden mustarip olan Fırat Vadisi sakinlerinin, nehirlerinin balık zenginliğinden asla yararlanmamaları dikkat çekicidir. Hiçbir yerde herhangi bir balık tutma ekipmanı görmedim ve seyahat ekipmanımda bir olta ve kamışın eksik olduğunu ne yazık ki çok geç keşfettim.

İbrahim Gölü'ndeki balıkların yenmesine izin verilmediği biliniyor. Onları kutsal gören Müslümanların fanatizmi ve ondan yiyenlerin ölebileceği batıl inançları balıkları koruyor. Güney taraf-

taki koridorun yanında, medresenin yakınında, yüksek, kare bir kulenin(23) öne çıktığı eski duvarlardan oluşan harabeye benzer özel bir ev bulunmaktadır.(24) Edessa halkının yerel geleneğine göre, eski ve ünlü okul burada bulunuyordu. Gölün çeşitli kaynaklardan beslendiği söyleniyor ve en büyük kaynak cami bahçesindeki suyun hemen yanında duran yüksek bir selvi yakınında olmalıdır. Camiye, medreseye ve özel eve daha yakından bakmak istemedim. Böylece herhangi bir yerde eski yapı kalıntılarının olup olmadığını kontrol edebildim. Ancak yerin kutsallığı o kadar büyük ki, bir gayrimüslim göllerden yukarı ve aşağı yürümekle ve balıkları beslemekle yetinmelidir.

Selvi ağaçları ile çevrili olan İbrahim Gölü'nün güneyinde, Aynzılha yani Potifar'ın karısı Zeliha'nın Gözü-Kaynağı adı verilen benzer şekil ve büyüklükte ikinci bir göl daha vardır. Bu gölde de aynı türden birçok balık vardır, ancak havuz ve balıklar aynı kutsallık ününe sahip değildir. Yanındaki bir kulübede bir kahve dükkânı kuruluydu.

İki gölün yanından güneybatıya doğru giderseniz, kalenin üzerinde durduğu tepenin eteğine ulaşırsınız. Virajlarda, yol her zaman kapalı olan demir kapıya kadar çok dik değil, ikinci bir kapıdan ve çoğunlukla hâlen var olan kapalı bir kapıdan geçtikten sonra kendinizi moloz ve yıkıntılarla çevrili kale pla-

tosunda bulursunuz. Kale üzerinde bazı fakir Müslüman ailelerin yaşadığı eski yapı kalıntılarında iki ila üç küçük ev dışında ne bina ne de bina benzeri kalıntılar var ve etraftaki yapı malzemesi çok eski izlenimi vermiyor.

Kaleye daha güneydeki yükseklikler hakimdir. Muhtemelen başlangıçta onlarla bağlantılıydı, ancak onlardan insan eliyle işlenmiş gibi görünen muazzam derinlik ve genişlikteki bir hendekle ayrılmıştı. Duvarlar çok yüksek ve sağlamdır ve her yerde iyi korunmuştur. Birbirinden belli aralıklarla dışarıdan görülen Arapça kitabeler, duvarların bugünkü haliyle Orta Çağ Araplarının bir eseri olduğunu göstermektedir. Kalenin en dikkat çeken anıtı, kuzey ucundaki dik duvarların ve uçurumun üzerinde yükselen birbirine yakın, aynı tip ve boyutta iki yüksek sütundur. Müslüman halkın dilinde "Kürsi Nimrud" yani Nemrut'un Tahtı denilir. (25)

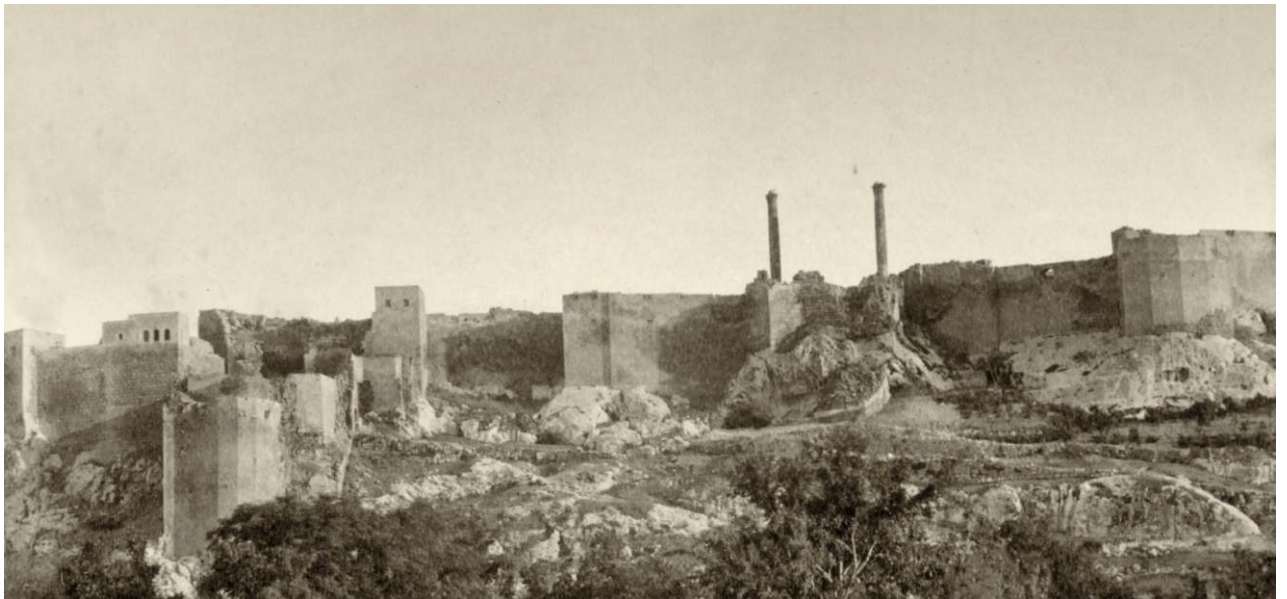
Sütunların çevresi 4.58 metredir. Her sütunda 50 cm. yüksekliğinde 27 çift blok taş olmak üzere iki sütunda toplam 54 çift blok taş vardır. Sütunların tabanında 6 fitlik bir kare ve 6 fit yüksekliğinde dikdörtgen bir kaide var. Her bir blok taş üzerinde, muhtemelen zamanlarına göre belirlenmiş olan, sütunların bir tür altın veya benzeri bir kaplama ile giydirilmesi amaçlanan koni şeklindeki çukurluklar görülür. Heykellerin konulmuş olabileceği sütun başlıkları muhteme-

len korint tarzıdır. Kireç taşıdan yapılmış bu sütunların her ikisinin de Roma-Yunan dönemine ait eserler olduğunu, modellerinin dışında doğudakinin kuzey cephesinde yaklaşık yarı yüksekliğe kadar kazınmış olan Süryanice bir kitabe(26) de sütunlarla ilgili bilgi yazılmıştır.

Kitabenin başlangıcında bu anıtın kim tarafından ve kimler için yapıldığı belirtilmiş, ancak ne yazık ki kitabe kısmen taş atılarak tahrip edilmiştir. Böylece sadece küçük bir kısmı hala mevcut ve okunabilir. Ayrıca o kadar yüksektir ki, onu net bir şekilde görebilmek için güçlü bir teleskopa ihtiyacınız vardır.(27)

Kale sütunundaki yazıt

Urfa Kalesi ve Kale üzerindeki yapılar. (Yıldız Albümleri Arşivi).

▲ Surp Serkis Manastırını ve Şair Sakıb'ın Köşkünü (Max Von Oppenheim Arşivi)

Sütündeki yazıtı yavaş yavaş deşifre etmeyi umarak iki sabah geçirdim, ama boşuna. Kitabeye kadar ulaşan bu kadar yüksek bir merdiveni Urfa'da hiçbir zanaatkâr yapamaz. Bu yazıtın okunması çok az olsa da o kadar çok şey öğretiyor ki, Edessa'nın 217 yılında Roma'ya bağlanmasından önce Abgar ve Manu'nun kraliyeti zamanında Havarî Thaddeus Efsanesi'ne göre Müjde'yi vaaz ettiği söylenen Edessa kraliçesi Prenses Şalmet'in adı var.

Kale üzerinden bakıldığında ufkun üç tarafında yüksek olmayan gri kayalık tepeler var. Ancak güneydoğuya doğru verimli Edessa ovası ve arkasında Haran kulesi(28) var.

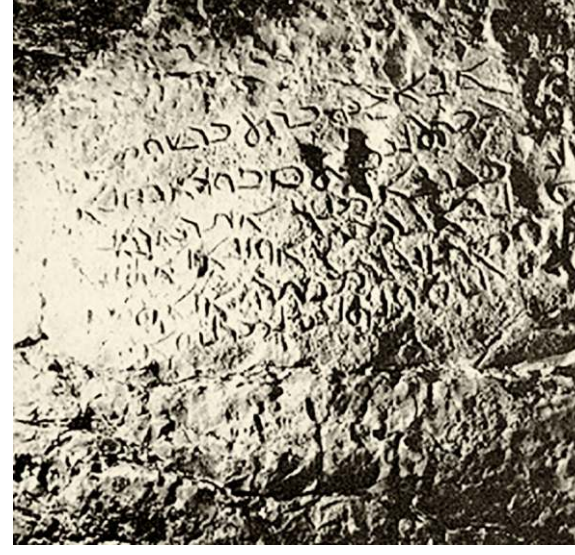
Kaleden çok uzak olmayan kuzeybatıya karşı bir yerde, kayalarda vadi benzeri bir kesit var, kuzey duvarı Kırk Mağara adlı bir Çingene köyünü işgal ediyor. İnsanlar kısmen mağaralarda yaşıyor ve ayrıca karşı tarafta da mağaralar var. İç kısmı üç lahitlik bir mezara dönüştürülen bunlardan birinde, kapının karşısındaki duvarda Süryanice bir kitabe (29) buldum.

Oradan, kalenin üzerinde yükselen Nemrud Dağı kayalıklarındaki bir vadede kötü keçi yollarına tırmanırsanız, kayaları kısmen tuhaf figürler gösteren su ve bitki örtüsünden yoksun gri renkli vahşi bir doğaya ulaşırsınız. Her yerde eski ve yeni zamanların taş ocaklarının yanı sıra her boyutta ve şekilde mağaralar görebilirsiniz; çünkü Edessa'da

ev inşa etmek için gereken malzeme hala Nemrud Dağı'ndan elde ediliyor. Bu platodaki mağaralar Hıristiyan dönemde münzeviler tarafından rahip ve rahibeler tarafından kullanılmıştır. Aziz Efraim de orada yaşadı ve yazdı.

Daha eski dönemlere ait hiçbir şey keşfedemedim. Yürüyüşümün en güney noktasında (şehrin güney ucunun batı güneybatısında), muhtemelen kayadaki orijinal mağaraların kullanımını ile hazırlanmış, tuhaf ve geniş bir oda kümesine rastladım. Farklı büyüklük ve şekillerde olan bu odalar özenle ve düzenli olarak çalışılmıştır ve birçoğu hâlen çatı görevi gören üst kaya duvarına sahiptir. Hatta bu kaya evinin bir üst katı varmış gibi görünüyor, çünkü hala merdiven kalıntılarını ve bir üst yapıyı görebilirsiniz. Oraya götürüldüm, çünkü orada bir kitabe fark edilmişti; kitabeyi de bulduk (Süryanice), ama şimdi tamamen yok edilmiş. Edessa halkı tarafından Çardaklı olarak adlandırılan bu kaya odalarının bir manastırın kalıntıları olduğunu düşünüyorum.(30)

Çardaklı'nın batısında ve kaleye daha yakın, kayalarla çevrili küçük bir yer var, bunun bir tarafını Mol Mağarası denilen bir mezar mağarası oluşturur.(31) Ön duvarı yoktur. Arka ve iki yan duvarda, bir zamanlar büyük taş lahitleri barındırmak için tasarlanmış hilal şeklindeki odalar inşa edilmiştir. Sağ taraftaki arka duvarda Süryanice bir kitabe(32) ve yanında büyük bir haç oyul-

▲ Kırk Mağara Yazıtı

muştur. Yazıt Süryani takviminde 805, miladi olarak 494 yılına tarihleniyor. Başrahibi Elias olan manastır, belki de kalıntılarını Çardaklı'da tanıdığımız inanılmaz manastır olabilir miydi? Olabilirdi, ama civardaki diğer birkaç manastır da verilmiş olabilir.

Mol Mağarası'nın karşısında, 30-40 fit yüksekliğindeki bir kayanın üzerinde, çok büyük karakterlerden oluşan dört satırlık Süryanice bir kitabenin kalıntılarını fark ettim. Bu duvarda, yapı taşları hemen kırılıyor; onları, ön duvarı ve yan duvarları taş kırıcılar tarafından yıkılan bir mezar mağarasının arka duvarı olarak görüyorum. Mol Mağarası ile bu duvar arasındaki açık alanda, Edessa halkı pazar günleri ve tatillerde toplanır, kahve içer, hatta daha çok sert içki içer, kitabeleri yok eder ve bulurlarsa heykellerin başlarını keserler.

Mol Mağarası'nın birkaç yüz adım güneybatısında, Doğu'da gördüğüm en büyük mağara bulunuyor. Ermeni rehberim ona Apkar Takavor yani Kral Abgar adını verdi. Mağara o kadar büyük ki bir Alman piyade alayı tüm aksesuarları ile içinde kamp yapabilir. O sırada Nemrut Dağı'nın vahşi doğasını keçileri için otlak olarak kullanan birkaç fakir Bedevi orada kamp kurmuştu.

Nemrut Dağı'nda geçirdiğim iki gün boyunca hava acı verecek şekilde çok soğuktu ve ayrıca fırtına çıkmıştı ve yağmur da yağmıştı; bu da hareketlerimi ve çalışmalarımı engelledi, özellikle

ΕΙΣΘΕΟΣΚΕ
ΑΧΡΙΣΤΟΣΑ

✠ Ν Ε Π Α Ε Ν

ΕΥΔΟΚΙΑ ΜΕΝΙ

ΓΙΟΨΝΙΟΨΗΡΑ

ΚΥΡΙΑΚΕ

+ Α Μ Ε Δ Σ Κ Α Ο Υ Μ Β Α
Α Δ Ε Λ Φ Α Σ Φ Ε Φ Η Κ Α Ν Τ
Ο Υ Τ Α Μ Ν Η Μ Ι Α Ν Τ Ψ Τ Ε Ν
+ Ψ Α Υ Τ Ο Σ Α Σ Κ Λ Η Π Ι Σ Η Β Α

▲ Ameas kitabesi. (Solda) Eudokia kitabesi. (Sağda) (E . Sachau Arşivi)

kitabelerin kâğıt baskılarını yapma işini çok zorlaştırdı. Yılın daha elverişli zamanlarında Edessa'yı ziyaret eden ve Edessa ovasından Suruç'a, Birecik-Urfa yolundaki dağların güney ucuna kadar tüm Nemrut Dağı'nı dolaşmaktan çekinmeyen herkes, Süryani antik çağından kalan bazı ilginç buluntularla ödüllenebilir.

Nemrut Dağı'ndan aşağıya inerken yolun solundaki dağın yarısında bir mezar mağarası buldum. Açıklığın üzerindeki her iki plaka kayadan oyulmuş ve düzleştirilmiştir. Her iki plaka Süryanice yazıyla kaplıdır; ancak sadece birinin kitabesi(33) yarı yarıya okunabiliyordu.

Şehrin batı yakasından devam ederseniz, içinde Aziz Efraim'in mezarının gösterildiği Surp Serkis Ermeni Manastırı'na(34) geçebilirsiniz. Manastır, Edessa'nın batısında, kalenin kuzey-batısında, şehir surlarına karşı dağların yamacında ve bir kısmı manastıra ait üzüm bağlarının ortasında yer almaktadır. Bu alanları örten kırmızı humus tabakası çok derine inmez ve bazı yerlerde kayalar çıplak görünür. Bu eğimli ova tüm çevresi boyunca mağaralar açısından da zengindir ve muhtemelen eski Edessa için bir ana mezarlık alanı olmuştur.

Mağaraların girişleri şimdi kum ve molozla kaplı, ancak bazen üzüm bağlarındaki işçiler tarafından veya büyük özenle inşa ve dekore edilmiş mezar mağaralara inen yağmurlar nedeniyle delikler ve çatlaklar ortaya çıkmıştır.

Bu yer altı mezarlarından dört-beşini inceledim. Bunlardan birinde, kaya duvarlarını sıvalı ve fresklerle boyanmış buldum; ne yazık ki, sahip olduğum aydınlatmanın gücü, resimlerin

nesnelerini tanımak için yeterli değildi. Temel renk koyu kırmızıdır. Mezar, büyük lahitler için üç yer ve bir çocuk için bir yer içerir; her birinin yanında kırmızı zemin üzerine beyaz boya ile boyanmış Süryanice bir kitabe vardı. Zira siva birçok yerde düştüğü ve rengi solup bulanıklaştığı için maalesef yazıtların tek bir satırı bile tam olarak korunmamıştır. Bu mağara, Serkis Manastırı'na ait bir bağın içindedir.

Sürünerek içine girdiğim bir diğer mağara mezarında beş lahit karesine sahip bir ana oda ve iki kareye sahip bir yan oda içeriyordu. Girişin karşısındaki duvarda, bir kadının ayaklarına oturduğu uzanmış bir erkek figürünün tasvir edildiği bir kabartma vardır. Ne yazık ki, her iki figürün de kafaları kesilmiştir. Erkek figürü şu kıyafetlere sahiptir: Neredeyse ayak bileğine kadar bir pantolon, diz altına kadar gömlek benzeri bir atkı, boyundan göbeğin altında bir elin genişliğine kadar uzanan bir tür ceket. O mağarada herhangi bir yazıt fark etmedim.

Bu türden yer altı mezarları açığa çıkar çıkmaz, hızlı bir yıkıma maruz kalırlar; önce lahitler kırılır ve hazineler aranır ve yanınıza almaya değmeyen şeyler yok edilir.

Surp Serkis'in tarlalarında, biri yol boyunca yer alan işlenmemiş bir bazalt bir blok üzerinde, diğeri ise bir yer altı mezarının girişinin yanında yer alan oyulmuş bir kireçtaşı bloğunun üzerinde iki Grekçe mezar kitabesine rastladım. Bunlardan birisi Ameas(35) diğeri de Eudokia(36) kitabesidir.

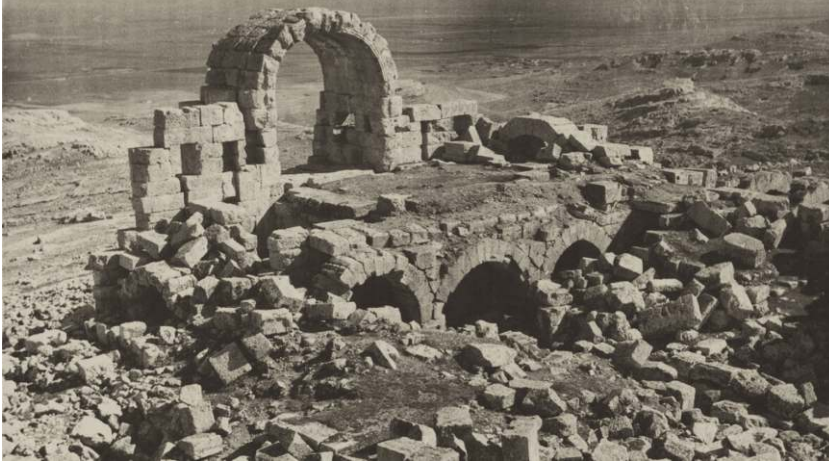
Surp Serkis'ten doğuya doğru ilerlerken, yükselen şehir surunun altındaki oyuklar fakir insanlar tarafından iskân edilmiştir.(37) Saray Kapısı'nın önün-

de, yolun solunda birkaç ev var ve onları geçtikten sonra dere boyunca bir köprü üzerinde ve devasa duvardaki kapıdan şehre, üzerinde Alman bayrağı dalgalanan çadırımın bulunduğu Saray'ın önündeki açık alana gidiyorsunuz. Ayrıca Sayın Papaz Hagop Abuhayatyan'ın dikkatimi çektiği değerli bir yazıttan da bahsetmeliyim: Ermeniler tarafından Surp Hagop olarak adlandırılan Urfa'nın güneyindeki Deyr Yakub kalıntıları üzerindeki Süryanice-Grekçe yazıttan.

8 Aralık Pazartesi öğlen Edessa'dan ayrıldım; saat 12.15'te Saray Kapısı'ndan geçerek şehrin kuzey ve doğu yönündeki derenin(38) rotasını takip ettim. Bunu yaparken, Bey Kapısı'nın üzerindeki (Mahmudoğlu'nun evine ait olan) yüksek yuvarlak kulede, burada orijinal yerlerinde değil de boyut ve biçimleriyle çevresindeki duvarlardan farklı ve sanki başka bir yerden taşınmış olması gereken Ermeni yazısı ile kaplı üç büyük kayayı fark ettim. Ne yazık ki, yazıt o kadar yüksekte idi ki teleskobumun yardımıyla bile okuyamadım. Bey Kapısı'nın önünde, duvarında eski yapı kalıntılarını fark ettiğim eski bir kilise avlusu var. Birkaç mezar taşı kabartma olarak oyulmuş eski Arapça kitabeleri gösteriyor ve onları yerinde okuyabildiğim kadarıyla sadece dua formülleri içeriyordu. Bahçe alanından çıktıktan kısa süre sonra sağa Nemrut Dağı'na döndük. Tepenin ilk sırtı boyunca yolu olmayan vahşi bir kayalık üzerinden geçtik, sonra aşağıya doğru dar bir vadiye indik ve ikinci bir tepeye tırmandık. Edessa'nın 700 metre yukarısındaki tepede Yakub Manastırı'nın kalıntıları bulunuyor.

Tarzı ve yapı malzemeleri açısından Suriye'deki Saybic ve Elbara kalıntlarına tamamen benzeyen bina, yüksek bir duvarla çevrili geniş bir dikdörtgen oluşturur. Binanın çoğu, özellikle üst kısımda birkaç pencere deliği bulunan ve yükselen doğu cephesi olmak üzere güney cephede hâlen varlığını sürdürüyor. Bu binanın tüm uzunluğu boyunca, her iki tarafta da Orta Suriye mimarisinden bilinen taş kemerlerle desteklenen, çok sayıda küçük, hücre benzeri oda bulunan dar bir koridor vardır. Öncelikle bir şapel beklediğim doğru cephesinde, küçük odaların gi-

Deyr Yakub Manastırı harabeleri (A.C. Kürkcüoğlu Arşivi)

Amasşemeş Anıt Mezarı. (A.C. Kürkcüoğlu Arşivi)

zemli bir labirenti var. Bu yapının güney tarafında dikdörtgenden daha büyük bir uzantı var. Giriş kuzey tarafındaydı.

Avlu alanı kaya bloklarıyla dolu olsa da dörtgenin batı tarafında, başlangıçta kapalı bir geçit, az önce tarif edilen binadan, dörtgenin kuzeybatı köşesini işgal eden ve bana bir mezar kulesi gibi görünen büyük bir yapıya götürür.(39) Duvarlar hâlâ 5-6 metre yüksekliğe kadar yükseliyor, ancak çatı veya üst eksiktir. Bu yapının Apameia mezar kuleleri gibi konik bir şekilde mi bittiğini, yoksa düz bir çatıya sahip bir kare olarak kapatılıp kapatılmadığını belirleyemedim. Ama ilk seçenek benim için daha olasıdır. İçinde vahşi kaya kütellerinden başka bir şey yok.

Giriş, doğu tarafındaki tek pencere olan kapalı koridora karşı güney tarafındadır. Bu pencerenin hemen altında

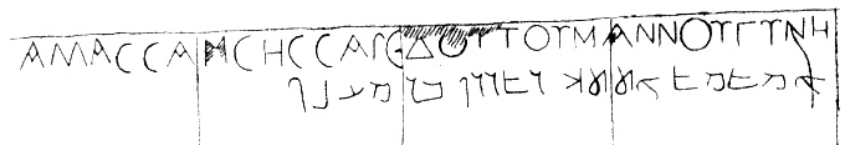
iki dilli Grekçe-Süryanice bir kitabe var. Grekçe metin dört, Süryanice metin ise üç kaya bloğunun üzerine yazılmıştır. Bu yazıt, Süryani dili ve yazısının en eski anıtı olarak paha biçilemezdir. Yerden 3-4 metre yüksekte duruyor. Merdiven olmadığı için iki arkadaşım, Ermeni işçi Hagop ve bir zaptiye ile birlikte büyük taşlar bir araya getirildi. Bu taşların üzerinde durarak ve iki kişinin desteğiyle kitabeyi(40) ancak kopyalayabildim. Sadece bir kadının, kocasının ve kayınpederinin isimlerini içerdiğinden, bu binanın kökenini ve amacını sorgularken sa-

dece varsayımlara bağlı kalıyoruz.

Kalıntıların hiç şüphesiz Orta Çağ'a ait bir manastır olduğunu düşünüyorum, ama dikkat çekici olan şey, Hıristiyanlığın en ufak bir izinin bile keşfedilememesidir. Erken Hıristiyan binaları haçlarla zengin bir şekilde dekore edilmiştir ve Hıristiyan mezar kitabelerinde nadiren haç veya benzeri bir Hıristiyan işareti rastlanılmaz. Ancak Deyr Yakub'da da Hıristiyanlığa ait işaretler yoktur. Buna ek olarak, yazıt bizi, özellikle yazılı tarihsel göstergelerle, Edessa'nın zaten bir Hıristiyan topluluğuna sahip olabileceği, ancak manastır inşaatı ve keşişlerin bu bölgede henüz yaygın olamayacağı bir çağa (en azından II. yüzyıla) geri götürür. Öyleyse belki mezar kulesi diğerlerinden daha eski ve hücreli uzun bina sonradan mı eklendi?

Bu soruyu sadece başkalarının dikkatini çekmek için gündeme getiriyorum. Bu konu ancak yerinde bir mimar tarafından çözülebilir. Herhangi bir kuyu görmedim ama yakınlarda sarnıç görevi görmüş olabilecek mağaralar var. Mezar kulesinin dışında da mezar izleri var. Binalar, harç kullanılmadan birleştirilen dik açılı, kırık kireçtaşı bloklarından oluşur. Bölge tarif edilemeyecek derecede ıssız ve vahşi; su yok, bitki örtüsü yok, gri kaya büyük düzensizlik içerisinde ve şekilsiz bloklarla serpilmiştir. Bu bölgedeki Nemrut Dağı, güney güneydoğuya doğru uzanan, birbirlerinden sadece önemsiz kesiklerle ayrılan ve ovada Suruç'a doğru biraz daha güneyde uzanan sıradağlardan oluşur. Geri dönerken, yukarıda bahsedilen vadi benzeri kesimden güneye doğru ilerledim. Böylece en doğu sırtın baş döndürücü geçişinden kaçındım ve daha sonra Urfa'ya giden ovada kuzeye doğru ilerledim. Burada 1 saat 50 dakikalık bir yolculuktan sonra saat 5'te yerime geldim.

Urfa'nın Türk makamlarıyla iyi olan ilişkilerimi Urfa'nın camilerini gezmek için kullanabileceğimi düşündüm ve bu

konuyu valiye götürdüğümde bana bütün her şeyi vaat etti. Bunun için 7 Aralık Pazar öğleden sonrayı belirlemiştik. Ve belirlenen zamanda, Jandarma Albayı at sırtında ve tam üniformalı olarak görüldü, ama beni camilere götürmek için değil, Lab el-Cerid(41) adlı popüler bir mızrak sporuna götürmek için. Bu, vali ve albayın, din adamları ve fanatik kalabalığın benim için hoş olmayan tepkilerinden çekindikleri için vazgeçmek zorunda kaldığım cami ziyaretinin bir telafisiydi.

Saray Kapısı önündeki büyük açık alana gittik, güneşli bir gün ve orada tüm ulusal oyunlar arasında en popüler olanı olan bir tür turnuvada binicilik becerilerini geliştirmek isteyen çok sayıda, renkli bir kalabalık bulduk. İki partiye ayrılan binicilerin sayısı birkaç yüzdü ve muhteşem atlar, zengin eyer eşyaları ve binicilerin parlak renkli kostümleri, benzerlerini Doğu'da bir daha hiç görmediğim muhteşem bir manzara sunuyordu. Çocukluklarımdan beri buna alışkın olan Doğuluların mükemmel biniciler olduklarını söylemeye gerek yok. Sahte bir kaçış ya da kovalama sırasında, mızrağı temsil eden küçük bir sopa (mihcan) ile donanmış olarak ovaya koşular. Biniciler arasında yetişkinlerin de olduğunu fark ettim. Doğuya ait biniciliğe gelince, şehir halkının Bedeviler gibi asla tırıs gitmediklerini, bilakis sadece adımla veya dörtnalla gittiklerini belirtmek isterim.

Şehir meclisi üyeleri olan en zengin Müslümanlar bana akşam yemeği verdiler. Gün batımından biraz önce ortaya çıkan misafirler daire şeklinde çömelir, ardından fıstık, küçük salatalık ve soğan, tatlılar ve ekşiler servis edilir ve arak bardağı daire çizmeye devam eder. Yarım saat sonra tam saate kadar, onur konuğu akşam yemeğine başlama işaretini verir; misafirler, çok sayıda yemeğin birbiri ardına hızla servis edildiği sofranın (alçak bir masa) etrafında dar bir daire içinde toplanırlar. Herhangi bir yemekte, onur konuğu önce parmaklarıyla yemeğe başlamalıdır. Evin sahibi masaya oturmaz, ancak arka planda durur ve misafirlerine iyi hizmet verilmesini sağlar. Onur masasında kalan her yemeğin kalıntıları, ev sahibi ve yakınlarının kendilerini tatmin ettikleri ikinci sıradaki masaya taşınır; biraki-

lan kalıntıları en katı kurallara uygun olarak personele gider.

Urfa'dan itibaren bir daha asla bir Müslümanın akşam yemeği davetini kabul etmemeyi kural haline getirdim. Akşam yemeğinin sonunda herkes hazır olana kadar bekleme yoktur, ancak misafirler doyduklarında tek tek ayağa kalkar ve kanepeye geri dönerler. Sonra iki uşak, biri lavabo ve sula ma kabı, diğeri de havlularla dolaşır, herkes ellerini yıkar ve sonunda kahve ve sigara içerler. Bu yemeklerden birinden eve gitmek istediğimde, ev sahibinin kapısının önünde altın işlemeli kadife bir eyerle değerli beyaz bir eşek buldum; eve, yani çadırıma gitmek için hayvanın üzerinde gitmek zorunda kaldım. İndiğimde hizmetçi bana, eşeği (tabii ki efendisinden bir hediye olarak) ahırına götürmemi söyledi; ancak, hizmetçiyi ve eşeği bir bahşişle ve en içten teşekkürlerimle efendisine geri göndermeyi tercih ettim.

Bir gün yaşlı ve hasta vali yanıma geldi ve çadırın önündeki bir arazi sandalyesinde yanımda oturdu. Kısa süre sonra Urfa'nın Piyade Alayı çadırının önüne yankılanan bir oyun ve dalgalandıran bayraklarla yürüdü ve iki saat boyunca her türlü talimi yaptı. Bittiğinde Albay Ali Ağa beni görmeye geldi, teşekkürlerimi ve iltifatlarımı söyledim ve geldikleri gibi yine aynı askeri üslupla ayrıldılar. Kısa bir süre sonra, tüm sahneyi neşeli ilgisiyle takip eden vali de oradan ayrıldı. Şimdiye kadar bilemediğim bu şerefe nasıl sahip olduğumu bilmiyorum. Belki de kılık değiştirmiş Prusyalı bir subay olduğum düşünülüyordu.

Urfa nüfusunun sayısı hakkında güvenilir bir şey öğrenemedim. Ev sayısının 6.000 olduğu tahmin ediliyor; Doğu'da her zamanki bir hesaba göre bir evde 5 kişi varsa bu 30.000 kişilik bir nüfusla sonuçlanacaktır ki bu bence çok düşük bir rakam. En az 50.000 olduğunu tahmin ediyorum. Bunlardan 12.000'i Hıristiyan olmalı. Oldukça müreffeh görünen en büyük cemaat, Ulusal Gregoryen Kilisesi'nin Ermenileridir. Ermeni Protestan topluluğu ve Yakubi Süryanilerin cemaati sayıca azdır. Urfa'daki kadınların kıyafetleri, çok kaba ve dolgun görünen siyah at yelesinden yapılmış dikdörtgen bir örtü ile

ayırt edilir. (Arapçası Heliyye).

Bu arada Halep'ten para gelmişti, bu yüzden uzun bir yolculuk düşünebilirdim. Vali bana 15 zaptiye vermek istedi, bu benim işime yaramayacak, ancak önemli maliyetlere neden olacaktı; ondan bana sadece iki tane göndermesini istedim. Ancak korunmam için en az 10 kişinin gerekli olduğunu düşündüğüm için ona ulaşmadım. 12 Aralık Cuma günü sabah saat 4 sularında çadırımı bozduğumda, yolculuk için silahlı 5 zaptiye ortaya çıktı, bunlar da 3 fazla idi, çünkü biri benim için biri de yükler için yeterliydi. Ancak reddedecek zaman kalmamıştı.

Urfa bir Türk şehridir, ancak güney surlarının hemen önünde yine Arap toplumu ve dili bölgesindeyiz. Bedeviler Arap veya Urban değil, Aşayir yani kabileler ve Hıristiyan bir piskoposa da murahhas deniliyor.

12 Aralık Cuma günü yağmurlu bir gecenin ardından açık bir sabah saat 8:06'da Urfa Sarayı önündeki kamp alanımızdan ayrıldık. Çadırların sökülmesinden sonra katır ve develerin yüklenmesi yaklaşık 3 saat sürmüştü. Vali tarafından bana rehber olarak atanan, uzun boylu bir Arnavut olan Onbaşı Ali zamanında geldi. Şehri Saray Kapısı üzerinden terk ettik, hendek ve suru Harran Kapısı'na kadar takip ederek, Urfa'dan görülebilen Harran Kulesi'nin(42) doğrultusunda güneydoğuya doğru gittik. İlk olarak Edessa'nın güneydoğusunda oldukça geniş bir alana yayılmış güzel sebze, üzüm ve ağaç bahçelerinin arasından geçtik. İki Edessa deresinin kısa seyri bu bahçelerde sona erdi. O sırada Karakoyun'un (şehir hendeği) yatağı tamamen kuruydu. Karakoyun Deresi İbrahim Gölü'nden çıkan dere gibi yağışlı mevsimlerde büyük su kütlelerine yol açmalı ve zaman zaman sellere neden olmalıdır.

Saat 8:40'ta, içinde İsa'nın yüzünü sildiği mendilinin atıldığı söylenen kuyusuyla Eyyub Peygamber Makamı'na geldik. Kısa süre sonra bahçeler kayboldu ve kendimizi tekrar açık alanda bulduk. Bundan sonra saat 9:14'te Yenice Köyü'nü ve 6 dakika sonra Kazane Köyü ve tepesini geçtikten sonra saat 10'da yolun solunda bulunan Hancar Köyü'ne ulaştık; sağda çok uzakta ol-

mayan Veli Şeyh Abdurrahman'ın(43) türbesi çok uzakta değil karşı taraftadır. Aşağıda bahsedilecek tüm köyler gibi, ünlü arı kovanı benzeri evlerden (kubab) oluşan bu köyde, büyük yapı taşları, oraya buraya atılmış yontulmuş dikdörgen blok taşlar var. Geriye dönüp baktığımda bunların asfalt bir yol mu yoksa bir yerleşim kalıntısı mı olduğuna karar veremedim. Edessa ovasının zemini, üzerinde mükemmel bir buğdayın yetiştiği kırmızı-kahverengi, yağlı bir humustur. Bu ova bana kimse-nin tam olarak adlarını veremediği çok sayıda köy ile kaplıdır. Burada, Edessa ile Harran arasındaki ovanın büyük doğu yarısının batı yarısından çok daha fazla ekildiğini belirtmek istiyorum. Harran yolunun doğusunda Edessa bahçeleri yer alırken, batıda Nemrud Dağı'na kadar yükselen toprak, güneyde bu sıradağların batıya döndüğü noktaya kadar hiç ekilip biçilmemiştir. Bu noktadan itibaren, Tell el-Feddan yönüne doğru birkaç köy vardır, ancak Harran yolunun doğusundaki köylere kıyasla çok az köy vardır.

Saat 10:15'te yolun solundaki tepeye ve bakımlı bahçeleri olan Çamurlu Köyü'ne ulaştık ve 25 dakika sonra yol boyunca iki köyün arasından geçtik, solda eski zamanlara ait yapı malzemelerinin bulunduğu Tell Ömer, sağda Kolencek. Sultantepe höyüğü ve köyü civarında diğer harabelerin yanı sıra daha önceki zamanları hatırlatan küçük bir kare kule harabesi ile ovanın ortasında, Edessa'nın esas vadisini çoktan terk etmişsinizdir. Sonraki çok yakında şehrin güneyinde uzanıyor. Edessa'nın yaklaşık 1,5 saatlik güney güneydoğusunda Nemrut Dağı, güneybatı ve batıya oldukça keskin bir açıyla bükülür ve uzakta mavi bir sis çizisi olarak kaybolur.

Edessa'nın kuzeydoğusundaki Köprü Dağı,(44) büyük Ermeni köyü Germüş'ün bulunduğu yerdedir, Harran'a giden yolcunun solundan Nemrut Dağı'ndan daha erken kaybolur. İlkini güneyinde geniş bir ova uzanır; Köprü Dağı ile Tektek Dağları arasındaki ova seyrek işleme ve Mardin'e götürülen yol boyunca uzanır.

Saat 11:47'de Edessa'nın güneye doğru birleşik iki deresinin devamı olduğuna inandığım Nehr-Elkut'un kuru-

muş yatağı üzerinde harap bir köprü-nün üzerinden geçtik ve saat 12.04'de sağda 10 dakikalık bir mesafede Bozhöyük Köyü'nü ve tepesini gördük. Güneyde Tell Feddan'a doğru Tell Bağdad ve Parapara'nın (her ikisi de köy ve bir tepeden oluşmaktadır) bölümleri birbirlerinden oldukça eşit uzaklıkta bulunmaktadır.

Eski zamanların yapı taşlarını tekrar fark ettiğim Mezyad Köyü'nde saat 12.25'ten 1.30'a kadar dinlendikten sonra, 13 dakika sonra sağda Tell Bağdad'ı yarım saat uzaklıkta gördük ve 2.06'da köyün batısında bir tepe arasında çadırlarımı kurduğum Cemmalilerimizin (deve sürücüleri) ve onların Ba rin'i (develer) evi olan Cigran'a ulaştık. Araplarım, büyük bir yolculuğa çıkmadan önce huzur içinde veda edebildikleri için mutluydular.

Edessa'nın güneyindeki köylerdeki köylü nüfusu yalnızca Araplardır, kılık kıyafet ve dilde Bedevilerden farklı değildir. Cigran'da o gün geçtiğim köylerin çoğunda olduğu gibi, daha eski zaman yapı kalıntıları, çoğunlukla dikdörtgen taş bloklar fark ediliyor ki, bu da bana Müslümanlardan daha eski yapılar oldukları izlenimini veriyordu.

HARRAN

13 Aralık Cumartesi günü erken saat 6.57'de, Edessa'dan 450 fit aşağıda olan Cigran'dan ayrıldık ve tekrar güney güneydoğuya, Harran kulesine doğru ilerledik. Cigran'ın doğusunda bir saat uzaklıkta bir Selman Köyü var ve saat 7.30'da aynı doğrultuda yarım saat boyunca Bale Köyü'nü gördük. Sekiz dakika sonra muazzam bloklarla döşeli eski bir yolun kalıntılarının açıkça görülebildiği bir yere geldik. Birkaç kez, eski bir imparatorluk ve askeri yolda ilerlediğim izlenimini edindim ve bu noktada varsayımımın doğrulandığını gördüm. Saat 7.45'te sağdaki Minare(45) Köyü'nü geçtikten sonra saat 8'de solda Elhümera(46) Köyü'nü, saat 8.40'da sağda Hint (Buğdaytepe) tepesi ve Köyü'nü ve solda 1 saat uzakta bulunan Tel Nasir Tepesi'ni gördük. Yarım saat sonra, kuzeyden gelen bir derenin kurumuş yatağı üzerindeki tek kemerli küçük bir köprüye geldik ve kendimizi Harran'ın bir zamanlar kuzey banliyösü olabilecek bir kısmının ku-

zeybatı köşesinde bulduk. Orada eski bir yolun kalıntıları ortaya çıkıyor ve sanki Harran'dan Suruç'a götürüyor-muş izlenimi veriyordu. Harran'ın her iki kuyusundan biri de orada. Kalenin yanındaki kuyunun suyu acı ve tuzlu bir tada sahip iken, bunun güzel ve tatlı bir suyu var. Atlarımızı suvardıktan sonra saat 9.11'de kuzey kapısından(47) geçerek şehir içine girdik. Çadırlarımızı doğuda, kalenin yanındaki kuyunun yanında ve Arap köyünden birkaç yüz adım ötede kurduk.

Eski Carrhae'den geriye çok az şey kalmıştır. Kentsel alan, bitişik ovanın biraz üzerinde yükselen, seyrek bitki örtüsüyle kaplı ve enkaz birikimleri sonucu tepelik bir moloz alanıdır. Hâlâ büyük ölçüde mevcut olan sur, birçok yeri kumla kaplı olsa da 40 dakikada doluşuyor. Önündeki hendek kumla örtülmüştür, kulelerin neredeyse tamamı çökmüştür ve görebildiğim altı kapıdan dördü ancak duvar hattındaki bir kırılma ile tanınabilir. Harran ve çevresinin en iyi görünümü şehrin güneybatısındaki 80-100 fit yükseklikteki bir tepeden(48) elde edilir. Bazı yerlerde evlerin tabanlarının gün ışığına çıkmasının yanı sıra, sadece üç eski yapı kalıntısı vardır: doğuda kale, güneybatıda bir cami(49) ve kalenin kuzeyinde birkaç kez bahsedilen kuleli başka bir cami.(50)

Kırmızı tuğladan inşa edilen kale, sur duvarının bir bölümünü oluşturur. Duvarları son derecede güçlüdür, ancak asla çok yüksek olmamalıydı. Alt kısmı kuma gömülüydü ve hâlen yeryüzünde bulunan odalar ve duvarlar Arap saçına döndüğünden bir planı boşuna aramıştım. Görünüşe göre şehir tarafı da bitirilmişti. Çevresi asla çok önemli olamazdı. Hiçbir yerde antik çağın izlerini görmedim ve her şey bana Müslümanların Orta Çağ'ının bir yapısı gibi görünüyordu. Kalenin üstü kapalı odalarında birkaç Arap ailesi yaşarken, kubbelere oluşan asıl köy kalenin çok batısında yer alıyordu. Az sayıda ve çok fakir olan Harran'ın Arapları, yakın çevrede tarlayı işliyorlar, ancak hem Urfa'nın Türk valisine hem de Şemmar Bedevilerine huva olarak vergi ödemek zorunda kaldıkları için çifte tahakkümün boyunduruğu altındalar.

Kentsel alanın güneybatısında, yukarıda bahsedilen tepenin güney etek-

100 yıl önce Harran Kümbet Evleri ve arka planda Harran Ulu Camii

Harran Kalesi (M.V. Oppenheim Arşivi)

lerinde, bazilika benzeri bir yapının çevre duvarları ve sütunları hâlen ayakta duruyor. Daha büyük bir orta nef ve güneye bakan apsis(51) ile iki küçük yan nef sahip bir dörtgen oluşturuyordu. Üç nefin her birinin çatısı iki taş kemerle desteklenmiştir; yan neflerin kemerlerinden sadece ekleri mevcut olsa da bu kemerlerden biri hâlen orta nefle korunmaktadır. Bu kemerleri destekleyen sütunların çoğu bugün iyi korunmuştur. Bina kapı bakımından çok zengin idi; her iki tarafında üç tane vardı ve ana girişi kuzey tarafında idi.(52) Ön taraf, iki çift sütun üzerinde duran iki kemerle desteklenen kapalı bir salondur; batı ucunda dikdörtgen bir kule(53) yükselir.

Kuleye çıkan merdiven binanın du-

varında yer alır ve ana girişin sağından (yani ön cephede duran seyircinin sağına) çıkmaktadır. Ana girişin üzerinde, bir vezirin binayı yenilediğine dair çok şey çıkarabildiğim Arapça bir kitabenin bulanık kalıntıları görülebilir. Her halükârda Arap Orta Çağı'nda bir Müslüman camisi olarak kullanılmıştır. Daha önce bir Hıristiyan kilisesi mi yoksa putperest mabedi mi olduğuna karar veremedim; tüm plana göre buna inanmak istiyorum ama hâlen var olan her şey çok eski izlenimi vermiyor.

Harran genel olarak bu cami gibi Edessa ile aynı taştan, yani Nemrud Dağı'nın kireçtaşından inşa edilirken, bazı yerlerde, örneğin bu bazilikada ve aşağıda tartışılacak binada, bana Palmira kayasını hatırlatan çok güzel, be-

yazlı pembeli, ince tanecikli bir kireçtaşından yapılmış çok güzel sütunlar fark edilebilir. Harranlı Araplara bu taşların nereden getirildiğini sorduğumda Tektek Dağı'ndan geldiğini söylediler.

İkinci kalıntı kompleksi (kalenin kuzeyinde, kentsel alanın doğu yarısında yer alır) başlangıçta yüksek bir duvarla çevrili büyük bir kare oluşturmuştur.(54) Zamanında muazzam boyutlara sahip muhteşem bir bina olmalı; Arap Orta Çağı'nda bir cami idi, ama herhalde daha eski kutsal bir alanın yerinde olabilir. Tektek'in pembe mermerden yapılmış birkaç sütun parçası, kendilerini Greko-Romen döneminin eserleri olarak açıkça fark ettirirler. Doğu duvarındaki kapının üzerinde yıkık bir Arapça kitabe vardır. Kapının sağında (yani kuzey tarafında) duvarda dört satırlık Arapça bir kitabe var, ancak sadece ilk satırı mevcut.

Bu nedenle, bu caminin bir kısım eklemeleri ve restorasyonu Selahaddin zamanında (1171-1193) yapılmıştır. Yapının enkaz haline gelmiş olması mimari düzeni hakkında yorum yapmamı imkânsız hale getirmiştir.

Güneybatıdaki yüksek, geniş bir tepenin ne olduğu, doğal olmadığı ya da moloz yığınları üzerinde muazzam bir kum yığını olup olmadığı, sadece kazılarla belirlenecektir.(55) Bu yükseklikten, özellikle kuzeyde, doğuda ve batıda, daha erken dönemlerde duvarın dışında binalar olduğu görülebilir. Doğuda, birçok Arapça mezar kitabesine sahip eski bir Müslüman mezarlığı var.(56) Tepenin üstünden görülebilen köyler aşağıdaki gibidir:

Tell Feddân (batıda).

Harran'dan yaklaşık 2 saat uzaklıkta 2 köyü olan 2 tepe var. Harran'da olduğu gibi benzer harabeler olduğu söyleniyor.

Tell Hadr,(57) bir köy ve tepe, yarım saat uzaklıkta, batı kuzeybatıda.

Tell Seyf,(58) 1 saat uzaklıkta, batıda.

Yarımcı, aynı yönde birbirinin arkasında iki köy, batıda. Uzak olanın yanında bir tepe var.

el-Vahşiyye,(59) tepe ve köy, 2 saat uzaklıkta, kuzeybatıda.

el-Cahşiyye,(60) tepe ve köy, 3-4 saat uzaklıkta, kuzeyde.

Harran Sur İçinde Camii Kalıntısı

el-Guzle, ovada köy, kuzeyde.

Tell Hint,(61) köy ve tepe, 1 saat uzaklıkta, kuzey kuzeybatıda.

Cigran, köy ve tepe, 2 saat uzaklıkta, kuzeyde.

Eski Harran, köy, 2 saat uzaklıkta, kuzey kuzeydoğuda.

İmam Bakır, köy ve ziyaret, yarım saat uzaklıkta, doğu-kuzeydoğuda.

Harran surunun hemen dışındaki tepenin batı kuzeybatısında, Şeyh Yahya adında Müslüman bir ermişin mezarı olan bir yapı yer almaktadır.(62)

Culab Nehri (o sırada susuz), Harran'a kısa bir mesafede doğu tarafından akar ve ardından güney güneybatıya dönerdi. Çoğu yerde üzerine atlanabilecek bu küçük bir deredir. Culab'dan beslenen dere yılın büyük bir bölümünde kuru kalmış olmalıdır. Harran'ın batısındaki Nehr Elkut'un yatağı, Culab'ından bile önemsizdir.

Harran'ın Batı ile hiçbir bağı yok gibi görünüyor. Harran-Suruç-Birecik, Harran-Cerablus, Harran-Kal'at Necm ve Harran-Meskene rotaları hakkında kimsenin bilgisi yoktu ve onlara bu bölgelerde bulunan yerleşim yerlerinin isimlerini verdiğimde, kısa bir süre sonra orada hiç bulunmadıkları ve isimleri de hiç bilmedikleri ortaya çıktı. Son bahsedilen rota, iki Zaptiyem tarafın-

dan biliniyordu.

(...)

Cigran'dan seyahat ederken ve ertesi gün yürüyüşün büyük yarısında, sol tarafta adı Tektek olan bir dağ sırası gördüm. Bazı haritalarda her ne kadar yanlış yerde kaydedilmiş olsa da yine de tamamen bilinmiyor. Bu da bana daha da garip geliyor, çünkü en azından Kuzey Mezopotamya'da isimleri bilinen önemli sayıda harabe yerler var. Bu dağ hakkında gördüğüm ve öğrendiğim şey şudur:

Harran'dan düz bir hat üzerinde Tektek Dağı'na kadar olan mesafe yarım günlük bir yolculuk olarak belirlendi ve kendime özgü göz ölçüme göre tahminim (5-6 saatlik) bir eşleşmeye uyuyor. Dağ silsilesinin kuzey ucu, Harran'dan birkaç saat daha kuzeydedir ve boylam çizgisi kuzey kuzeybatıdan güney güneydoğuya oldukça yakın görünür. Tektek Dağı'nın güney ucunu görmedim, çünkü Belih kaynağının güneyinde daha yakın olan yüksek sırtlar kısa süre sonra doğuya doğru uzak görüşümü engelledi. Ama dağları gözümle izleyebildiğim kadarıyla kuzeyden güneye en az 8-10 saat uzanıyor. Tektek Dağı ile Abdülaziz Dağı arasındaki manzara hakkında bana kimse bilgi vermedi. Harran'dan

ve daha güneyden bakıldığında Tektek, yüksekliği ortalama 1.000-1.500 fit olduğunu tahmin ettiğim izole tepelerle hiçbir yerde kesintiye uğramayan uzun, tekdüze bir dağ sırtı olarak görünüyor. Harran ile Resülayn arasındaki havzayı oluşturan Tektek'ten yıl boyunca derelelerin akıp akmadığını öğrenemedim. Aşağıdaki harabe yerler bu sıradağların içinde ve üzerinde bulunmaktadır:

- 1) Şa'ibşahr (Şemmar ağzında Şo'aybşar), (şehir harabesi).
- 2) Soğmatar, (şehir harabesi).
- 3) Senemağar, tapınak.
- 4) Sellasor, kuyu ve bir köy kalıntıları.
- 5) Han el-Ba'rür, kuyular ve harabeler.(63)
- 6) Kal'a Çimdin, bir kale (Kasr).
- 7) Elbazde, kalıntılar ve mağaralar.(64)

8) Medinet el-Far,(65) Harran benzeri harabe bir yer, Tektek'te değil, ancak ayısının batısında, Tell Mahrug'un çeyrek saat doğusunda.

9) Ed-Dihmiyye, Harran'ın doğusuna iki günlük uzaklıkta, harabe bir yer ama büyük bir kısmı toprakla kaplı.

1 ile 5 numaralı arasındaki yerler Edessa, Harran, Rakka ve Şemmar Bedevileri arasında yaygın olarak biliniyor ve bu yerleri ziyaret eden birkaç kişiyle konuştum. 6 numaralı yeri Deyr'den Beled'e bana eşlik eden, yukarıda adı geçen Şemmarlı Bedevilerden, mükemmel bilgili ve güvenilir Muhammed el-'Atiyye'nin verdiği bilgilere göre, 7 ve 8 numaralı yerleri Rakka'ya kadar bana eşlik edip yerel bilgisiyle mükemmel hizmet sunan Harranlı bir köylünün bana verdiği bilgilere göre sıraladım. Dihmiyye ile ilgili notu ise biraz ihtiyatla veriyorum; Harran'da bir kubbeli evde 10 ila 20 köylünün ileri geri uzunca konuşmasından ve bağırmasından çıkarabildiğime inandığım bir yerd. Orada olan bazılarının görüşüne göre Zebed gibi bir şehir harabesi olduğunu varsayıyorum.

14 Aralık Pazar günü sabah saat 8'de Harran'dan yola çıktık, başlangıçta düz yaygın olarak gözden kaçan bir ovadan güney güneybatıya gittik. Doğuda Tektek, kuzeybatıda mavi bir kontur boyunca Suruç Dağları sınırlanmıştır.

SONNOTLAR

- (1) <https://en.wikipedia.org/wiki/EduardSachau>
- (2) Yazarın Bediüzzaman Mezarlığı arasındaki yoldan geçerek kuzeydeki Saray Kapısı'ndan ve Karakoyun Deresi üzerindeki Saray Köprüsü'nden geçerek bugünkü Harran Üniversitesi Otoparkı'nın yerinde bulunan Osmanlı Hükümet Konağı'nın (Saray) önündeki meydana çadır kurduğu anlaşılıyor.
- (3) Bugünkü Kızılay Meydanı'nın yerinde bulunan ve Sultan II. Abdülhamid döneminde yaptırılan Cezaevi.
- (4) Karameydanı'na doğru inen Saray Caddesi.
- (5) Bugünkü Uludağ Otelinde yerinde.
- (6) Bican Ağa Hanı olmalı.
- (7) Millet Hanı'nın güney müstemilatı Askeri Kışla (Redif Askeri Şahanesi).
- (8) Bit ve pireyi kastediyor olmalı.
- (9) Tıfındır Tepesi'ne Samsat Kapısı surlarından tırmandığı anlaşılıyor.
- (10) Urfa'nın kentsel alanı kuzeyde ve merkezde geniştir ve güneye doğru bir tepeye doğru uzanır. Şehir kapıları bana aşağıdaki şekilde söylendi: Samsat Kapısı kuzeybatıda, Saray Kapısı kuzeyde, Yeni Kapı doğuda, Bey Kapısı doğuda, Sakıb'ın Kapısı (Dağlar Kapısı?) batıda, Harran Kapısı ise güneydoğudadır. (Eduard Sachau)
- (11) Sachau'un yukarıda kulesinin olduğunu söylediği Ermeni Katedrali eski Fırfırlı Kilise (Ermeni Protestan Kilisesi-Oniki Havarî Kilisesi) olmalıdır. Çünkü diğer kiliselerin çan kulesi yoktur.
- (12) Tıfındır Tepesi.
- (13) Burç.
- (14) Karakoyun Deresi.
- (15) Karakoyun.
- (16) Halilü'r-Rahman ve Aynzeliha suyu olmalı.
- (17) "Kuzeydeki dağlardan" olmalı.
- (18) Boyahane Çarşısı olmalı.
- (19) İbrahim Peygamber'in doğduğuna inanılan mağara olmalı.
- (20) Rizvaniye Camii olmalı.
- (21) Halilü'r-Rahman Medresesi.
- (22) Balıkların derisi sazan ile aynıdır, şekli orta boy bir Turna balığı uzunluğundadır ancak önemli ölçüde daha güçlüdür. (E. Sachau)
- (23) Halilü'r-Rahman Camii minaresi olmalı.
- (24) Sachau içine giremediği Halilü'r-Rahman Camii'ne "özel ev" diyor.
- (25) Yanlış bir ifade. "Nemrut'un Tahtı" daha güneydeki tepelerdedir. Halk bu sütunlara "mancınık" demektedir.
- (26) Kitabenin tercümesi için bkz. s. 34'de dipnot 17.
- (27) Burada biraz abartı var. Kitabe okunabilecek yüksekliktedir.
- (28) Harran Ulu Camii minaresi olmalı.
- (29) I) Ben Barşuma kızı Gayyu. Bu mezarı kendim için yaptırDIM. Ben bundan sonra buraya girme ihtimali olanlardan kemiklerimi tabutumdan çıkarmamalarını rica ediyorum. Kemiklerimi çıkaracak kişinin öbür dünyası olmasın ve Marilaha tarafından lanetlenisin.
II) Vail oğlu Barşuma hatırlansın."
- (30) Deyr Yakub'un batısındaki "Çardak Manastırı" olmalı.
- (31) Mol Mağarası'nın neresi olduğu bilinmemektedir.
- (32) "805 yılının Ekim ayında, bu ebediyet evi, Başrahip Mar Elias, Diyakos Mar Abraham ve Diyakos Yuhanna ve onlarla birlikte olan diğerlerinin günlerinde tamamlandı. Bizi yeniden diriltecek olana hamd olsun. Âmin."
- (33) "Abdallat'ın kızı Magdal, toza (toprağa) karıştı, yazık!"
- (34) Bugünkü Yakup Kalfa İlkokulu yerinde bulunan manastır.
- (35) "Bir Tanrı ve bir İsa (vardır). Ameas ve ..... kız kardeşler(i). Bu mezar taşları bizzat Asklepius ve Matha tarafından dikildi."
- (36) "Menippos'un kızı Eudokia, ... bir Pazar günü (?) bu dünyayı terk etti."
- (37) Kızılkoyun kaya mezarlarında yaşayanlar anlatılıyor.
- (38) Karakoyun Deresi.
- (39) Deyr Yakup'taki Amaşşemeş Anıt Mezarı.
- (40) "Ma nu oğlu Şaredu'nun karışı Amaşşemeş"
- (41) Cirit Oyunu.
- (42) Sachau burada Harran Ulu Camii minaresini kastediyor olmalı.
- (43) Abdurrahman Dede.
- (44) Karaköprü olmalı.
- (45) 31.12.1860 tarihinde Urfa'nın Harran nahiyesinin Minare köyünde ölü bulunan Şerefyanlı Aşireti'nden Şeyho'nun ölümünden dolayı köy ahalisinin sorgulanması yapılmış. (<https://nisanyanmap.com/?y=&lv=&t=HARRAN&u=1&ua=5>)
- (46) Kuruyer Köyü.
- (47) Anadolu Kapısı.
- (48) Harran Höyüğü.
- (49) Bugünkü köy camii olabilir.
- (50) Harran Ulu Camii.
- (51) Mihrap olmalı.
- (52) Tarif edilen yapı Bazilika değil, Gertrude Bell'in fotoğrafını çektiği ve "Küçük Camii" olarak adlandırdığı camii olmalı. Günümüze ulaşmamıştır
- (53) Minare olmalı.
- (54) Harran Ulu Camii.
- (55) Harran Höyüğü'nden bahsediyor.
- (56) Harran surlarının doğu dışarısındaki bu Orta Çağ Müslüman mezarlığı bugün gecekondular altında kalmıştır.
- (57) Balkat Köyü.
- (58) Kılıçlı Köyü.
- (59) Şahinalan Köyü.
- (60) Dayanıklı Köyü.
- (61) Buğdaytepe.
- (62) Hayat el-Harrani Türbesi ve Camii.
- (63) "Kervansaray" olacak.
- (64) Bazda Taş Ocağı Mağaralar.
- (65) Bulgurlu Köyü.

Şanlıurfa'da Yer Altında Unutulan İki Mimari Miras: BOYAHANE ve BOYAHANE SU DEĞİRMENİ

Mehmet Sadık ALİCAN
Şair-Araştırmacı-Fotoğrafçı
mehmetali_can6363@hotmail.com

Binlerce yıllık tarihiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Şanlıurfa; efsaneleri, hikâyeleri, içinde barındırdığı milletleri ve etnik kökenleri, yemeklerinden müziklerine kadar, soyut ve somut kültürel değerlerinin yanı sıra aynı zamanda mimarisiyle de zenginliklerine zenginlik katarak günümüze ulaşmış dünyanın en eski ve en köklü şehirlerinden biridir.

Günümüze ulaşmış camileri, kiliseleri, hanları, hamamları, sarnıçları, kuyuları çeşmeleri, kapalı çarşıları, her biri adeta birer küçük saray yavrusunu andıran hayatlı evleri, kaleleri, sur kalıntıları ile duvarlarında tarihin gizemini taşıyan daracık sokaklarındaki kabalılarıyla Şanlıurfa apayrı bir zenginliğe sahiptir.

Bu zenginliklerinden bir tanesi de hanlar bölgesinde günümüzde de kuyumcular tarafından kullanılmakta olan Pamukçu Pazarı'nın batısında kuzey-güney yönünde uzayan, erkek elbiseleri satılan Boyahane Çarşısı'nın altındaki "Boyahane" ve güneyindeki "Boyahane Değirmeni"dir. Üstteki Bo-

yahane Çarşısı'na alttaki Boyahane'den dolayı bu isim verilmiştir.

1960'lı yıllarda kapatılan ve halk arasında bir efsane gibi dilden dile dolaşan Boyahane'nin varlığını bilenlerin sayısı aslında oldukça fazla olmasına rağmen yaşları 60'ın üzerinde olan birçok kişi burayı görmüştür. Bilhassa

renkli kilim, heybe ve halı dokumada kullandıkları beyaz pamuk veya yün ipliklerini buraya getirerek renk renk boyayan köylüler çok daha iyi bilirler. Boyahanede sadece iplik boyanmazdı. Rengi ağarmış pantolonlar, rengi değiştirilmek istenilen kumaşlar da boyanırdı.

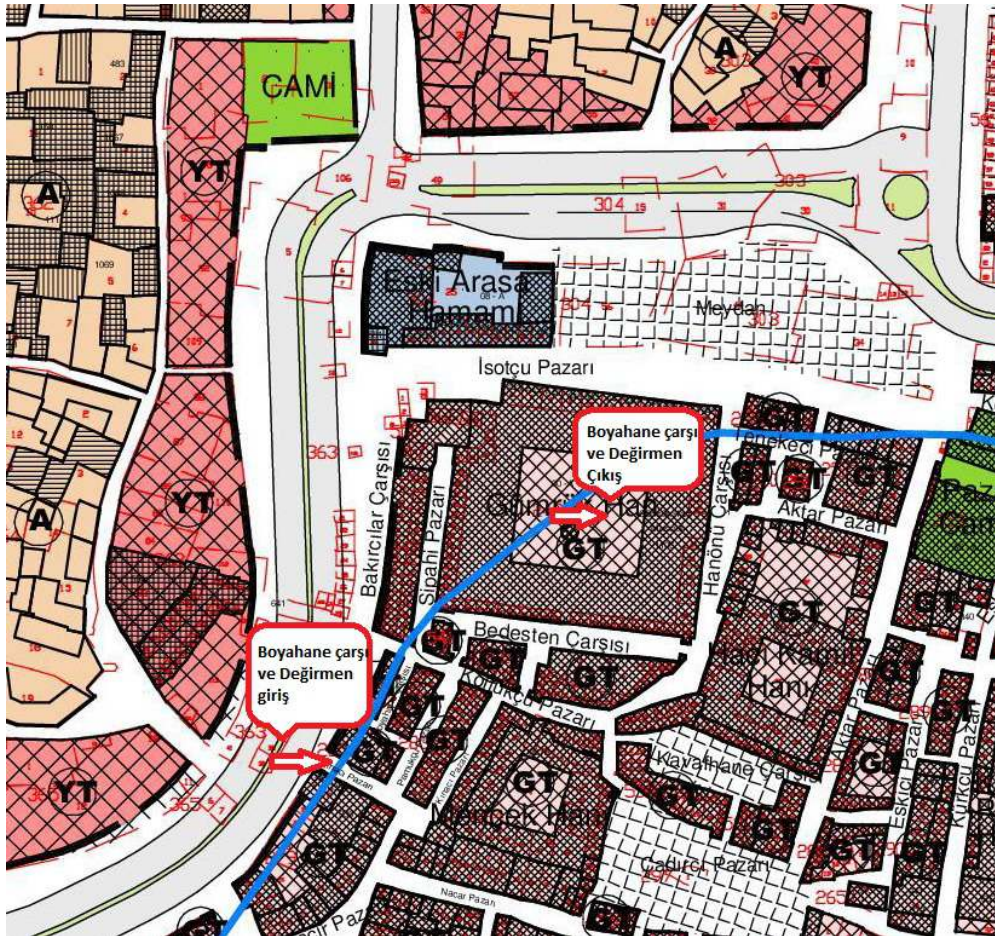

Gümrük Hanı'ndan Boyahane'ye Doğru Giden Su Tüneli

Yeraltı Boyahane Su Değirmeni

Şanlıurfa Tarihi Hanlar ve Çarşılar Bölgesi ile Su Tüneli (Mavi Hat) Haritası

1990'lı yıllarda çarşının üzerindeki bir iş yeri sahibi tadilat sırasında çarşının girişini geçici bir süreliğine açmış, dönemin valisi ve müze yetkilileri açılan bu kapıdan girerek incelemelerde bulunmuştu. Daha sonra tekrar kapatılmıştı. O sırada Boyahane'nin ve değirmenin fotoğrafları ve videoları çekilmişse de bunlar muhafaza edilememiştir.

Biz de bu eksikliği gidermek için yola çıkarak Boyahane'yi fotoğraflamak istedik. Fotoğraflayarak belgelenirip buranın tekrar gün yüzüne çıkarılmasını ve tanıtılmasını amaçladık.

Bu yapının ismi çeşitli kaynaklarda "Boyahane Çarşısı" ve güneyindeki değirmen de "Boyahane Değirmeni" olarak geçse de yeterli bilgi ve belgeye ulaşamadık. Boyahane'nin adına H. 1153 (M. 1740) tarihli Rızvan Ahmed Paşa Vakfıyesinde rastlanılmış olması 18. yüzyıl ortalarında mevcut olduğunu göstermektedir. (1) Ayrıca değirmenin Diyarbakırlı Cemal Paşa ve İskender Paşa Vakfı'na ait olduğunu tespit edebildik. (2)

Boyahane ve Değirmene Antik Su Tünelinden Tehlikeli Bir Yolculuk...

Halil'ür-Rahman'dan (Balıklıgöl) gelen suyun Gümrük Hanı'nın içinden geçen bir buçuk metre yüksekliğinde yaklaşık bir metre enindeki su kanalı çıkış ağız tüneline 5 Ekim 2020 günü öğlen saatlerinde girdik. ŞUSKİ (Şanlıurfa Su ve Kanalizasyon İşleri Müdürlüğü) çalışanı arkadaşımın elinde bir ışıldak, benim elimde kameram iki büküm eğilerek su tüneline Gümrük Hanı'ndan Balıklıgöl istikametine doğru ilerledik.

Yaklaşık elli metre o şekilde yürüdüktan sonra sadece kafamız suyun üstünde vücudumuzun tamamı suyun içinde, tulumlarımızın içi su dolmuş vaziyette ilerlerken tünelin yüksekliği daha da düştü. Su tüneline ilerledikçe balıkların ve yengeçlerin çokluğu ve büyüklüğüyle karşılaşıyorduk. Gittikçe karanlıklaşan ortam daha ürkütücü bir hal alıyordu. Yaklaşık on beş, yirmi metre bu şekilde ilerledikten sonra tünel sola dönüyor ve yüksekliğin genişlemesiyle biraz ferahlıyorduk.

Yeraltı Boyahane Çarşısı

Su tüneli eski Türk filmlerinde gördüğümüz Bizans kalelerinin gizli geçitleri gibiydi. Sağ tarafta duvarda sonradan örüldüğü anlaşılan, daha sonra öğrendiğim ayrı bir su yolu...

Yer yer alçalıp yükselen su tüneline tahmini olarak 200 metre yürüdüktan sonra boyahane suyunun çıkış yolu olduğunu sonradan öğrendiğim geçitten giriyorum ve karşımda "Boyahane" denilen geniş bir alan...

Tam karşıda ortada bir insanın zorlanarak geçebileceği küçük bir pencere, sağında solunda eski Urfa evlerinin "camhane"sinden (niş) biraz büyük iki küçük kemerli mekân (dükân), sağ ve sol taraflarda bunların aynısından dörder mekân (dükân). Bu mekânlarda ipliklerin boyandığını anlıyoruz. 1990'lı yıllarda gördüğümde bu dükânların ortasından geçen düşük kotlu su kanalı tamamen suyun içinde kalmış... Yıllardır kapalı olduğundan içeride nem ve küf kokusu rahatsız edecek kadar hissediliyor.

Fotoğraflarını ve videolarını çektikten sonra karşıdaki küçük pencereden içeriye giriyoruz. Gürül gürül akan suyun içinde bir değirmen taşı ve yıkılan değirmenden kalan moloz yığınları...

Yer altındaki yapının tamamı iki bölüme ayrılıyor. Bir bölümü "Boyahane", diğer bölümü ise "Değirmen". Değirmene "Boyahane Değirmeni" denmesinin sebebi yanındaki Boyahane'den dolayı. Boyahane'nin eni 10 metre civarında. Uzunluğu ise 20 metreden fazla. Yüksekliği de 4 metre civarında. Değirmen zemini ise boyahaneye göre biraz daha yüksek olup tahmini yüksekliği 3 metre, eni boyu 5-6 metre civarında...

Boyahane Çarşısına Dair Son Şahit...

Bu çarşıda boyacılık yapmış merhum Aziz Altıngöz'ün (Boyahçı Aziz) oğlu Sabri Altıngöz ile babasına, çarşıya ve boyacılığa dair 24.11.2020 tarihinde bir söyleşi gerçekleştirdik.

-Sabri Amca sizi tanıyabilir miyiz?

Ben Sabri Altıngöz, ama babamın mesleğinden ve benim de babamın çıracağı olmamdan dolayı Boyahçı Sabri olarak da bilinir, tanırım.

Sabri Altingöz, M.Sadık Alican (24.11.2020)

-Bize, rahmetli babanızın boyacılık ve bu çarşıyla ilgili bildiklerinizi anlatır mısınız?

Babam Boyahçı Aziz, kendimi bildim bileli bu meslekle uğraşıyordu. Ben de yanında çırak olarak 6-7 yaşlarında başladım.

-Babanızın ustası kimdi, bu mesleği kimden öğrendi?

-Babam önce Gümrük Hanı'nın üst katında basmacı, iplik ve kumaş boyayan, boyahçı Mehσιμοğlı (Pak) Mehmet Emmi'nin yanında şegirtlik (çırak) etmiş. Sonra Kazancı Pazarı'nda (Hüseyiniye Çarşısında) Halepli Ermeni Usta derlerdi, onun yanında boyahçılığı öğrendim.

-Bu çarşıya nasıl yerleşmiş, bu çarşı daha önce de boyahane miymiş?

-Burası önceleri âtil durumdaymış önündeki değirmen çalışıyormuş ama içeride boyahane yokmuş, daha eskiden boyahane olduğunu babama söylemişler babam da halıcıların, pamukçuların, iplikçilerin, kumaşçıların oldu-

ğu bu bölgeye yakın bir dükkân arıyormuş. Değirmeni çalıştıran gayri Müslim biriymiş. İçeride çalışmak için onunla anlaşmış ve âtil durumda harabe olan bu mekânı babam kendince onarmış ve çalışmaya başlamış. Ben 6-7 yaşlarındayken babam bu yer altı çarşısında idi.

-Babanız ne boyardı?

-Babam yünk (yün) boyardı, eskiden Kafafhane'de yine dükkânlar vardı ama boş bir alandı. Oraya köylüler gelir, yünklerini ve pamuklarını getirir, esnaf da kumaş getirirdi, boyama verirdi. Boyayı tozdan yapardık dışarıdan gelen bir tozdu. Önce sarı rengi boyardık. Kazanın suyunu değışmeden sarıyı portakal rengine, sonra narçiçeğı rengine çevirirdik. Sonra elma rengi kırmızı, (bordoya yakın "annebi"), sonra lacivert, sonra siyaha çevirirdik. O zaman suyu değışmeden bu renkleri çıkarmak zor bir işti, marifetti yani. Babam bu işi iyi yaptığı için müşterisi çoktu. Fakat fabrika iplikleri çoğalmaya başlayınca günbeğün işimiz azalmaya başladı.

-Babanız oradan ne zaman ayrıldı?

-Babam 1979'da vefat etti. Vefatından birkaç yıl önce devlet "buradan yol geçecek, burayı boşalt" dedi. Babam da çıkmak zorunda kaldı. Akarbaşı'nda karşı tarafta "Hembal Mihonun Hanı" derlerdi (bugün ki, Dede İş Hanı'nın yerindeydi) orada bir dükkân tuttu. Vefat edene kadar babam bu işe devam etti. Babam vefat edince elindeki işleri bitirip sahiplerine teslim ettikten sonra ben de bu mesleği bıraktım.

-Bu çarşıya dair anılarınız var mı?

-Urfa sıcak bir yer, üst taraftaki çarşılarda çalışan, gençler gelir babamdan rica edip aşağıya inip yer altı çarşısında suya girer serinlerlerdi.

Babam yaşlıydı, yaramazlık yaptıklarında bazen sinirlenir, kızar onlara söver sayardı. Ama hiçbirini babama saygılarından dolayı cevap vermezdi. Yer altında akan suyun gençler için öyle bir eğlenceli tarafı da vardı.

Bizimle bu söyleşiyi kabul edip görüşen Sabri Altingöz Ağabeyimize sağlıklı uzun ömürler diliyoruz...

Yer altında 60 yıldır kapalı durumda olan Boyahane ve Boyahane Değırmeni restore edilerek kültürel miras olarak turizme kazandırılmalı...

SONNOTLAR

- 1) A. Cihat Kürkçüoğlu-S. Sabri Kürkçüoğlu., Şanlıurfa Çarşıları-Hanları ve El Sanatları, Şanlıurfa Belediyesi yayını, Ankara, 2011, sayfa, 19.
- 2) A. Cihat Kürkçüoğlu., Şanlıurfa Su Mimarisi, Kültür Bakanlığı Yayınları/1393, Ankara, 1992, sayfa 77.

ANILAR-ANEKDOTLAR -8

Edibe (KÂHYA) AYDIN
Emekli Öğretmen
edibeaydin@yahoo.com

CERRAH KEDİ... (Yaşanmış gerçek bir öykü)

Kuşlar yuvalarını yapmaya, leylekler bacalara konmaya başlamıştı. Urfa'ya baharın gelişi başka illerin yaz sıcaklığı gibidir. Eski Urfa evleri, iklim koşullarına göre yapılmıştır. Bir metre kalınlığındaki duvarlar, yazın sıcaklığı, kışın soğukluğu geçirmezdi. Açık havada ise evlerin avlusu yaşam alanı olarak kullanılırdı. Avluda küçük bir bahçe ve bahçede çiçekler ve ağaçlar olurdu. Birçok evin avlusunda asma olurdu. Bu asmanın dallarının ve yapraklarının gölgesinde aile bireyleri günlük aktivitelerini yaparlardı.

Bu evlerden birinde dört çocuklu bir aile bu şehrin koşulları doğrultusunda yaşamını sürdürmekteydi. Her ailede olduğu gibi Anne Fatma'nın bütün düşüncesi çocuklarını büyük bir

özveri ile en iyi şekilde yetiştirmektir. Dört çocuğunun dışında kalabalık bir ailenin misafirleri ile uğraşmak ve ailesinin sorunlarını çözmek için büyük bir gayret gösteriyordu. Bu yoğun işler içinde çok can sıkılıyordu. Çünkü dördüncü çocuğu Fikriye hastaydı. Kıvr kıvr saçları, siyah gözleri ile Fikriye evin en cingöz kızıydı. Henüz üç yaşında olan Fikriye çevresi ile çok güzel ilişkiler kuran sosyal bir çocuktur. Bir haftadır koşmuyor, oynamıyor ve yüzü gülmüyordu. Babası da iş seyahatine gitmişti. Bu nedenle anne, çocuğunu doktora götürmüyordu. Anne bu üzüntü içinde, ateşler içinde yanan kızına bakıp gözyaşlarını tutamıyordu. Çaresizlik içinde düşünürken birden, gözleri parladı! Hemen mutfağa doğru

yürüdü. Eline aldığı küçük bir kaba un ve suyu koydu. Hızlıca yumruk büyüklüğünde bir hamur yoğurdu. Hamuru eli ile düzeltip üstüne fındık büyüklüğünde Urfa yağ koydu. Yağlı hamuru Fikriye'nin boğazındaki şişliğe yerleştirdi. Eli ile bastırıp sonra da beyaz bir tülben ile çenesinin altından ve başından geçecek şekilde bağladı. Sonra da sedirin üstüne yatırdı. Fikriye yanığına dokunan ılık hamur ile rahatlayıp uyudu. Fatma Hanım sineklerden korumak için, çocuğun üstüne bir tülben örterek ümitle beklemeye başladı. Ailesinden gördüğü "yağlı hamur" tedavisinin sonuç vereceğine inanıyordu. Bir süre sonra mutfaktaki işinin başına döndü.

Kısa bir süre sonra yere düşen bir tahta ve hızla koşan, kediyi aynı anda gördü. Evin kedisi Mino koşarken "kıyma tahtasına" çarpmıştı. Mino, sokak kapının açık olduğu bir anda sokaktan gelen bir kediydi. Fatma Hanım bu kediyi atmamış onu yemek artıkları ve süt ile beslemişti. Mino evin bir ferdi olmuştu. Bugün Fikriye'nin hastalığından dolayı Fino'ya yemek vermeyi unutmamıştı. Mino'ya yedirmek için süt şişesi elindeyken birden Fikriye'nin çığlığını duydu. Heyecanla şişeyi elinden attı. Fikriye'ye doğru koştu. Fikriye durmadan ağlıyordu. Boğazındaki tülbent açılmış, beyaz

tülbent kan içinde kalmıştı. Yaranın üstündeki hamur yoktu. Yara delinmiş, yoğun bir iltahap akmaya devam ediyordu. Heyecanla çocuğunu kucağına aldı. Hem ağlayan çocuğu susturmaya hem de olup biteni anlamaya çalışıyordu. Birden hamurun nereye gittiğini düşündü. Karnı acıkan Mino, yağlı hamurun kokusunu almış, hamuru yemek için trnağı ile yarayı deşmişti. Yani ameliyat etmişti. Fikriye'nin bu olaydan sonra, ateşi yavaş yavaş düştü. Gözlerini açmaya başladı. Ne Fikriye acısını dindiren Mino'ya teşekkür edebiliyor, ne de Mino yaptığı iyiliğinin önemini biliyordu.

Fatma Hanım yaşadığı bu mucizeye inanamıyordu. Çünkü evdeki artıklarla besledikleri Mino, yapılan iyiliği unutmamış, acıktığı için yemek istediği hamurun sayesinde "cerrahlık" yaparak bir ameliyatı gerçekleştirmişti.

Hani hep bildiğimiz bir söz vardır: "Sahipsizin sahibi Allah'tır", iyilik yap at denize, balık bilmezse Halik bilir.

AKREP AVCILIĞIYLA SİNEMA PARASI

Kış mevsiminin kısa fakat etkili geçtiği yerlerden biri olan Urfa'da yaşıyorduk. Karasal iklimin bütün özelliklerini burada görmek olağandı. Gündüz terlerken aynı gece üşürsünüz. Kış hazırlığı eylül, ekim aylarında başlardı. Benim çocukluk yıllarımda en çok kullanılan yakacak odun kömürüydü. Odun, tezek ve çıra yakanlar da vardı. Kömürü olanlar şanslıydı. Çünkü tezek ve çiradan daha iyi ısıtıyordu.

Annemin uyandığını kapının gıcirtısından anladım. Gaz lambasını yaktı. Kapıyı aralayarak çıktı. Her taraf zifiri karanlıktı. Evimizin mermer taşlarla döşenmiş avlusunda yürüyüşünü duydum. Ayağına giydiği takunya'nın sesinden 8-9 adım ötedeki kömürlüğe gittiğini anlıyordum. Biz uyanmadan odayı ısıtmak onun en büyük göreviydi.

Annem her sabah kömürlükten aldığı bir miktar kömürü pirinç mangala yerleştirirdi. Üstüne birkaç çıra parçası koyar, bir iki damla gaz döktükten sonra tutuştururdu. Üzerine koyduğu eski bir soba borusu ile kömürün hızla yanarak kor haline gelmesini beklerdi. Kömür ateşinin üstüne şişkin gövdeli mavi emaye bir çaydanlık koyduktan sonra namazını kılardı. Bizi uyandırması namazdan sonraya ka-

lırdı. O gün yine işlerini sırası ile yaptı. Sonra başucuma geldi. Eliyle hafifçe başıma dokundu. Gözlerim açık olduğu halde yeniden kapattım. Çünkü saçlarımdan okşanmasından çok hoşlanıyordum. Evin en küçükü olduğum için mi? Yoksa ba-bamı küçük yaşta kaybetmem mi? Bilmiyorum annemi görünce elimde olmadan çocuklaştırdım. Elleri alınma dokunduğunda "uyan öğlum" dediğini duydum.

-Oğlum kalk işine geç kalacaksın. Evdekiler uyanmadan ekmeklerin de gelmesi lazım.

Annemin gitmemi istediği işim oldukça zor şartlarda yapmaya çalıştığım bir işti. Lise ikinci sınıfa gidiyordum. Okula gitmeden, iki saat bir pide fırınında çalışıyordum. Okul vakti gelince elimin hamurlarını yıkayıp, unlu önlüğümü indirip, formalarımı giyerek okula gidiyordum. Çalışma ücretimin karşılığı aldığım pideleri eve getiriyordum. Ben de gücüm yettiği kadar aile bütçesine katkıda bulunuyordum.

Annemin uyarısı ile uyandım. İş kıyafetimi giyip fırına geldiğimde; sıcak ekmekler pişmiş, tezgâhın üzerine sıralanmıştı. Bana verilen bir pide ile karnımı doyurarak işe başladım, iki saat sonra okula gitmek için iş kıyafetimi çıkardım. Sıcak pideleri beyaz bir kâğı-

da sardım. Elimin yanmasına aldırış etmeden hızla ilerledim. Tam köşeye geldiğimde durakladım. Duvardaki afişe baktım.

1960'lı yıllarda filmlerin reklamını yapmak için işlek yollardaki duvarlara büyük afişler asarlardı, Benim sinema tutkumu bilmeyen yoktu.

Yıllar geçmesine rağmen bu alışkanlığımı sürdürüyorum. Haftada 2-3 defa sinemaya gittiğim için annemle tartışıyordum. Bu film için annemden para istemem imkânsızdı. Afiş gözümün önünden gitmiyordu. Sinemaya gitmenin çaresini bulmaya kararlıydım.

Sıcak ekmekleri hızla eve getirdim. Giyinerek okula gittim. Ders sırasında yanımda oturan arkadaşım Hüseyin'in küçük bir teneke kutuyu sırasının gözüne koyduğunu gördüm. Ders süresince kutuyu birkaç kez kontrol etmesi dikkatimi çekti. Zil çalınca merakımı yenmek için Hüseyin'e kutunun içinde ne olduğunu sordum. Hüseyin cevap vereceğine kutunun kapağını açtı. Şaşkınlıktan yerimden kıpırdıyamadım. Kutunun içinde gövdeleri koparılmış akrep kuyrukları vardı.

-Hüseyin bunlar ne, bu akrepleri ne yapacaksın.

-Okul çıkışı sağlık müdürlüğüne gidip satacağım. Hem de tanesi 25 kuruştan.

Bir ekmeğin 10 kuruş, sinema biletinin 50 kuruş olduğu bir ortamda hiç de fena iş değildi. İki akrep, bulsam yarın sinemaya gidebilecektim. Hüseyin'den bu işin kurallarını öğrenmeliydim.

Okuldan çıkınca Hüseyin akreplerini sattı. Parayı cebine koyunca bana akrep avcılığı ile ayrıntıları anlatmaya başladı. Onu dikkatle dinledim. Eve gidince hazırlığa başladım. İnce bir kebab şişi, bir kömür maşası, tel-den sap takılmış bir konserve kutusu yeterliydi.

Bu araçlara ilaveten akrepten korkmamak gerekiyordu. Az kalsın unutuluyordum. Bir gemici feneri muhakkak gerekliydi. Çünkü akrep avcılığı gece yapılıyordu.

Bu şartlar tam olsa bile akreplerin çok yaşadığı yerleri bilmek önemliydi. Kalın toprak duvarlar, ahırlar, harabe yerler ve çöplükler akrep yuvalarının bulunduğu yerlerdi. Küçük bir ayrıntı vardı ki bunu profesyonel akrep avcıları bilirdi. Rüzgârın batıdan esmesi gerekiyordu. Halk buna "garbı" diyordu. Türkiye'nin en sıcak yöresi olan Urfa'da akreplerin zehirleri çok etkilili olduğu için tıpta kullanılıyordu. Akrepleri mahallenin çocukları gruplar oluşturarak yakalıyor ve satıyorlardı.

Bu benim ilk gecem olacaktı. Hecanım giderek artıyordu. Hüseyin'in kapıyı tıklatması ile bütün araçlarımı alarak dışarı çıktım. Sokakta bizim gibi fenerli çocukların sayısı artıyordu. Faik Amca'nın yıkık evinin önüne geldik, Hüseyin akreplerin bol olduğu bu evi herkesten gizliyor, akrepleri başkaları ile paylaşmak istemediğini söylüyordu. Sessizce etrafı dinledik. Akreplerin kitin tabakasıyla kaplı kuyruklarının taşlara değen tıkrıklarını rahatlıkla duyu-yorduk. Evet! Şans bana gülüyordu. Akrep duvarda başını çıkarıp, çekiyordu.

Elimdeki ince şişi deliğe sokarak akrebi huysuzlandırıdım. Birkaç şiş daha sokunca akrebi daha da huysuzlandırıdım. Akrep delikten çıktı.

Kuyruğunu sırtına doğru kıvrıdı hızla duvarda yürümeye başladı. Elimdeki maşa ile üstüne bastırıp şişi gövdesinin tam ortasına batırdım.

Şişe takılı gövdesinin etrafında dönen kuyruk bir süre sonra durdu. Böylece ilk avımı başarı ile yakalamıştım. Bu işlemle tam beş akrep yakalamıştım. Ölen akreplerin kuyruklarını koparıp elimdeki teneke kutuya koydum. Hüseyin yakaladığı sekiz akrep ile yanımdan ayrıldı. Eve geldiğimde büyük bir işi başarmanın gururu ile akrep kuyruklarını dama çıkan merdivenin ilk basamağına koydum. İri boncuk taneleri gibi gözümü kamaştırıyordu. Bir süre daha baktıktan sonra uyumak için yatağıma gittim.

Sabah yine fırındaki işime gittim. Ekmeği alıp eve döndüğümde ortalık aydınlanıyordu. Hemen akrep kuyruklarının olduğu merdivene doğru yürüdüm. Kutuya koyup çantama yerleştirecektim inanılmaz bir manzara ile karşılaştım. Akrep kuyrukları kırk bir tesbih tanesi gibi dağılmıştı.

Çevresinde bir karınca konvoyu vardı. Kuyrukların eklem yerleri ile kitin kabuk içindeki yumuşak dokuları karıncalar yemişti. Bütün hayallerim yıkılmıştı. Gece yarısı defineme gelen "Kırk Haramiler" benim en büyük servetimi çuvallarına doldurup gitmişlerdi. Çok üzüldüm okul vakti geldiği için evden ayrıldım. Gün boyunca sınıfta hep akrepleri ve gidemeyeceğim sinemayı düşündüm. Eve gelince bazen çıkmaza düştüğüm zamanlarda beni kurtaran pratik zekâmın ortaya koyduğu bir buluşu uygulamaya başladım. Evdeki zamk (yapıştırıcı) şişesini aldım. Usta bir kuyumcu gibi kuyrukların boğumları arasına yapıştırıcı sürdüm. Sıra ile yapıştırdım. Kuyrukları öyle güzel yapıştırdım ki ben bile zor fark ediyordum. Dikkatlice bir kutuya koydum. Akrepleri satıp sinemaya yaklaştığım sırada, kapıdaki çığırkân adamın sesini duydum.

-Başlıyor, başlıyor yılın en güzel filmi başlıyor. Sinemaya giriş parasının yanında bir külâh çekirdek bir de gazoz almıştım. Keyfime diyecek yoktu. Muhterem Nur ile Memduh

Ün'ün bu filmi yıllardır unutmadım.

Akrep avcılığı 1-2 yıl sürdü. Akrep parası ile okul eşyalarımı aldığım gibi ablalarıma armağanlar da aldım. Fakat karıncaların bana yaptığı tatsız şakadan sonra, işe yaramayan akrep kuyruklarını satmanın yanlış bir davranış olduğunu anlayarak bunu telafi etmenin yollarını aradım. Daha sonraları yakaladığım akrepleri satarak dürüst bir avcı olmanın huzuru ile işime devam ettim.

Not: İsmet Yeşilçimen'in 1960 yılında yaşadığı bir olayla ilgili anekdot

BİLİNMEYEN BİR KEKLİK AVCILIĞI SARHOŞ KEKLİKLER

Kapıda duran resmi aracın sesini duymuştum. Dün akşamdan hazırladığım küçük çantamı elime aldım. Eşimle ve küçük kızımınla vedalaştım. Prensiplerimin en önemlisi kimseyi bekletmemekti.

Merdivenleri hızla indim. Şoförün açtığı kapıdan koltuğa oturdum. Motor sesi ile birlikte bir haftalık yağ, bayır demeden geçireceğim güne başlıyordum.

Kahramanmaraş'ın Göksün ilçesinde ağaçlandırma yapmayı planlayan Orman Bakanlığı benim gibi orman mühendisi olan bir arkadaşı da görevlendirmişti. Birlikte ilçeye bağlı Kavşit Köyü'nde etüt yapacaktık.

Elimizde bulunan klizimetre (meyil ölçme aleti) ile arazinin eğimini, altimetre ile de yüksekliği ölçüyorduk. Çalışmalarımız için elimizde kazma kürek vardı.

Bize yardımcı 3 işçimizde yanımızdaydı. Asit, deney tüpü, renk ıskalası gibi yardımcı araçlarla adeta yanımızda küçük bir laboratuvar taşıyorduk.

Elimizdeki araçlarla gerekli etüdü yapacak elde edilen bilgilere göre yöreye uygun ağaçlandırmayı yapacaktık.

Orman Bakanlığının bu çalışması köylüleri mutlu etmiyordu. Çünkü ağaçlandırılan bölge tellerle korumaya alınacaktı. Böyle olunca da koyun ve keçilerini otlatacakları bölge daralacaktı.

Bu durumu bildiğimizden, köylülerin engeliyle karşılaşmamak için define aradığımızı söyledik. Bize inanıp ilgi göstermişlerdi.

Anadolu insanına yaraşır misafirperverlikle bize ikramda bulunuyorlardı. Araziye çıktığımız günlerde bizi adım adım izleyen bir çocuk vardı.

Sonradan adının Durmuş olduğunu öğrendiğimiz bu çocuk bize bir

keklik armağan etti. Bu lezzetli et için teşekkür ettik. Bu keklikler 2-3 olunca şaşırırdık. Sen bu yaşta keklik avına çıkabiliyor musunuz? Diye sorduk.

Durmuş, bize babasının keklik avcısı olduğunu 5 kişilik ailenin bütün geçimini bununla sağladığını söyledi. Bir kardeşinin parasız yatılı okulda okuduğunu ve kendisinin de keklikleri satarak babasına yardım ettiğini içtenlikle anlatıyordu.

Doğa ile iç içe olan temiz havalı, temiz suları olan bu güzel beldede eğlenecek hiçbir yer yoktu. Bu keklik avcılığı dikkatimi çekmişti. Fakat ne tüfek ne de başka av malzememiz vardı. Durmuş'a keklik avladıkları yere bizi de götürmesini söyledik.

Bize ödünç tüfek veren olabilir mi diye sorduk. Durmuş'un verdiği cevap merakımı büsbütün arttırdı. Vakit kaybetmeden Durmuş'un peşine takıldık.

Uzunca bir patikayı geçtikten sonra yüksekte akan bir su sesinin olduğu yere geldik. Yuvarlak taşlardan acemice yapılmış 70-80 cm yükseklikte bir sığınak gördük. Kafasının üst tarafı görünen bir adamın başında el örgüsü kahverengi bir yün başlık vardı. Durmuş;

-İşte babam dedi. Durmuş'un babası bizi karşıladı. Merak konumuz keklik avının bu saatte olmayacağını anlattı. Ancak bize bu işi nasıl yaptığını anlatmaktan memnun olacağını söyledi,

-Büyük bir cam kavanoza yarım kilo nohut koyup üzerine bir şişe rakıyı döküyorum. iki gün sonra nohutlar yumuşuyor.

Rakıyı iyice içine çekiyor. Bende bu dere kenarına geliyor ve kekliklerin su içmeye gelme zamanında nohutları yere serpiyorum. Keklikler yumuşak nohutları kısa bir sürede bitiriyorlar. Bir süre sonra sarhoş olan keklikler uçamıyorlar.

Uçabilenler ise bir süre sonra yere iniyorlar. Bende tüfek ve fişek kullanmadan keklikleri avlıyorum. Çok şükür geçim sıkıntısı çekmiyorum. Bütün istediğim yatılı okuldaki oğlumun sizler gibi okuyup tahsil yapmasıydı.

Bu inanılmaz avcılık beni çok etkilemişti. Aile kutsallığının insana yüklediği sorumluluğu en iyi hisseden bir aile reisinin zorluklar karşısında geliştirdiği bu geçim formülünü kaç kişi düşünebilirdi.

Ne zaman bir zorluk yaşasam elbet bir çözüm bulunabilir diye düşünürüm.

İşte o zaman Durmuş'un babasının sarhoş keklikleri nasıl avladığını hatırlarım.

Not: Orman Mühendisi İsmet Yeşilçimen'in 1970 yılında yaşadığı bir olayla ilgili anekdot

Urfalı Bestekârlar: 34 Ali Osman Erbaş

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Şanlıurfa Sosyal Bilimler MYO
sabriharran@hotmail.com

15.01.1956 tarihinde Şanlıurfa merkezde doğdu. Baba adı Mahmut, Anne adı Pakize'dir.

1961 yılında ailece İstanbul'a göç ettiler. İlk öğrenimini İstanbul Çapa İlkokulu'nda gördü. Ailevi nedenlerden dolayı üçüncü sınıfı Urfa Vatan İlkokulu'nda okudu. O yıllarda Kamberiye Mahallesi'nde oturan amcaoğullarından Mithat TOPRAK'ın evine giderken Culhacı (bez dokumacıları) tezgahlarında dokuma yaparken hoyrat okuyan ustaların dokuma tezgahından gelen uyumlu ritmik ağaç seslerinin hâlâ kulağında ve kendisine ilham verdiğini belirtmektedir. İlkul dördüncü sınıfta tüm derslerini pekiyi ile geçtiği için rahmetli annesinin sunduğu hediyelerden bağlamayı seçti. Kendi çabasıyla bağlama çalmaya başladı. Orta öğrenimini T.E.D Ankara Koleji'nde yatılı olarak gördü. Lise öğrenimine İstanbul Pertevniyal Lisesi'nde devam etti.

Müzik Hayatı

T.E.D. Ortaokul hazırlık sınıfında okul bandosuna seçildi. Korno dersleri almaya başladı. Bu arada notayı öğrendi. Ortaokuldan sonra İstanbul'da piyasada bağlama çalmaya başladı.

Vatani görevini 1980-1982 yılları arasında İstanbul Vatan Caddesi'nde Subay Ordu Evi'nde müzisyen olarak yaptı. Yirmili yaşlardan sonra hayatını bağlama çalarak kazanmaya başladı. Nuri SESİGÜZEL, Ahmet SEZGİN, Bedri AYSELİ, Mihrican GÜNGÖR ve Belkıs AKKALE gibi zamanın sanatçılarına sahnelerde eşlik etti. Yirmi beş yaşlarında stüdyo çalışmalarına başladı. 1983'te Unkapanı'nda Duygu Müzik adı altında yaşıtı arkadaşları Zafer DALGIÇ, İsmail DERKER, Mustafa KARAÇEPER ile bir araya gelerek bir bağlama grubu kurdu. Daha sonra Güray HAFİFTAŞ ve Çetin AKDENİZ de gruba dahil oldu. Uzun yıllar plak ve kaset piyasasında binlerce albüme refakat etti. Bir yandan kendini geliştirerek müziği öğrenmeye çalışıp aranjörlük ve albüm yönetmenliği yapmaya başladı.

Albüm Çalışmaları

Müslüm GÜRSES'in, Benim Meselem, Bir De Benden Dinleyin, Müslüm'ce 92, Bir Avuç Gözyaşı, Senden Vazgeçmem, Müslüm'ce Türküler, Vay Canım, Bir Kadeh Daha Ver, Her Şey Yalan, Topraktan Bedene adlı albümlerinde aranjör ve yönetmenlik yaptı.

Çocuk şarkıcılar furyasında Arzu ARIKAN, Mustafa AÇIKSES, Gülten GÜL, Neşe YILMAZ'ın ilk albümlerinin yönetmenliğini yaptı.

1994'de Belkıs AKKALE "Yaralı Ördek" albümünü Arif SAĞ ile birlikte çalıştı. Nuray HAFİFTAŞ'ın "Elime Düştüm" (1996), Gülşen KUTLU "Söyle Canan" (1993), "Gelin Eylediler" (2005) adlı albümlerinin aranjör ve yönetmenliğini yaptı.

Öz müziğimizin farkında bir müzisyen olarak arabesk sanatçısı olarak anılan Müslüm GÜRSES'e aranjörlük yaptığı albümlerinde en az ikişer halk müziği eser okutarak türkülerimizi yaşatmaya çalıştı. Bunlardan; Kerkük türküleri, Urfa Divanı, Ali Ekber ÇİÇEK'in "Haydar", Muharrem ERTAŞ'ın ve Neşet ERTAŞ'ın bozlakları ve çeşitli Urfa hoyratları takdir topladı beğenildi.

ZARA'nın 1986 ve 1992 yıllarında yapmış olduğu üç albümünün, 1998 yılında "Avuntu", 2000 yılında "Boyut", 2001

İlhan Şeşen ve Ali Osman Erbaş (2016)

Ali Osman Erbaş (2021)

Ali Osman Erbaş (ortada) Solist Ahmet Sezgin (1976)

Ali Osman Erbaş ve Kardeşi Perküsyon Ustası Serdar Erbaş (1982)

yılında "Misafir" adlı albüm çalışmalarının; 1999 yılında Orhan HAKALMAZ'ın "İki Keklik" adlı albümünün; İlhan ŞEŞEN'in 2002 yılında "Neler Oluyor Bize", 2003'te "Şimdi Ben Bu Şarkıları", 2006'da "Dertli" adlı albümünün; 2005 yılında da Şükriye TUTKUN'un "Gücüm Yetene Kadar", 2006'da "Salıncak"; 2007'de " "; 2010'da Niran ÜNSAL "Bir Avaz Bir Saz"; 2016'da İlhan ŞEŞEN ile "Yedi Bölge İki Gölge" adlı albümlerinin aranjör ve prodüktörlüklerini yaptı.

Ulus Plak firmasında, TRT-Türk Halk Müziği arşivindeki 6000 türkü içerisinden seçerek "İl İ Türkülerle Türkiye" adlı 81 albümlük projenin yönetmenliğini ve altyapı çalışmalarını hazırladı.

Yirmiden fazla "İZ" adlı enstrümantal albüm çalışması oldu.

Halen Sonsuz Şükran Köyü'ndeki stüdyosunda müzik çalışmalarına devam etmektedir. Türk Halk Müziği'ni, Ana-

dolu'yu Dünya müziğinin öz kaynak noktası olarak tasavvur ederek çalışmalarını sürdürmektedir.

Besteleri ve Seslendiren Sanatçılar

-Avuntu-Ötme Bülbül / Müslüm GÜRSES, ZARA, Şükriye TUTKUN

-Bu Gece / ZARA

-Çekilmez Hasretin / Müslüm GÜRSES, Oğuz YILMAZ

-Aşkımız Gizli Kaldı / Hüner COŞKUNER

-Aşkın Bende Bir Ömür / Müslüm GÜRSES, Ebru YAŞAR, Selim HAN

-Ötsene Bülbül / Ali Osman ERBAŞI

-Dağlar Dumandır / Nuray HAFİTAŞ, Oğuz YILMAZ

-Dertli Mektup / Müslüm GÜRSES, Selahattin ALPAY, Sibel ALTIN

-Felek Bile Ağladı / Müslüm GÜRSES, KURBAN

-Güney İlleri / Deniz TOPRAK

-Gong Tong (China) / Deniz TOPRAK

-Hangimiz Sevmedik / Müslüm GÜRSES, Sibel CAN, Niran ÜNSAL, Koray AVCI, Ebru GÜNDEŞ

-Hazan Nedir / Deniz TOPRAK, NİSA

-Kadın / Müslüm GÜRSES, Şükriye TUTKUN, Ali Osman ERBAŞI

-Kamber Ağa / Songül KARLI

-Kerkük'e Ağıt / Deniz TOPRAK

-Kızılkaya / ZARA, Mustafa YAVUZ, Şefik PAK

-Misafir / ZARA

-Ne Yaptım Ben / Şükriye TUTKUN

-Olaydım / Şükriye TUTKUN

-Sen Bir Yana Ben Bir Yana / Şükriye TUTKUN, Özgür ALTER, Mustafa AÇIKSES

-Sen Yoksan Eğer / Müslüm GÜRSES

-Sineye Turnam / Gaye AKSU

-Solma ve gülüm / Şefik PAK

-Türküm / Deniz TOPRAK

-Yârîmi Ellere Gelin Etmîşler / Cengiz KURDOĞLU

-Yunus / ZARA, Selim HAN

-Anadolu / ZARA

-Hey Dostum Uyan / Oğuz YILMAZ

-Harran Ovası / Müslüm GÜRSES

-Ay da Hüzün / Gaye Aksu, Özgür ALTER, NİSA

-Vazgeçmem Türkiyem / Ali Osman ERBAŞI

-Esmâ ü'l Hüsna / ALİ Osman ERBAŞI

Harran Ovası

BAHTI MIZA GELDİ SUYU WUZ GEL Dİ TOPRAK BEREKETLİ GÖKYE DİRENKLİ
KEYFİ YERİNDE SESİ AHENKLİ
HARRAN OVA SİNİN SOFİ AĞASI HEM KÖLESİ AĞASI
FAKİR BABASI
BİR EKESİN ALLAH BİNLERCE VERSİN AMİN ELHAM DÜLİLLAH ŞENLENSİN ÇOCUKLAR
OKULLAR GELSİN DÜNYADA İLİMDE İLSİN
HARRAN OVASININ SOFİ AĞASI HEM AĞASI, KÖLESİ, FAKİR BABASI

Bahtımız açıldı suyumuz geldi
Toprak bereketli gök yedi renkli
Keyfi yerinde sesi ahenkli

Harran ovasının sofî ağası
Hem kölesi ağası fakir babası
Bir ekesin Allah binlerce versin
Amin Elhamdülillah
Şenlensin çocuklar okullar gelsin
Amin Elhamdülillah
Unutma ilimde dünyada ilksin
Harran ovasının sofî ağası
Hem ağası, kölesi, fakir babası

Harran'da doyulmaz güneş'e aya
Onurdur ne sıfat yükselir hay'a
İstemem karışsın politikaya

Harran ovasının sofî ağası
Hem kölesi ağası fakir babası
Bir ekesin Allah binlerce versin
Amin Elhamdülillah
Şenlensin çocuklar okullar gelsin
Amin Elhamdülillah
Unutma ilimde dünyada ilksin
Harran ovasının sofî ağası
Hem ağası, kölesi, fakir babası

Hangimiz Sevmedik

Hangimiz düşmedik kara sevdaya
Hangimiz sevmedik çılgınlar gibi
Hangimiz bir kuytu köşe başında
Bir vefasız için yol gözlemedi

Herkes ten bir anı saklar bu yollar
Herkesin acısı, sevgisi kadar
Güzelmiş, çirkinmiş ne fark eder ki
Deli gibi sevmek ruhumuzda var

Âşğın gözü kör, kulağı sağır
Doğruyu, yanlış ondan görmedi
Yakıldı, yıkıldı, yine de sevdi
Ah o vefasızlar kıymet bilmedi

Hangimiz düşmedik kara sevdaya
Hangimiz sevmedik çılgınlar gibi
Hangimiz bir kuytu köşe başında
Bir vefasız için yol gözlemedi

Herkes ten bir anı saklar bu yollar
Herkesin acısı, sevgisi kadar
Güzelmiş, çirkinmiş ne fark eder ki
Deli gibi sevmek ruhumuzda var

Âşğın gözü kör, kulağı sağır
Doğruyu, yanlış ondan görmedi
Yakıldı, yıkıldı, yine de sevdi
Ah o vefasızlar kıymet bilmedi

Nakarat

Gücüm Yetene Kadar

A SAN

Ah ..... gü neş buradada var -u satana ka
dar yıldız lar yi ne par lar şa fak a tana ka dar
yıldız lar yi ne par lar şa fak a tana ka dar
B
bil sen şim di ner deyim çıl gın ge ce ler deyim u zun bir se fer deyim
gü cüm ye te ne ka dar gon ca gül ler im var dı bur cu bur cu ko kardı
ren gi sol du sar ar dı sev ip tu ta na ka dar

Güneş burada da var
Ta ki batana kadar
Yıldızlar yine parlar
Şafak atana kadar

Bilsen şimdi nerdeyim
Çılgın gecelerdeyim
Uzun bir seferdeyim
Gücüm yetene kadar

Bir yağmur ki dinmiyor
Fener söndü yanmıyor
Yüreğim dayanmıyor
Hasret bitene kadar

Gonca güllerim vardı
Burcu burcu kokardı
Rengi soldu sarardı
Sevip tutana kadar

Nakarat

Ay'da Hüzün

Ne mehtabın adı var
ne meyhanenin tadı
karanlık gecelerin yine tuttu inadi
madem ki ay tutulmuş, hani yıldızlar nerde?
Zaten güneş geç doğar benim olduğum yerde

Olur mu hiç bülbülün duyulmayan sesi hoş
kadehler bitti ama ben değil gece sarhoş
gözlerim yalnız seni, seni görür sadece
düşlerimin esiri oluverdin her gece

Ne Mehtabın adı var, ne meyhanenin tadı
Karanlık gecelerin yine tuttu inadi
Madem ki ay tutulmuş, hani yıldızlar nerde?
Zaten güneş geç doğar benim olduğum yerde

Olur mu hiç bülbülün duyulmayan sesi hoş
Kadehler bitti ama ben değil gece sarhoş
Gözlerim yalnız seni, seni görür sadece
Düşlerimin esiri oluverdin her gece

Hazan Nedir

Handwritten musical score for "Hazan Nedir" in Kurdi Makam. The score is written on a grand staff with a treble clef and a 4/4 time signature. It includes a vocal line and a piano accompaniment line. The lyrics are written below the notes. The score is divided into sections: "A" (marked with a circled "A"), "NAKARAT", and "ARANİAŞUWE". The lyrics are: "Dört yön den es seher yeli göz göz olsun nar çatlasın / Üşümesin hanımeli yere düşen kar çatlasın / Bugünün seyri dünden mi Ay'ın şavkı kendinden mi / Güzelliğin mevsimden mi Söyle yıldızlar çatlasın / Söyler misin hazan nedir / Yaprak düşer yere bir bir / Usul usul gönlüme gir / Yüreğimi sar çatlasın / Nazlı nazlı seslenip gel / Gül suyuyla ıslanıp gel / Karanfil tak süslenip gel / Kiskansın o yâr çatlasın / Söyler misin hazan nedir / Yaprak düşer yere bir bir / Usul usul gönlüme gir / Yüreğimi sar çatlasın / Bugünün seyri dünden mi / Ay'ın şavkı kendinden mi / Güzelliğin mevsimden mi / Söyle yıldızlar çatlasın".

Dört yön den es seher yeli
Göz göz olsun, nar çatlasın
Üşümesin hanımeli
Yere düşen kar çatlasın

Nazlı nazlı seslenip gel
Gül suyuyla ıslanıp gel
Karanfil tak süslenip gel
Kiskansın, o yâr çatlasın

Bugünün seyri dünden mi
Ay'ın şavkı kendinden mi
Güzelliğin mevsimden mi
Söyle, yıldızlar çatlasın

Söyler misin, hazan nedir
Yaprak düşer yere bir bir
Usul usul gönlüme gir
Yüreğimi sar, çatlasın

Söyler misin, hazan nedir
Yaprak düşer yere bir bir
Usul usul gönlüme gir
Yüreğimi sar, çatlasın

Söyler misin, hazan nedir
Yaprak düşer yere bir bir
Usul usul gönlüme gir
Yüreğimi sar, çatlasın

ŞURKAV Halilü'r-Rahman Kütüphanesi

Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından tarihi Rızvaniye Medresesi'nde 100 yıl önce var olan "Halilü'r-Rahman Kütüphanesi" yeniden oluşturularak hizmete girdi. Kütüphanede kitap okuyanlara, ücretsiz çay ikram ediliyor.

Kentin tarihi, kültürü, turizmi ve sanat eserlerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması için önemli çalışmalar yürüten ŞURKAV, kültür sanat ve edebiyat alanında da önemli projeler hayata geçiriyor.

Bu kapsamda, tarihi Balıklıgöl Yerleşkesi'nde bulunan Halilü'r-Rahman Kültür ve Sanat Külliyesi içerisindeki kütüphane, tüm kitap dostlarına hizmet veriyor. Kütüphaneye gelen öğrenciler burada sadece kitap okumuyor, sosyal sorumluluk kazanmaları noktasında da faaliyetlerde yer alıyor.

Halilü'r-Rahman Kütüphanesi her yaş grubuna olduğu gibi okuma yazma bilmeyen çocuklara da kapısını açıyor. Çocuklar kütüphaneye gelerek sessiz ortamda hayallerindekileri resme döküyor. Halilü'r-Rahman Kütüphanesi, haftanın 6 günü hizmet veriyor.

VE

HOTELS
ŞANLIURFA

VİLAYETLER EVİ

VE HOTELS ŞANLIURFA

"Evinizi Hissedin"

Şanlıurfa Valiliği'nce satın alınarak restore edilen, eşsiz tarihi mimarisi korunarak yaşama döndürülen 3230 metrekare alan üzerinde yer alan 9 tarihi konağın bulunduğu "Turizm Adası" Vilayetler Birliği tarafından otele dönüştürüldü.

9 konaktaki 75 oda, 150 yatak,
2 restoran, 20 eyvan, 9 zertzembe,
1 salondan oluşan

"VE Hotels Şanlıurfa"

uluslararası standartlarda misafirlerini ağırlıyor.

Tel: 0414 217 6363

www.vehotels.com.tr

Instagram: [vehotelssanliurfa](https://www.instagram.com/vehotelssanliurfa)

Yıldız Meydanı Yanı, Güllüoğlu Sokak, No:11 Eyyübiye/Şanlıurfa